T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İZMİT VELİ AHMET MAHALLESİ MEVKİİNDE YER ALAN SAATÇİ ALİ EFENDİ KONAĞI'NIN MİMARİ ANALİZİ VE KORUMA ÖNERİLERİ

GÖNÜL KARADEMİR TÜRKERİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

GEBZE
2018

T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İZMİT VELİ AHMET MAHALLESİ MEVKİİNDE YER ALAN SAATÇİ ALİ EFENDİ KONAĞI'NIN MİMARİ ANALİZİ VE KORUMA ÖNERİLERİ

GÖNÜL KARADEMİR TÜRKERİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

DANIŞMANI
PROF. DR. ELİF ÖZLEM AYDIN ORAL

GEBZE
2018

T.R.

GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

ARCHITECTURAL ANALYSIS AND PRESERVATION PROPOSALS OF SAATÇİ ALI EFENDI MANSION LOCATED AT IZMIT VELIAHMET DISTRICT

GÖNÜL KARADEMİR TÜRKERİ

A THESIS SUBMITTED FOR THE DEGREE OF MASTER OF SCIENCE

DEPARTMENT OF ARCHITECTURE

THESIS SUPERVISOR

PROF. DR. ELİF ÖZLEM AYDIN ORAL

GEBZE

2018

GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	**YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU**

GTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 27/06/2018 tarih ve 2018/33 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 01/10/2018 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Gönül Karademir Türkeri'ın tez çalışması Mimarlık Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE
(TEZ DANIŞMANI) : Prof.Dr. Elif Özlem AYDIN

ÜYE : Dr.Öğretim Üyesi Mine TOPÇUBAŞI ÇİLİNGİROĞLU

ÜYE : Dr.Öğretim Üyesi Alidost ERTUĞRUL

ONAY

Gebze Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
...../...../..... tarih ve ...../..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

Prof. Dr. Arif Çağdaş AYDINOĞLU
Gebze Teknik Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ÖZET

İzmit bir dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatını anlatan günümüze ulaşabilmiş geleneksel evler, köşkler ve konaklardan ender örnekleri barındırması sebebi ile önemli bir tarihi yerleşimdir. Veliahmet Mahallesi, Alaca Mescit Sokak'ta bulunan Saatçi Ali Efendi Konağı İzmit' te bulunan ayakta kalabilmiş en erken tarihli Türk evi olma özelliğine sahip olmasının yanı sıra XVIII. yüzyıla ait korunabilmiş tek sivil mimarlık örneğidir. Bu nedenle belgelenmesi ve gelecek nesillere aktarılması oldukça önem taşımaktadır. Saatçi Ali Efendi Konağı'nın, daha önce kroki niteliği taşıyan bir çalışma dışında, gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacak hiçbir mimari belgeleme çalışması bulunmadığından hak ettiği ilgiyi görememiş, bu kültürel mirasın korunması için yapıya gerekli özen gösterilmemiştir. Çalışma kapsamında konağın tarihsel geçmişi ve fiziki durumu incelenmiştir. Konağın rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Son olarak, yapılan tespitler ve toplanan veriler değerlendirilerek, bu kültür mirasının bakımsızlık nedeniyle zarar gören kısımlarının özgün yapısına uygun olarak yenilenmesi ve yapının kullanım potansiyelini artıracak yeni bir işlev ile yaşatılması konusunda öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İzmit, Saatçi Ali Efendi Konağı, Koruma, Mimari Belgeleme, Restorasyon.

SUMMARY

İzmit is necessary historical settlement, by reason of describing the social, economic and cultural life of a period because of it's unique traditional houses, mansions and some rare house examples. Saatçi Ali Efendi Mansion which is located Veliahmet District, Alacamescit Street, has the property of being the earliest Turkish Houses in addition to be single protected civil architecture example of XVIIIth. For that reason, it's documentation and transfer to future generations is very important. Saatçi Ali Efendi Mansion could not see the attention it deserves and no care was taken to protect this cultural heritage., because of that the structure has no architectural documentation studies that will enable the transfer to future generations. At scope of study historical background and physical status of the mansion has researched. Mansion's architectural survey, restitution and restoration projects have been prepared. Finally, by evaluating the findings and the data collected, suggestions have been made to renew this cultural heritage in accordance with the original structure of the damaged parts due to lack of care and to keep the structure alive with a new function that will increase the use potential.

Keywords: İzmit, Saatçi Ali Efendi Mansion, Conservation, Architectural Survey, Restitution, Restoration.

TEŞEKKÜR

Başta, yüksek lisans eğitimimde ve akademik hayatımda desteğini ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyip bilgisi ile bu çalışmanın oluşmasının yolunu açan danışmanım Prof. Dr. Elif Özlem Aydın Oral'a ve Gebze Teknik Üniversitesi'ndeki emeği geçen tüm hocalarıma,

Bu zor çalışma döneminde gösterdikleri sabır ve destekten dolayı sevgili ailem, özellikle annem ve ablama,

Çizimlerimde yardımlarını esirgemeyen ve her zaman yanımda olan sevgili dostum Tülay Kilerci Kapçaklı,

Çalışma sürecinde her zaman yanımda olan ve yardımını esirgemeyen sevgili eşime gösterdiği sabır ve destekten dolayı teşekkür ederim.

Ayrıca bu çalışmayı rahmetli babam Bedi Karademir'e ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	v
SUMMARY	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Tezin Amacı	2
1.2. Tezin Kapsamı ve Yöntemi	2
2. İZMİT'İN GENEL ÖZELLİKLERİ	4
2.1. Coğrafi Konumu, İklim Özellikleri ve Bitki Örtüsü	5
2.2. Nüfus ve Sosyo-Ekonomik Durum	5
2.3. Tarihsel Gelişimi	6
2.3.1. Antik Dönem' de İzmit	7
2.3.2. Türk Dönemi'nde İzmit: M.S. 1333- 2018	15
2.4. Taşınmaz Kültür Varlıkları	22
2.4.1. Antik Döneme Ait Taşınmaz Kültür Varlıkları	22
2.4.2. Antik Dönem Sonrasına Ait Taşınmaz Kültür Varlıkları	23
2.4.2.1. İbadet Yapıları	23
2.4.2.2. Su Yapıları	29
2.4.2.3. Endüstri Mirası Anıtlar	32
2.4.2.4. Konutlar	37
3. İZMİT'TE KORUMA ÇALIŞMALARI	40
4. SAATÇİ ALİ EFENDİ KONAĞI	46
4.1. Konumu	46
4.2. Tarihi Özellikleri	47

4.3. Mimari Özellikleri 48
4.3.1. Planlama Anlayışı 50
4.3.2. Cephe Özellikleri 63
4.3.3.Yapım Tekniği ve Malzeme Özellikleri 70
4.4. Bozulmalar ve Nedenleri 75
5. RESTİTÜSYON 78
6. RESTORASYON ÖNERİSİ 84
6.1. Yeni İşlev Önerisi 84
6.2. Onarıma İlişkin Müdahaleler 88
6.2.1. Temizleme 89
6.2.2. Sağlamlaştırma 90
6.2.3. Bütünleme 91
6.2.4. Yenileme 91
7. SONUÇ 94

KAYNAKLAR 96
ÖZGEÇMİŞ 99
EKLER 100

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler ve Kısaltmalar		**Açıklamalar**
BOA	:	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
İ.U.N.E.K	:	İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi
İZEYAP	:	İzmit Evlerini Yaşatma Derneği
KBB	:	Kocaeli Büyükşehir Belediyesi
SEKA	:	Selüloz ve Kağıt Fabrikası

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No:		Sayfa
2.1:	Kocaeli ilçe yerleşim haritası.	4
2.2:	Antik Dönem' de İzmit/Astakoz ve Nikomedeia.	8
2.3:	Bitinya'nın sınırları.	9
2.4:	Nikomedeia'nın topoğrafik haritası.	10
2.5:	M.S. 4. YY'da Nikomedeia (Onur Şahna'ya ait çizim).	13
2.6:	Jüstinianus parası (M.S. 527-565).	14
2.7:	Nikomedeia (İzmit)-1745.	16
2.8:	İzmit'in 1914 Yılındaki Mahalleleri.	18
2.9:	H. Jansen'e ait, İzmit'in çağdaş ve modern şehircilik anlayışı ile çizilmiş ilk imar planı.	19
2.10:	Kemal Aru'ya ait imar planı	20
2.11:	Orhan, Akçakoca, Hacıhasan ve Veliahmet Mahalleleri 'nin "İzmit İçkale ve Çevresi Koruma Amaçlı İmar Planı" içindeki yerleri.	21
2.12:	Pertev Paşa Camii a) 2014 ve b) 2018.	24
2.13:	Orhan Camii a) 2012 ve b) Restorasyon sonrası 2018.	25
2.14:	Akçakoca Camii a) 2007 b) Restorasyon sonrası 2018.	25
2.15:	Baç Camii-2017.	26
2.16:	Fevziye Camii-2017.	27
2.17:	Hüseyin Paşa Camii-2018.	27
2.18:	Alacamescit Camii a) 2003 ve b) Restorasyon sonrası 2018.	28
2.19:	Zıbıncı Mescidi a) 2007 ve b) Restorasyon sonrası 2018.	29
2.20:	Portakal Hafız Mescidi a) 2005 ve b) Restorasyon sonrası 2009.	29
2.21:	Orta Hamam-2017.	30
2.22:	Süleyman Paşa Hamamı a) 2007 ve b) Restorasyon sonrası 2017.	31
2.23:	Yeni Hamam a) 2007 ve b) Restorasyon sonrası 2018.	31
2.24:	İzmit Sarnıcı a) 2007 ve b) Restorasyon sonrası 2018.	32
2.25:	İzmit Gravürü 1862.	33
2.26:	XIX. yüzyıl sonlarında İzmit.	34

2.27: Çuha Fabrikası. 35
2.28: SEKA Kâğıt Müzesi ve Bilim Merkezi. 36
2.29: İncelenen konutların İzmit merkezindeki yerleri. 38
3.1: İnönü Caddesi'nde bulunan yüksek katlı konutlar. 40
3.2: Peyssonel'in 1745 yılında İzmit Gravürü. 42
3.3: a) İzmit İçkale ve Çevresi koruma amaçlı imar planı ve b) İçerisinde yer alan mahalleler. 42
3.4: Tarih koridoru proje alanı. 44
4.1: Saatçi Ali Efendi Konağı konumu. 46
4.2: Alaca Mescit Sokak konumu. 47
4.3: 1987 yılında geçirmiş olduğu restorasyondan önce ve sonra Saatçi Ali Efendi Konağı. 48
4.4: Vaziyet planı 49
4.5: Arka bahçeye inen merdiven ve giriş kapısı. 50
4.6: Bodrum kat planı. 51
4.7: Bodrum Doğu'dan bakış. 52
4.8: Zemin kat planı. 53
4.9: Z-01 mekanı a) Kuzey yönüne bakış b) Kuzeybatı yönüne bakış. 54
4.10: Z-02 mekânı Güney-Batı duvarlarına bakış. 55
4.11: Z-03 mekânı Güney-Batı duvarlarına bakış. 55
4.12: Z-04 mekânı Güney duvarına bakış. 56
4.13: a) Z-05 mekânı kapıdan bakış b) Z-06 mekânı kapıdan bakış. 57
4.14: Z-07 mekânı a) Güney duvarına bakış b) Doğu duvarına bakış. 58
4.15: Balkondan güneye bakış. 58
4.16: 1. kat rölöve planı. 59
4.17: 1-01 mekânı Kuzey duvarına bakış. 60
4.18: 1-02 mekânı a) Batı duvarına bakış b) Doğu duvarına bakış. 61
4.19: 1-05 mekânı a) Kuzey-Doğu duvarına bakış b) Güney duvarına bakış. 62
4.20: 1-06 mekânı a) Kuzey-Batı duvarına bakış b) Güney duvarına bakış. 62
4.21: Yapıya Kuzeyden bakış. 63

4.22: Kuzey görünüşü rölöve çizimi. 64
4.23: a) Yapıya Doğudan bakış b) Doğu cephesinde bulunan yapının yapım tarihi. 65
4.24: Doğu görünüşü rölöve çizimi. 66
4.25: Güney görünüşü rölöve çizimi. 67
4.26: Yapıya güneyden bakış. 68
4.27: Yapıya batıdan bakış. 69
4.28: Batı görünüşü rölöve çizimi. 70
4.29: Bodrum katta bulunan ahşap dikmeler a) Plan yerleşimi b) Doğudan bakış. 71
4.30: Zemin kat döşeme planı. 72
4.31: Birinci kat döşeme planı. 73
4.32: Zemin kat merdiven ve sahanlık. 74
4.33: Cephelerde görülen sıva dökülmeleri ve boyada deformasyonlar a)Doğu cephesi merdiven duvar birleşimi b)Doğu cephesi c)Kuzey Cephe. 76
4.34: Batı cephesi ahşap kepenklerde yıpranma. 77
4.35: Doğu cephesi ahşap silmelerde yıpranma. 74
4.36: 1 01 sofada kalem işlerine yapılan bilinçsiz müdahaleler. 77
5.1: Saatçi Ali Efendi Konağı a) 1935 kuzey cepheden bakış ve b) 1978 yılına ait posta pulu. 78
5.2: Vaziyet planı restitüsyonu. 79
5.3: Zemin kat planı restitüsyonu. 80
5.4: Birinci kat planı restitüsyonu. 81
5.5: Güney cephe restitüsyonu. 82
5.6: 18. yüzyıl örneği a) Tahir Paşa Konağı (Bursa) b) Saatçi Ali Efendi Konağı. 83
6.1: Öneri vaziyet planı. 86
6.2: Zemin kat öneri planı. 87
6.3: Birinci kat öneri planı. 88

1. GİRİŞ

Dünya kentleri içerisinde coğrafi önemi yanında, politik, kültürel ve özellikle tarihsel değerleri ile tanınan İzmit, Antik Dönem' de; Tarih Öncesi Dönem(Prehistoria), Arkaik ve Klasik Dönemler, Helenistik Dönem, Roma Dönemi ve Bizans Dönemine sahne olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de bu özellikleri ile etki alanını imparatorluğun sınırları ötesine taşımış bir kenttir. İzmit bir dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatını anlatan günümüze ulaşabilmiş geleneksel evleri, köşkleri ve konakları ile özel bir anlam taşır. Bir imparatorluğun çeşitli dönemlerini, dünyadan etkilenişi halkının bu etkilenmeye bağlı olarak ortaya koyduğu sosyal, ekonomik, kültürel gelişim ve değişimlerini bu yapılarda görmek mümkündür. Bundan dolayı kültürel mirasın kaybolmadan geleceğe aktarılması için belgeleme ve koruma çalışmalarının önemi tartışılmazdır.

İzmit 'te, coğrafik yapısı nedeni ile denize cephesi bulunan eğimli yamaçlarda tarihi doku, kıyı şeridi boyunca yeni kent uzanmaktadır. Saatçi Ali Efendi Konağı da bu eski kent dokusu içinde Veli Ahmet Mahallesi, Alaca Mescit yokuşunda bulunmaktadır. Her ne kadar Konak 1987 yılında tamamlanan bir restorasyon geçirmiş olsa da konağa ait herhangi bir belgeleme çalışması günümüze kadar yapılmamıştır. Günümüzde İzmit'te ayakta kalabilmiş en erken tarihli Türk evi özelliğine sahip konak, XVIII. Yüzyıla ait korunabilmiş tek yapı olmasından dolayı belgelenmesi ve gelecek nesillere aktarılması önem taşımaktadır [Dilbaz ve Ballık, 2001].

1776 yılında I. Abdülhamit zamanında inşa edilen çalışma konusu Saatçi Ali Efendi Konağı İzmit eşrafından Gümüşlüoğlu ailesi tarafından yaptırılmış, zaman içinde el değiştirmiş ve saat onarımı ile uğraşan Saatçi Ali Efendi tarafından satın alınmıştır. Geçen yıllar konağın tahribine yol açmış, yıkılacak duruma gelince Kültür Bakanlığı tarafından 1976 yılında kamulaştırılmıştır [Dilbaz ve Ballık, 2001]. 1978'de onarımına başlanan konağın restorasyonu 1987 yılında tamamlanıp Etnografya Müzesi olarak hizmete açılmış fakat gereken ilgiyi hiçbir zaman görmemiş ve unutulmaya yüz tutmuştur. Bu çalışmada konağın tarihi, mimari ve kültürel değerlerinin belgelenerek gelecek nesillere aktarılması konusunda öneriler geliştirilmiştir.

1.1. Tezin Amacı

Bugün İzmit'te günümüze kadar ayakta kalan en erken tarihli Türk evi olma özeliğine sahip konak, müze ev niteliği ile dünden bugüne ve yarına aktarılan bir kültür mirasıdır [Dilbaz ve Ballık, 2001]. Yapıya ait kroki niteliği taşıyan bir çalışma dışında gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacak hiçbir mimari belgeleme çalışması bulunmamaktadır. Tez çalışmasında 1966 yılında kültür varlığı olarak tescillenen Saatçi Ali Efendi Konağı'nın mimari özelliklerinin belgelenmesi, zaman içerisinde yapıda oluşan değişimin ve dönem eklerinin belirlenmesi, yapının bakımsızlık nedeniyle zarar gören kısımlarının özgün yapısına uygun olarak yenilenmesi ve yapının kullanım potansiyelini artıracak yeni bir işlev ile yaşatılması amaçlanmıştır.

1.2. Tezin Kapsamı ve Yöntemi

Tez kapsamında Saatçi Ali Efendi Konağı'nın mevcut durumunun belgelenmesi amacıyla 1/50 ölçekte rölövesi hazırlanmıştır. Yapıya ait 1/100 ölçekli malzeme ve bozulma analizleri yerinde yapılan tespitlerle belirlenmiştir. 1/100 ölçekli dönem analizi çevredeki yapılara ait tipolojik araştırma, tarihi görseller ve mevcut izler yardımıyla oluşturulmuştur. Dönem analizi kullanılarak yapının 1/50 ölçekli restitüsyonu oluşturulmuştur. Tespit edilen bozulmalar ve yeni işleve yönelik çözüm önerilerini içeren 1/50 ölçekte restorasyon projeleri ve 1/50 ölçekli müdahale önerileri geliştirilmiştir.

Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümünde İzmit'e ait tarihi araştırma yapılmış ve bölgenin sosyo-ekonomik yapısı, tarihsel gelişimi, bölgede bulunan taşınmaz kültür varlıkları incelenmiş ve İzmit'te yapılan koruma çalışmaları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın dördüncü, beşinci ve altıncı bölümünde ise konağın tarihçesi, fiziki durumu incelenmiş ve Saatçi Ali Efendi Konağı için hazırlanan rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri tanıtılmıştır.

Rölöve çalışması için aletli ve geleneksel ölçüm yöntemleri birlikte kullanılarak önce plan, kesit ve cephelerin krokileri çıkarılmış, daha sonra geleneksel yöntemlerle ölçüler alınmıştır. Kuzey, doğu ve güney cepheleri için Alaca Mescit sokaktan, güney cephesinde ise yapıya ait güneye bakan bahçeden nivo ile nokta okumaları yapılmıştır. Cephe ve kesitler için nokta okumaları; kapı ve pencerelerden alınan poligonların bağlanması yöntemi ile birleştirilmiştir. Konağın mahya

okumaları tam olarak görülemediğinden İzmit Belediyesi harita ve kadastro biriminden yardım alınmış, yapının çevresindeki yüksek kısımlardan alınan fotoğraflar kullanılarak 1/50 ölçekli rölöve çizimi tamamlanmıştır. Sondaj ve laboratuvar analizleri için olanaklar sınırlı olduğundan malzeme ve hasar analizleri gözlemlerle sınırlı kalmıştır.

Konağın Restitüsyonu hazırlanırken yapıda yaşamış ve yapının özgün hali hakkında bilgi sahibi olan kişiler ile görüşülmüştür. Bölgenin tarihsel gelişimine ve diğer verilere dair bilgiler toplayabilmek için literatür araştırması yapılmış, bölge hakkında yapılan diğer tezler incelenmiş ve arşivlerde bulunan dokümanlara erişilmiştir. Tipolojik araştırma ile yapıdan elde edilen veriler ışığında analoji yapılarak restitüsyonu hazırlanmıştır.

Yapının restorasyonu için gereken müdahale türlerinin saptanmasında benimsenen temel ilke; yapının özgünlüğünü, mekânsal ve kitlesel bütünlüğünü korumaktır. Tarihi yapıların zaman içinde dış etkenler ve ihmal gibi nedenlerle bozulmaları kaçınılmazdır. Bu çalışmada hedef, tarihi belge değeri olan yapının taşıdığı niteliklerinin göz önüne alınması ile en az müdahale ile yaşatılmasıdır.

Son olarak yapılan tespitler ve toplanan veriler değerlendirilerek, bu kültür mirasının gelecek kuşaklara doğru ve sağlıklı bir biçimde aktarılabilmesi için gerekli işlev değişikliği önerisinde bulunulmuştur.

2. İZMİT'İN GENEL ÖZELLİKLERİ

Kocaeli İlinin merkez ilçesi olan ve İzmit Körfezi'nin bitiminde kurulmuş olan İzmit İlçesi, Anadolu ile İstanbul arasında bağlantıyı sağlayan kara, deniz ve demiryolu kavşağında yer almaktadır (Şekil 2.1)[Web 1]. Bölge önemli ekolojik özelliklere sahip coğrafi konumu sebebi ile ilgi odağı olan sanayi ve ticaret merkezidir.

İlkçağda Bithynia Krallığının başkenti olan ve bütün tarihsel dönemlerde önemli bir merkez olma durumunu koruyan İzmit özellikle 1960'tan sonra bir sanayi şehri olarak gelişmiştir [Erdoğan vd., 2011].

Şekil 2.1: Kocaeli ilçe yerleşim haritası.

2.1. Coğrafi Konumu, İklim Özellikleri ve Bitki Örtüsü

Kocaeli Marmara Bölgesi'nin doğu kesiminde yer alır. Yüzölçümü 3626 km², Türkiye İstatistik Kurumu'nun 31 Aralık 2016 itibariyle açıkladığı verilere göre nüfusu 1.883.270'dir [Web 2].

Kuzeyinde Karadeniz kıyıları, doğusunda Sakarya, güneyinde Bursa, batısında İstanbul illeriyle sınırlı olan Kocaeli İlinin İzmit Körfezi' nin kuzeyinde yer alan büyük kesimi, güneyden kuzeye doğru eğimli bir topoğrafyaya sahiptir. Karadeniz'e açık kesimlerde kışların oldukça soğuk geçmesine rağmen, körfezin kıyısı boyunca kuzeyden sınırlayan dağların koruduğu bu kesimler, daha ılıman bir iklim özelliği göstermektedir [Erdoğan vd., 2011].

Kocaeli bitki örtüsünde Karadeniz ve Akdeniz bitki toplulukları bir aradadır. İzmit körfezi kıyıları boyunca yaprak dökmeyen makiler, zeytin ağacı ve kızılçam gibi Akdeniz'e özgü bitkiler bulunmaktadır. Kocaeli yarımadasının kuzey kesimlerinde ise Karadeniz kıyıları boyunca kayın ve köknar ağaçları görülmektedir [Erdoğan vd., 2011].

2.2. Nüfus ve Sosyo-Ekonomik Durum

İzmit, özellikle 1960'tan sonra sanayinin gelişmesi ile birlikte aldığı göçler dolayısıyla hızlı bir nüfus artışına sahne olmuştur. 1935'te 18.693 nüfuslu küçük bir kent durumundayken, 1960'ta 73.000'i geçen nüfusu 1980'de 190.423'e, 1985'te 233.338'e, 1990'da 256.882'ye ulaşmıştır [Devrim ve Çağlıyor, 1999]. Günümüzde ise son verilere göre 1.883.077'ye ulaştığı bilinmektedir [Web 2].

İzmit'te İlk endüstri gelişimi kamu sektörü tarafından başlatılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri (1843) faaliyetlerini sürdüren Hereke Dokuma Fabrikası en eski endüstri kuruluşudur. Hereke Dokuma Fabrikası ve kuruluşu 1936 yılı olan SEKA Kâğıt Fabrikası ile önce dokuma, sonra kâğıt endüstrisi alanında gelişme sağlanmıştır. Ardından Petrol Ofisi (1941) ve Tüpraş Fabrikası'nın (1960) yapılmasıyla petrol sanayisi gelişmiştir. Son yıllarda ise metal, organik kimya, gıda, gübre, ilaç, boya ve tersane endüstrilerinin ortaya çıkmasıyla çeşitli bir hal almıştır [Gülgeç, 1970].

İzmit ekonomisinde sanayi ağırlık taşımaktadır. İzmit İstanbul'un ardından Türkiye'nin ikinci büyük sanayi merkezi olmak ile birlikte Türk İmalat Sanayi üretimine ciddi katkı sağlamakta ve bu niteliğini günümüzde de (2018) devam ettirmektedir. Bu kadar gelişmiş bir sanayi şehri olan Kocaeli, Organize Sanayi Bölgeleri, Serbest Bölge ve Teknopark projeleri ile bir teknokent olma yolunda ilerlemektedir. Son yıllarda dünyadaki önemli otomotiv firmaları da üretim yeri olarak Kocaeli'ni tercih etmiştir. Sanayinin bu seviyede ilerlemesini sağlayan başlıca etken limanlar yapılmasına elverişli bir körfez kıyısında bulunması ve İstanbul'u Anadolu ile bağlayan kara ve demir yollarının üzerinde yer almasıdır [Gülgeç, 1970].

2. Dünya Savaş'ından sonra İzmit'te sosyal ve ekonomik yaşam kabuk değiştirirken, bir eğitim ve öğretim seferberliği başlamıştı. İzmit merkezi ve çevresinde, Necatibey, Yenituran, Akçakoca, Ulugazi, İzmit Sultanisi okulları ard arda açılmıştır. 1945'te İzmit Lisesi açılmış daha sonra 1947'de İzmit Sanat Okulu hizmete girmiştir [Gülgeç, 1970].

İzmit 'te yükseköğrenim faaliyetleri 1976 yıllarında Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi adı altında Elektrik ve Makine Fakülteleri, Temel Bilimler Fakültesi ve Yabancı Diller Enstitüsünün kurulması ile başlamıştır. Kurulan bu eğitim kurumları, 1982'de Kocaeli Mühendislik Fakültesi olarak Yıldız Üniversitesi ile birleştirilmiş, 3 Temmuz 1992'de Kocaeli Üniversitesi adını almıştır. Böylece kentte eğitim faaliyetleri yaygınlaştırılmıştır [Gülgeç, 1970].

2.3. Tarihsel Gelişim

Kuruluşu, çok eski çağlara uzanan İzmit için söylenmiş çok sayıda kuruluş efsanesi vardır. Fakat bu efsanelerin kökeni bilimsel bir araştırmaya dayalı olmadığından bu bölümde daha çok kesin kabul görmüş kaynaklara dayandırılan bilgiler dikkate alınmıştır.

Yapılan literatür araştırmaları İzmit'in eski sahipleri hakkında bize iki halk adı verirler. Bunlar; Sit'ler ve As'lardır [Yüce, 1945].

2.3.1.Antik Dönem'de İzmit

Antik Dönem 'de İzmit; Tarih Öncesi Dönem (Prehistoria), Arkaik ve Klasik Dönemler, Helenistik Dönem, Roma Dönemi ve Bizans Dönemi olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.

İzmit'in kuruluşu ile ilgili yapılan araştırmalarda, M.Ö. 1292 tarihinde yaşamış olan Mısır Firavunu III. Ramses'e ait yazılarda Sit'i (İzmit ve çevresi) aldıkları yazıldığından bu tarihten daha öncesinde bölgede düzenli kurulmuş şehirler ve toplumlar bulunduğu düşünülmektedir [Yüce, 1945].

İzmit'le ilgili bulunan somut bilgiler M.Ö. 12. Yüzyıla dayanmaktadır. Bu tarihlerde Anadolu'ya geçmekte olan Frigler, bu bölgeyi birkaç yüzyıl ellerinde tutmuşlar ve Brygler ismi ile bu bölgede anılmışlardır [Demir, 1994].

M.Ö. VIII. Yüzyılda Yunanistan'ın Megara kentinden göç edenler, İzmit(Astakoz) Körfezi'nin güneyinde yer alan, bugünün adları ile Başiskele ile Seymen arasında Astakoz(Olbia) kentini kurmuşlardır. Çevresinin tarıma elverişli olmasına rağmen deniz ve kara ulaşımının en uygun yerinde konumlandığından kent, bir liman kenti şeklinde gelişmiş ve kent devletinin özelliği gereği etrafı surlarla çevrilmiştir. Coğrafi konumunun stratejik olması nedeni ile Marmara ve Karadeniz ticaretine hâkim kent devleti, M.Ö. 712 yılından sonra para basma faaliyetlerine başlamıştır. Bu tarih aynı zamanda kent devletinin resmi kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir. Kent zamanla göç almış, çevresindeki topraklar gelen göçmenlere eşit olarak dağıtılmıştır [Öztüre, 1981].

Liman kenti Astakoz, M.Ö. 6. yüzyılda Lidya Krallığı'nın eline geçmiş, sonra da Pers hâkimiyetine girmiştir. Kentte, M.Ö. 435'de para basımına son verilmiştir. M.Ö. 405'te bağımsız bir yönetim ile yönetilse de Atina'ya vergi vermeye devam etmiştir [Ross, 2005].

M.Ö. 5. yy coğrafyacısı Pseudo Skylaks; Mariandynler'den sonra bu bölgeye Thrakia'lı Bithynialıların geldiğini, sonra Sangarios Nehri ve Artenes Nehri, Thynias Adası ve Rhbas Nehri'nin bulunduğunu, daha sonra Thrakia Kökenlilerin Kalkhedon, ondan sonra da Olbianos körfezine geldiğini söyler ve antik coğrafyada bölgenin sınırları zaman içinde değişiklik gösterir [Ross, 2005].

İlk önceleri Çanakkale çevresinde krallık kuran ve Bitinya'nın ilk sahipleri olan Frig boylarından Bebrisliler, sonraları Marmara'nın deniz kıyılarına, özellikle

Astakoz ve çevresine, Karadeniz'de de Ereğli çevresine yerleşmişlerdir(Öztüre, 1981).

Ancak bölgenin Arganotlar'ca işgali sırasında kralları Neptün'ün oğlu 'Amycus' Amikoz, Astakoz ovasında yapılan savaşta Arganotlar'ın kralı Pollux'a yenilerek öldürülmüştür. Bu zafer üzerine Arganotlar bir süre Astakoz dolaylarının egemeni olmuşlardır. Bu anıyı yaşatmak amacı ile bugünkü Başiskele' de (İzmit'in karşısında) bir tapınak kurmuşlardır [Öztüre, 1981].

M.Ö. 3. Yüzyıl başlarında Astakoz, Trakya Kralı Lysimakhos ve Bithynia Kralı II. Zipoites arasında uzun süreli savaşlara neden olmuştur. Savaşı kaybeden Trakya kralı, kendi kurdukları Astakoz kentini yakıp yıkmıştır [Bakan, 1998]. Böylelikle Astakoz kenti tarih sahnesinden silinmiştir.

Bithynia'lı I. Nikomedes M.Ö. 262 yılında, yerle bir olan eski kent Astakos (Başiskele) yerine, 6 km. kuzeybatısında yer alan yeni kent Nikomedeia'yı günümüz İzmit'in yerine kurmuş ve eski Astakos şehri halkı buraya iskân edilmiştir (Şekil 2.2) [Bakan, 1998]. Kral kendisine bir saray inşa ettirerek burasını Bithynia Krallığı'nın merkezi yapmıştır [Fıratlı; 1971].

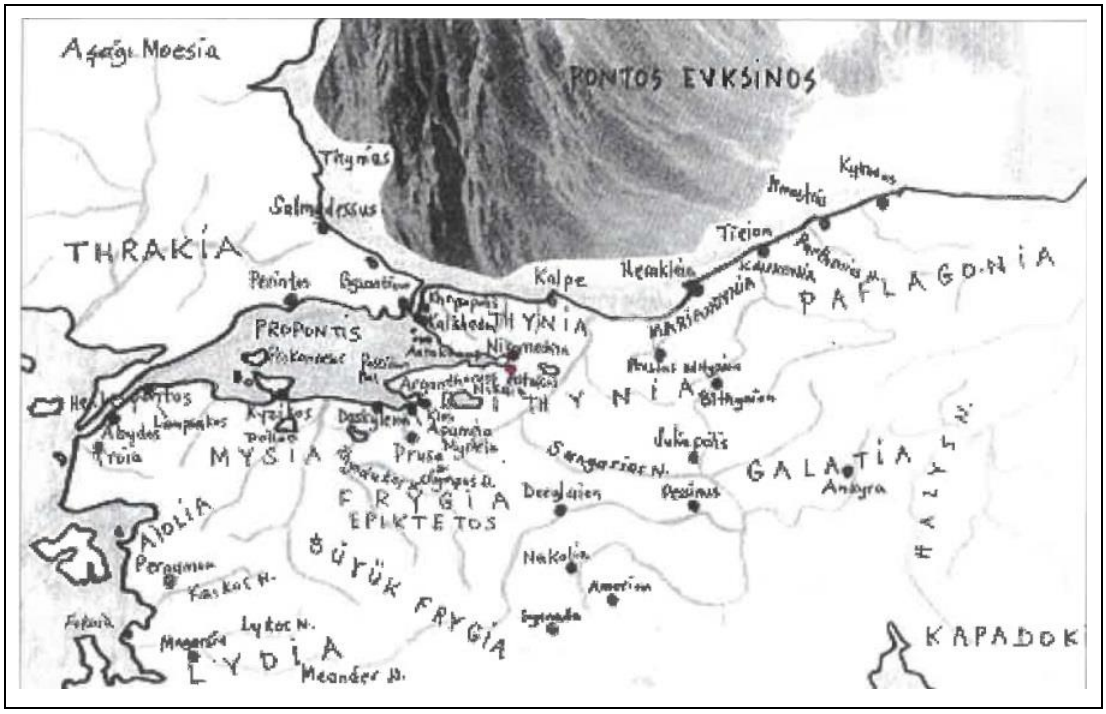

Şekil 2.2: Antik Dönem'de İzmit/Astakoz ve Nikomedeia.

Plinius, Naturalis Historia adlı eserinde Nikomedia'yı Roma'nın bulunduğu 6. Bölgeye koyarken, Ptolemaios Geographika'sında Nikomedia'nın konumu 57°30' doğu, 57°30' kuzey olarak verir [Ross, 2005].

Nicomedia kentinin bulunduğu Bithynia Bölgesi'nin Kalkhedon yarımadasını içine aldığı kabul edilir (Şekil 2.3)[Erdoğan vd., 2011]. Ancak daha sonra bölge, Herakleia Pontika'yı içine almış daha doğuda Pontos, güneyinde Propontis (Marmara Denizi) ve Mysia'nın Olympos dağına, güney sınırını oluşturan Phrygia ve Galatia'ya kadar genişlemiştir [Ross, 2005].

Kentin yerleştiği topografya kıyıya doğru eğimli ve engebeli bir yamaçtır. Bu yamaçta Kale, Alaca, Kabaran ve Paç isimleri ile tanınmış 4 tepe bulunmaktaydır. Antik kente dair bulunan kalıntılar, Memeli Dere vadisinden başlayarak Kabaran Tepe'ye ve kıyıya yakın lokasyonda bulunan Selülöz ve Kâğıt Fabrikası (SEKA) ve Paç Mahallesi arasında kesik koni biçiminde genişleyen bir alanda yoğunlaşmaktadır [Zeyrek,2005].

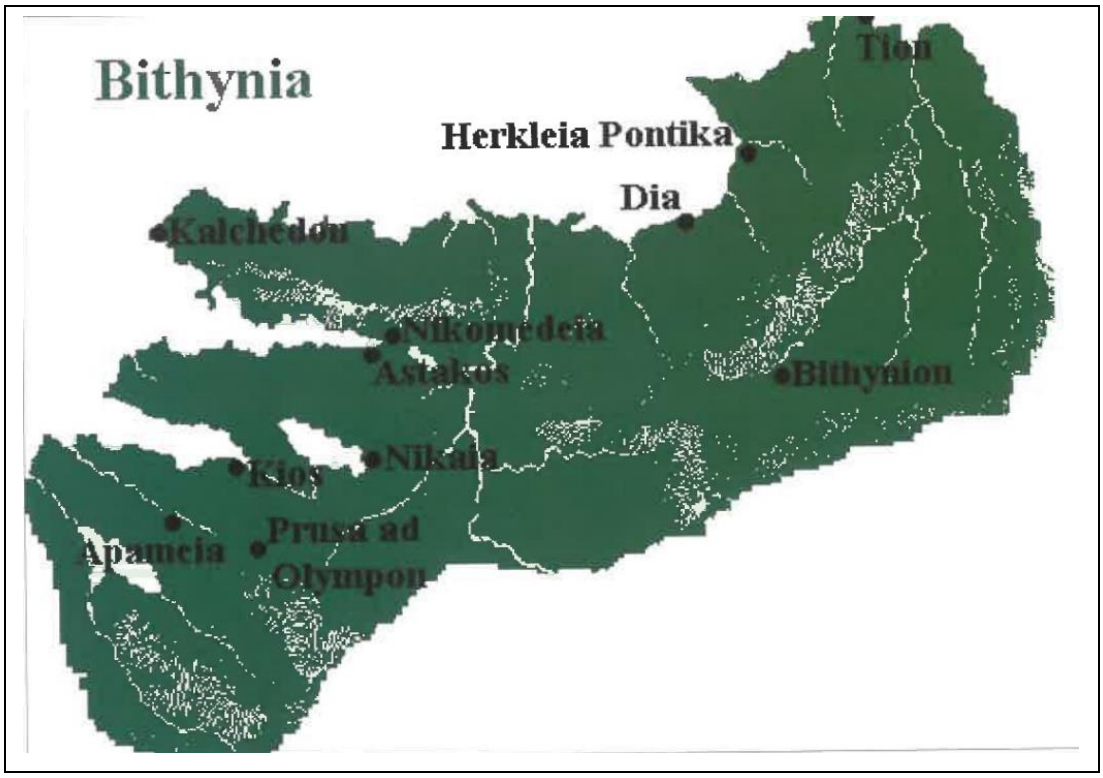

Şekil 2.3: Bitinya'nın sınırları.

Kent, Astakoz (İzmit) körfezinden gelecek saldırılara karşı kendini koruyacak biçimde kıyıdan iç bölgeye doğru bir yamaçta gelişmekteydi ve bir sur duvarı ile çevriliydi (Şekil 2.4) [Erdoğan vd., 2011]. Dış surlar şehrin kurulduğu yamaç

üzerinde; doğuda Paç Mahallesi'nden kuzeye doğru uzanır, Terzi Bayırı'nın kuzey ucunda yer alan büyük bir kuleye ulaşırdı. Nikomedeia'ya kuzeyden gelen yolun sonunda bir şehir kapısı (Kale Kapı) vardı. Turgut Mahallesi'nin bulunduğu sırtı takip ederek güneybatıya doğru devam eden şehir duvarı, bugünkü SEKA'nın avlusu içinden geçerek kıyıya kadar uzanırdı. İç kale ise, bugünkü Orhan Mahallesi'nde yer almaktaydı. Bu alan, akropolisin bulunduğu yer olarak tanımlanmak istenirse de henüz somut bulgu ve buluntu yoktur [Zeyrek, 2005].

Eğimli arazide kurulan Nikomedia'nın planlanmasında topoğrafya yönlendirici olmuştur. Kent, ana caddeler çevresinde gelişen ızgara sisteminin yamaca uygulanmış bir plan özelliğine sahiptir. Nikomedeia kuruluşunda yönetim merkezi nitelikli bir kenttir. Kent kurulduğu dönemde çok gelişmiştir. Zeyrek'e (2005) göre; Batı Anadolu'nun diğer Helen etkili yerleşmelerinde yaygın görülen Helenistik dönem özellikleri Nikomedeia'da da belirgin olmalıdır. Toplu törenlerin yapıldığı alanlar, görkemli kamu yapıları, hükümdar sarayları, aristokrat sınıfa ait yapılar büyük olasılıkla yeni kurulan kentin yerleşim planı merkezinde yer almaktaydı. Halkın büyük bölümünün yaşadığı konutlar ise merkezdeki yapılar çevresinde gelişmiş olmalıydı [Erdoğan vd., 2011].

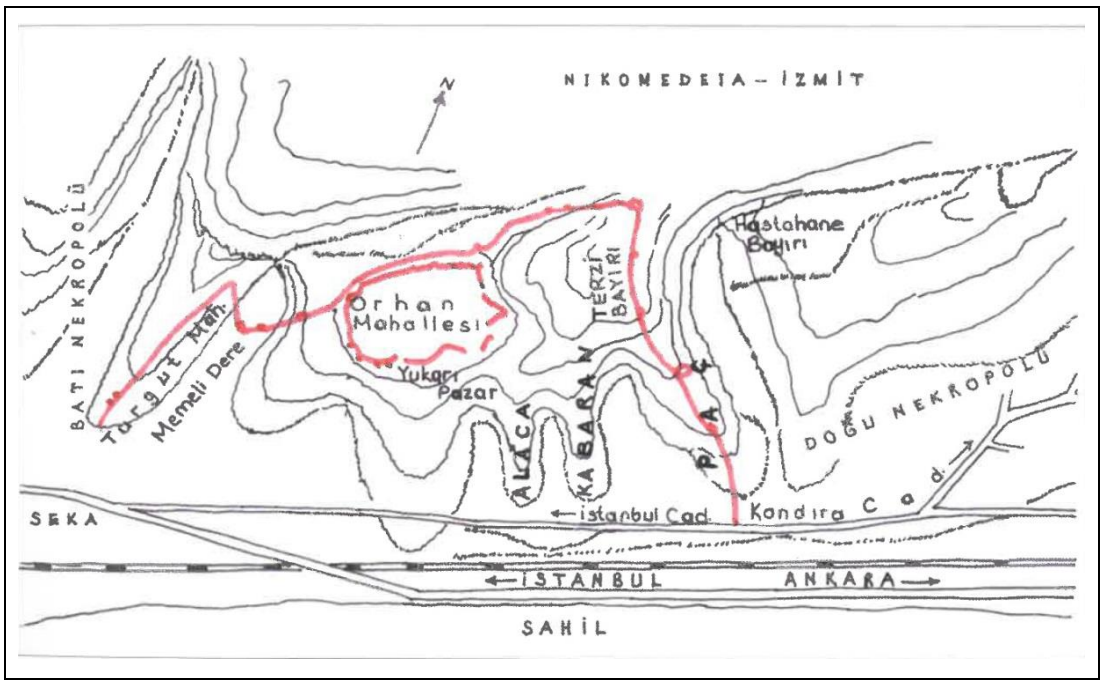

Şekil 2.4: Nicomedia'nın topoğrafik haritası.

Nikomedeia, Hellenistik dönem boyunca gelişmiş, büyük imar faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Romalılar ile Makedonialılar ve Mithridates arasındaki savaşlar, kentin gelişmesi ve imar faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir [Zeyrek, 2005].

Helenistik dönem sonlarında Anadolu'da Roma hâkimiyetinin başlamasıyla kent bir yandan Pontus'luların diğer yandan da Romalıların baskılarıyla karşı karşıya kalmıştır. Anadolu tarihinde toplumsal ve siyasal koşulların değişimi/gelişimi, Nikomedeia'nın şehirciliğini de etkilemiştir. Romalılar ile Makedonialılar ve Pontos Kralı Mithridates savaşların etkisiyle kentin gelişmesi ve imar faaliyetleri yavaşlamıştır. IV. Nikomedes'in (M.Ö. 91-74) vasiyetiyle Bithynia. Romalılar'ın hâkimiyetine geçmiş ve Nikomedeia, Roma eyalet kenti olmuştur. Roma döneminin görkemli büyük kamu yapılarının örnekleri, bu dönemde Nikomedeia'yı da süslemiştir [Zeyrek, 2005].

Roma İmparatorluğu'nun kente gösterdiği önem, M. Ö. 29'da İmparator Augustus ve İlahe Roma adına tapınak yapılışı ile görülmüştür.(Fıratlı, 1971) Augustus dönemindeki bu yeniden yapılanmadan sonra kent tekrar eski kimliğine kavuşmuş ve Anadolu'daki önemli kentler arasındaki yerini almıştır [Ross, 2005]

Roma Dönemi yazarı Ammianus Marcellinus; İzmit Şehrinin (Nikomedeia Şehri), Bitinya kralı tarafından kıymetli eserlerle süslendiğinden, Nikomedeia'nın görkemli anıtlarla şehri donattığından ve sarayının parlaklığının memlekete sadece komşu prensleri çekmek ile kalmadığı; Romalılar'ın büyüklerinde de hayranlık oluşturduğundan bahseder [Texier, 2002].

Kaynaklara göre Demeter tapınağının kentin kurulduğu yamaçta yer almakta, ayrıca tapınak kutsal alanı ile antik liman arasında sütunlu bir cadde bulunmaktadır [Zeyrek, 2005].

Roma İmparatorluğunun Bithynia eyalet valisi olarak görev yapan Pilinius (M.S. 103-105) döneminde, İmparator Trajan'ın Nikomedia'ya verdiği önem bilinir. Plinius'un Trajan'a yazdığı mektuplardan anlaşıldığına göre, Trajan döneminde Helenistik dönemden beri var olan görkemli kamu yapıları halen mevcuttur ve bu dönemde büyük imar projeleri gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde bir su kanalının yaptırıldığı, Sapanca gölünün bir kanal ile Nikomedeia civarında denize bağlanmasının planlandığı, agora alanının genişletildiği, Plinius' un anılan mektuplarından anlaşılır [Erdoğan vd., 2011].

Ayrıca, bu dönemde Nikomedeia içinde geniş caddeler ve forum inşa edildiği, görkemli yapıların sayısının arttığı da bilinir [Zeyrek, 2005]. Plinius, kent içerisinde

senato binası, forum, tanrıça Kibele'ye adanmış tapınak ve kendisinin inşa ettirdiği bir su kemerinden bahseder [Ross, 2005]. İmparator Commodus döneminde (M.S. 180-193) Nikomedeia 'da meydana gelen büyük depremde, kent yapıları temellerine kadar yıkılmıştır. Bu dönemde Nikomedeia 'da imparator kültü için ikinci bir tapınak yaptırılmıştır [Zeyrek, 2005].

M.S. 284'te koruyucu olan Diokletianus'un, Nikomedeia 'da imparatorluğu ilan edildikten sonra Nikomedeia'yı Doğu Roma'nın başkenti yapmıştır [Ross, 2005]. Kentin savunma isteminin güçlendirilmesi Diokletianus dönemi imar faaliyetleri kapsamında da gerçekleşmiştir. İmparator Diokletianus tarafından Nikomedeia kenti sur duvarları güçlendirilmiştir. Ayrıca, Nikomedeia' da yerleşim alanı dışında kalan bir alanda çok sağlam duvarlarla çevrili askeri bir garnizon, kalkan ve silah üretilen büyük atölyeler yaptırılmıştır. Diokletianus, kenti kendi istediği şekilde imar etmek için bazı yerleri yıkmış, oturanları evlerinden çıkarmış ve bu alanlara saray, darphane, hipodrom, silahhane, eşi ve kızına evler yaptırılmıştır. Nikomedeia, bu çağda Roma, Antakya ve İskenderiye'den sonra dünyanın dördüncü büyük şehri haline gelmişti [Fıratlı, 1971].

Yönetimde Tetrarkhi dönemi ile Nikomedeia önemli olaylara sahne olmuştur. Maximianus kentte M.S. 286'da ortak imparator ilan edilmiştir. M.S. 293'de ise Galerius ve Konstantin bu şehirde Sezar seçilmişlerdir [Ross, 2005].

Libanius, hayranı olduğu Nikomedeia 'da M.S. 358'de meydana gelen deprem felaketini anlatırken, kentin deprem öncesi görkemi ve benzersiz güzelliğine ve kentin sahile doğru oldukça geniş bir alanda yayıldığına değinmiştir (Şekil 2.5) [Zeyrek, 2005].

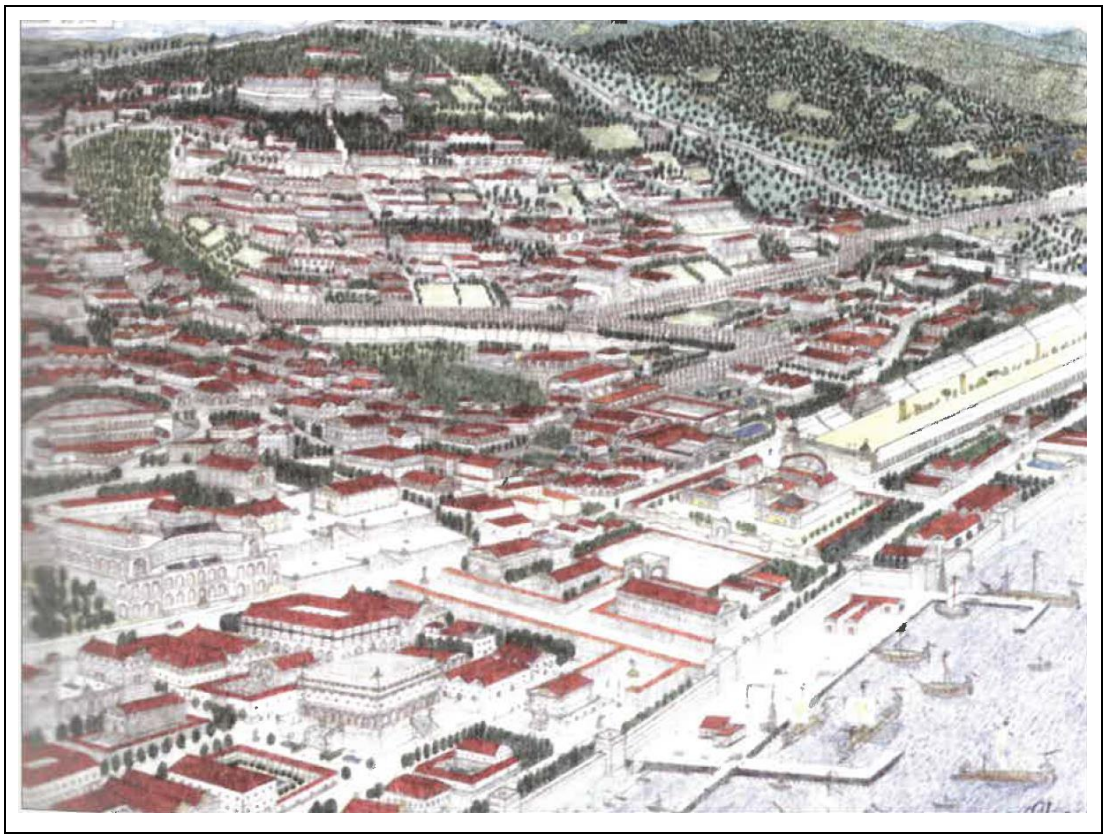

Şekil 2.5: M.S. 4. YY'da Nikomedeia (Onur Şahna'ya ait çizim).

M.S. 400 yılına gelindiğinde, Hristiyanlığın Roma'nın resmi dini kabul edilmesi ile Anadolu'daki kentlerde tapınakların yerine kiliseler yapılmıştır. Bu dönemde Nikomedeia'daki kamu yapıları arasında kiliselere de yer ayrılmıştır [Zeyrek, 2005].

Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında ikiye ayrılmasıyla İzmit, Bizans idaresine girmiştir. Doğu Roma İmparatorluğu'na bağlı önemli ticari ve askeri limanlardan biri olarak kalan İzmit, VII. Yüzyılın başında İranlılar tarafından istila edilmiştir. 1071 Malazgirt savaşından sonra Bizanslı generaller arasında baş gösteren saltanat mücadelesi karşısında İmparator VII. Mikhael 1073'te Selçuklu Türklerinden yardım istemek zorunda kalınca, Anadolu'ya giren Türkler burada yerleşmeye başlamışlardır [Erdoğan vd., 2011].

Constantin, Byzantium kenti üzerinde kendi adı ile anılacak Constantinopolis'i kurmadan (M.S. 330) önce kendinden önceki diğer imparatorlar gibi Nikomedeia 'ya yerleşmiştir. Bu dönemde masrafları Constantin tarafından karşılanan görkemli bir kilise inşa ettirilmiştir. İmparator Constantinopolis'i kurduktan sonra çok sayıda heykel Nikomedeia'dan yeni başkente taşınmış ve buradaki hipodroma

yerleştirilmiştir. Nikomedeia yeni başkent kurulduktan sonra eski önemini yitirmiştir ancak kent tamamen terk edilmemiştir [Zeyrek, 2005].

Foss'a göre Nikomedeia, VI. Yüzyıla gelindiğinde eski görkemini kaybeder, ancak tahkimli kalesi, limanı ve kara yolu olması sebebiyle getirdiği stratejik önemi nedeni ile bu dönemde de önemini sürdürür. Bizans döneminde kentin bir diğer önemli özelliği Bithynia'nın başpiskoposluk merkezi olmasıdır [Ross, 2005].

Constantinopolis'i tahrip eden M.S. 554, Nikomedeia çevresini etkileyen M.S. 558 depremleri ile M.S. 362'de ve II. Theodosius dönemindeki depremlerden Nikomedeia'nın oldukça büyük zarar gördüğü belgelenmiştir.(Zeyrek, 2005) Bu depremlerin ardından kent toparlanamamış ve küçük bir Bizans kalesi olarak varlığını sürdürmüştür [Foss, 2002].

VI. yüzyılın ortalarında İmparator Justianus döneminde (527-564) Bizans İmparatorluğu'nun genelinde gerçekleştirilen imar faaliyetlerinden Nikomedeia da yararlanmıştır. Bataklık halindeki Nikomedeia ovasının kurutulmasına öncelik verilmiş, köprüler yapılmıştır. Bu topluma ait altın ve gümüş paralar bulunmaktadır. Bu paraların üstünde o dönemde gemiciliğe verilen önemi gösteren gemi kabartıları vardır [Yüce,1945] (Şekil 2.6) [Erdoğan vd., 2011].

Sasani ve Arapların Bizans seferleri sırasında Nikomedeia da yağmalanmış, yakılıp yıkılmıştır. 1058'de Marmara bölgesinin kıyıları Selçuklu egemenliğine geçerken, Nikomedeia ve Kalkhedon gibi kentler de ele geçirilmiştir. 1097'de Kılıç Arslan Haçlılar karşısında yenilip geri çekilirken, bölgedeki Selçuklu hâkimiyeti çökmüştür [Zeyrek, 2005].

Şekil 2.6: Jüstinianus parası (M.S. 527-565).

2.3.2. Türk Dönemi'nde İzmit: M.S. 1333-2018

İzmit 1327 yılında Akçakoca Bey'in; Kandıra, Karamürsel ve İzmit Körfezi'nin güneyi ile 1333'te İzmit'in tamamını alması ile Türk hakimiyetine geçmiştir. Bu zamana kadar Nikomedeia olan kentin ismi, İznikmid halini almıştır. Türkçe kaynaklarda İznikmid geçen kentin ismi zaman ile İzmit'e dönüşmüştür. Orhan Gazi döneminde Akçakoca tarafından 1326-1330 yılları arasında Osmanlı topraklarına katılmıştır [Ulugün, 2004].

1337 yılında Süleyman Paşa, İzmit'te ilk Sancak Bey'i olmuş, Çelebi Mehmet Döneminde ise İzmit Sancağı, Anadolu eyaletine bağlanmıştır. Osmanlılar zamanında, bilhassa İstanbul'un fethinden (1453) sonra İran ve Elcezire yolları üzerinde başlıca konaklama yeri olan İzmit, 1509'da geçirdiği deprem sonucunda yerle bir olmuştur [Erdoğan vd., 2011].

Kent en parlak dönemini, 1536'dan sonra Kanuni Süleyman zamanında yaşamıştır. Anadolu'dan gelen kervanlar, İstanbul'a yakın deniz bağlantı yeri olan İzmit'te boşaltım yapıp, daha sonra gemiler vasıtasıyla İstanbul'a taşınmıştır. Bundan dolayı şehirde şehircilik faaliyetleri artmış, kervansaraylar, hanlar ve hamamlar yapılmıştır [Ulugün, 2004]. Osmanlı İmparatorluğunda ilk kez İzmit Körfez'inde Yavuz Sultan Selim zamanında (1512-1520) bir tersane kurulmuştur [Dölen, 1995].

XVII. yüzyıla ait belgeler de, İzmit'in gelişmiş bir ticaret merkezi olduğu anlaşılmaktadır. Evliya Çelebinin yazılarında bahsettiği 23 mahallede 3500 süslü, bağlı, bahçeli, kırmızı kiremit örtülü ev, 1100 dükkân, 40 kadar nakışlı kahvehane, hünkâr sarayı yakınlarında devlet tersanesi ve 200 kadar kereste deposu bulunduğu bilgileri de ticaret merkezi olduğunu kanıtlar niteliktedir [Ulugün, 2002].

IV. Murat zamanı (1623-1640), İzmit'te imar faaliyetlerinin arttığı bir dönem olmuştur. Bizans'tan sonra ilk saray onun döneminde yapılmıştır [Ulugün,2002]. Bugün Abdülaziz'in Av Köşkü olarak bilinen saray, İstanbul dışında ayakta kalmış ender Osmanlı saraylarındandır. IV. Murat'ın yaptırdığı ilk sarayın yanması üzerine yeniden yapılmıştır. Şehir, IV. Murat'ın vefatı ve 1766 yılında meydana gelen büyük deprem ile 19. yüzyıla kadar bir durgunluk dönemi yaşamış ve ancak 19. yüzyıldan sonra tekrar hareketlenmeye başlamıştır [Erdoğan vd., 2011].

Peyssonel 1745 tarihli İzmit gezisinde; kentin yüksek bir dağın eteğine kurulduğunu ve körfezin sonuna uzanan bir ovaya yayıldığını; bahçelerden yükselen ağaçların tüm özelliklerini katarak hoş bir görüntü oluşturduğundan ve bir tepenin

yamacındaki sarayın bahçe duvarlarıyla sonlandığı, bir terasa oturtulan sağ taraftaki eski bir kara kule ve sol tarafta ise Türk tarzı küçük bir köşk bulunduğunu tüm bunların bir servi ormanı ve birkaç yüksek gövdeli ağaç ile çevrili olduğunu dile getirmiştir [Erdoğan vd., 2011] (Şekil 2.7) [Peyssonel, 2005].

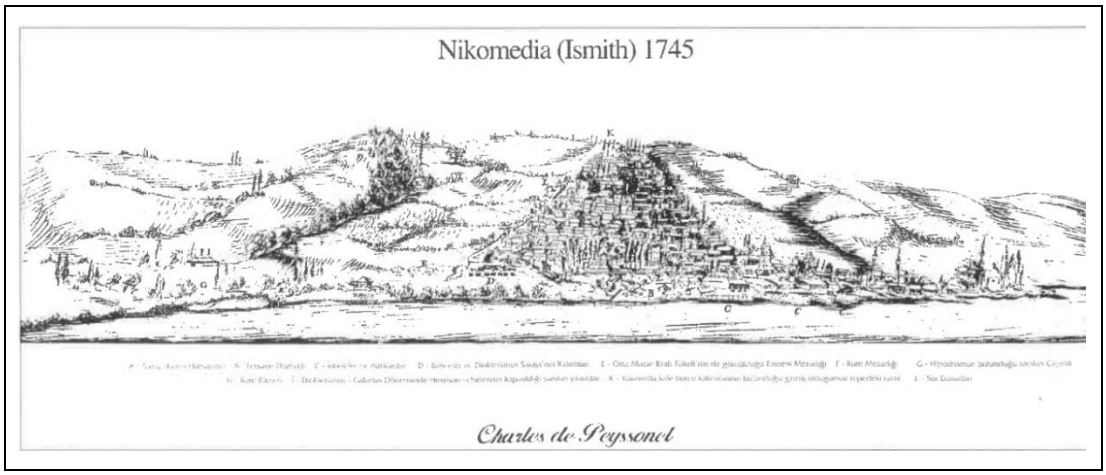

Şekil 2.7: Nikomedeia (İzmit)-1745.

Texier ise, "Küçük Asya" (1862) adlı kitabında o dönemin İzmit'i ile ilgili 19. Yüzyıl ortalarında İzmit nüfusunun 30.000 kişi olup; Türk, Rum, Ermeni ve Yahudi ailelerden oluştuğundan bahsetmektedir [Texier, 2002]. O dönemki etnik çeşitlilik ve farklı kültürlerin birleşimi bugün bulunan zengin tarihi dokunun oluşma sebeplerinden bir tanesi olarak görülebilir.

Tanzimat döneminin en büyük dil bilginlerinden Şemseddin Sami Frasheri, 19. Yüzyıl sonundaki şekliyle İzmit şehrini şu şekilde anlatmıştır:

"*Bir tepenin batı eteğinde bulunup, denize kadar uzanmakta, manzarası güzel olup, evleri ahşap ve bahçeler içindedir. Tepenin üzerinde bir eski kale harabeleri mevcuttur. 23 mahalleye ayrılmış olup, 19'u İslam, 3'ü Hristiyan ve 1'i Yahudi mahallesidir. Şehrin ortasında Yenicuma (Pertev Paşa) ve dışında Eskicuma isimleriyle iki büyük cami-i şerifle birkaç cami ve mescidi, bir Rum ve bir Ermeni kilisesi, şehrin dışında (Bugünkü Yenidoğan mahallesinde) "Pandlamyon" ismiyle büyük bir Rum manastırı, yeni yapılmış bir güzel kışlası, bir kilise, bir ortaokul ve birkaç ilkokul vardır*" [Ulugün.2004] .

Kent, 20 Kasım 1918'de İngilizler tarafından işgal edilmiş, 27 Ekim 1920'de Yunanlılara devredilmiş ve 28 Haziran 1921'de ise geri alınmıştır [Dölen, 1995]. 1914 yılında ise, İzmit şehrinde 1'i Ermeni, biri de Rum mahallesi olmak üzere toplam 24 mahalle bulunmaktadır ve nüfusun %29'unu da Ermeni ve Rumlar

oluşturmaktaydı (Şekil 2.8)[Erdoğan vd., 2011]. Günümüzde de İzmit tarihi zenginliklerinin içerisinde Ermeni ve Rum yapılarının da önemi tartışılmazdır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 20 Nisan 1924 ‘de İzmit, Türkiye Cumhuriyeti’nin Kocaeli adını alan ilinin merkezi olmuştur. 1924 yılından itibaren bu yeni yapılanma sosyal ve kültürel anlamda da devam etmiştir. 1937’de şimdiki Halkevi’nin temeli atılmış ve 1941’den itibaren kültürel aktiviteler bu binada gerçekleştirilmiştir [Ulugün, 2004]. 1934 tarihinde İzmit Kâğıt Fabrikası’nın temeli atılmış, iki yıl sonra burada Cumhuriyet döneminin ilk kâğıdı üretilmiştir. 1955 tarihinde Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları işletmesi Kanunu yürürlüğe girerek, Cumhuriyet’in sembollerinden olan İzmit’teki Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları A.Ş. (SEKA) kurulmuştur [Kocabaşoğlu, 1996]. SEKA’nın kuruluşu ile birlikte İzmit, bir “Sanayi Kenti” olma adımını atmış, daha sonraki sanayi kuruluşlarının açılışı ile tamamen bir sanayi kentine dönüşmüştür.

1930 ve 1940’lı yılları kapsayan dönemde İzmit kenti; kuzeyindeki Bağçeşme semtinden güneye doğru, Yukarıpazar Dere Camii üzerinde, Saray bahçesine ulaşan sırtın iki yamacı ile bu sırtın her iki yanından deniz kıyısına yönelen tali yükseltiler üzerinde ve aşağıda sahile yakın kesimde, Tepecik ve İmaret semtlerini oluşturan yayvan küçük tepeler üzerinde ve çevresinde; alt kısımdaki düzlük kesimde de; doğuda Çınarlı kahveye, batıda ise Orduevine kadar, yollar boyunca birer şerit halinde uzanan 1 ila 3 nadiren 4 katlı ahşap ve kâgir binalardan oluşan küçük bir kasaba görünümünde bir yerleşim birimi idi. İdari teşkilattaki yeri ise eskiden olduğu gibi Kocaeli Vilayetinin merkez ilçesiydi [Bayar, 2002].

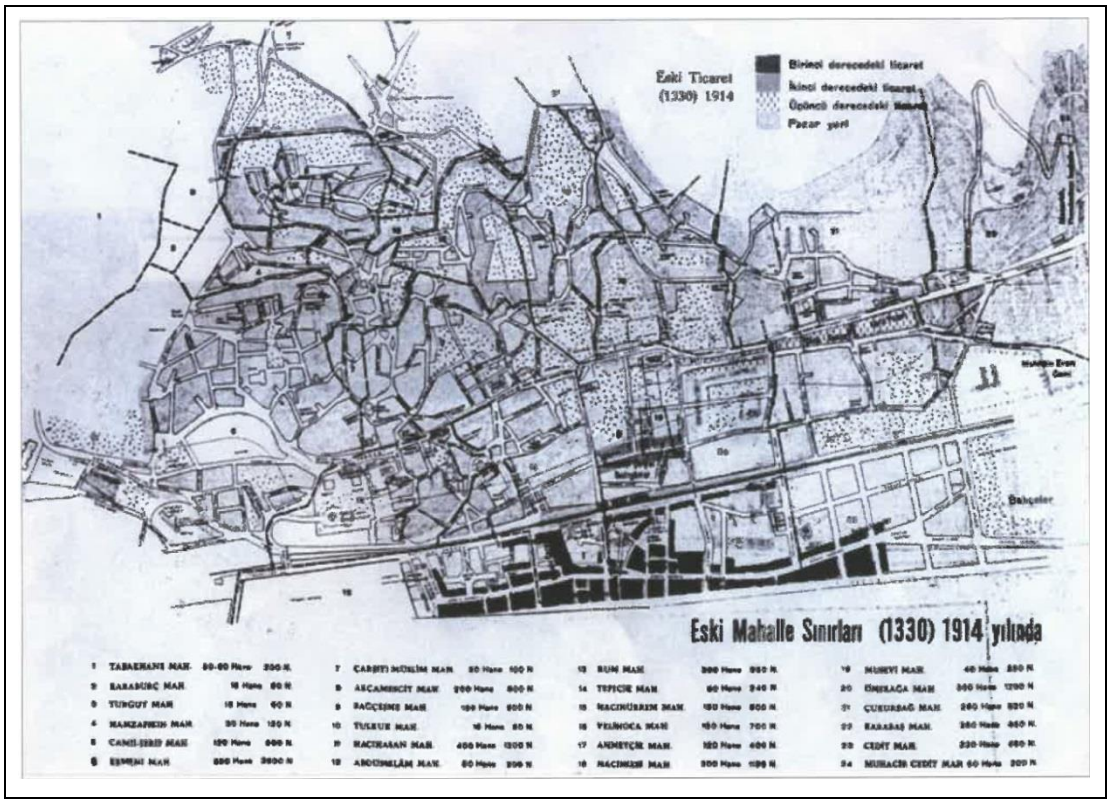

Şekil 2.8: İzmit'in 1914 yılındaki mahalleleri.

İzmit'in ilk imar planı denemeleri, 1945 yılında Alman şehircilik profesörü Herman Jansen'e yaptırılmış ve 1945 yılında İzmit Belediye Meclisi toplantısında onaylanmıştır (Şekil 2.9) [Erdoğan vd., 2011]. Bu planın uygulanması, maliyetinin yüksekliği nedeniyle alınan bir kararla savaş sonrasına bırakılmıştır. Jansen, planında; deniz kıyısı ve yakınındaki tepelerin, şehrin doğal güzelliklerini oluşturması sebebi ile buralara kısmen inşaat yapılmasını ve henüz inşaat yapılmamış zirvelerin ise serbest bırakılmasını önermiştir, şehrin ortasından geçen demiryolunun kıyıya alınmasının daha uygun olacağını bildirmiştir [Erdoğan vd., 2011].

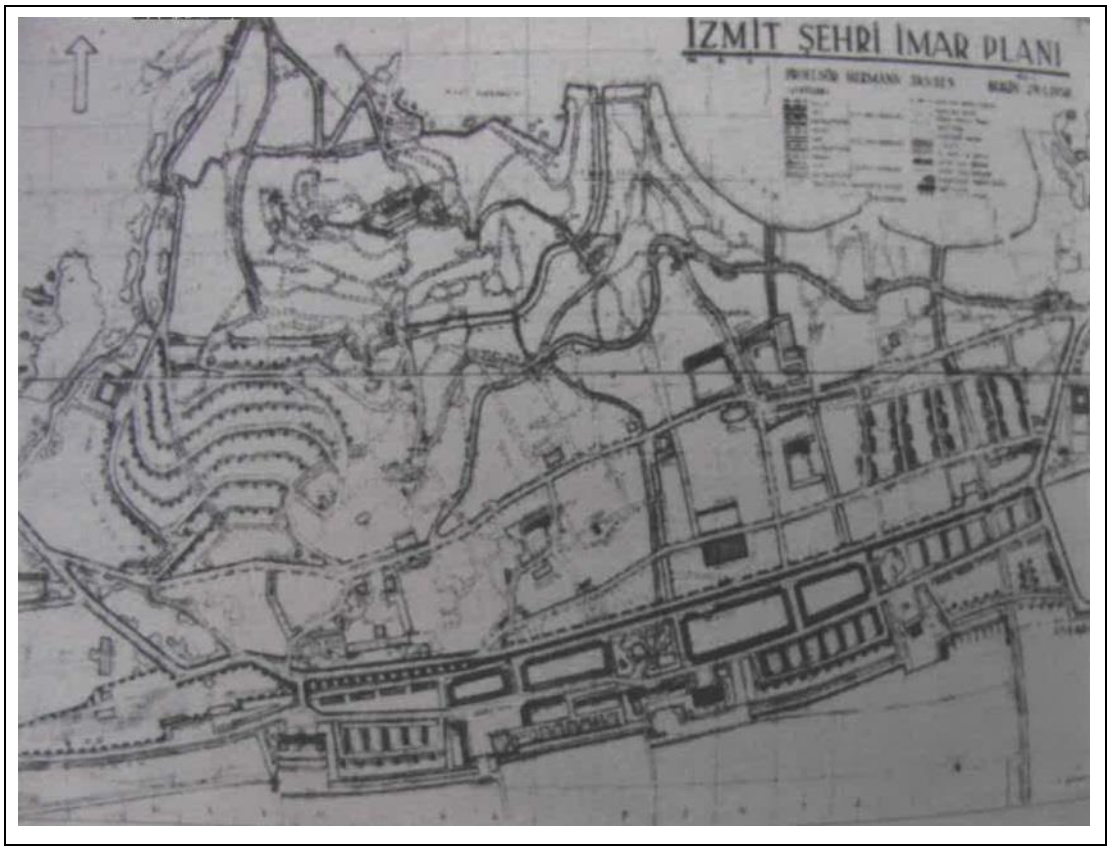

Şekil 2.9: H. Jansen'e ait, İzmit'in çağdaş ve modern şehircilik anlayışı ile çizilmiş ilk imar planı.

İkinci imar planı 1950'de onaylanan Kemal Ahmet Aru'nun imar planıdır (Şekil 2.10) [Erdoğan vd., 2011]. Bu planda ufak yol hizaları düzeltmeleri yapılmış ve eski şehir mümkün olduğunca korunmuştur. Tepedeki mahallelere çıkan yollardan eğimi müsait, yönleri bakımından devamlı olanlarda ise önemli hiza düzeltmeleri yapılmış, yamaçlara tırmanan mahallelerin kuzey sınırlarından bir çevre yolu (1970'lerdeki ismi ile Korniş yolu) geçirilmiştir. Cami ve benzeri eski eserlerin etrafını başka binalar sarmış ve tesirlerini bozmuş olduğundan; imar planında, buralar tanzim edilmiştir [Aru,1953]. Ayrıca, Osmanlı Döneminden kalan kültürel özelliği bulunan konut mimarisinin muhafaza edilmesi tavsiye edilmiştir. Ancak, fiyatların yükselmesi nedeni ile arazinin daha rant odaklı kullanma mecburiyetinin ortaya çıkması karşısında bu tavsiye tutulamamış ve mimari kıymeti olan birçok ev yıkılarak yerine yenileri yapılmış veya harap halde yıkılmaya terk edilmiştir. Bu planda, şehrin batısındaki yamaçlarda yeni işçi mahalleleri tanzim edilmiştir. Ayrıca doğuda Yeni Cuma Camii doğusu (Karabaş Mah.), Cedit ve Mehmet Ali Paşa Mahallelerine yeni ilaveler yapılmıştır. Demiryolu boyu ve bu kısmın kuzeyinde kısmen İstanbul Caddesindeki (bugünkü İnönü Caddesindeki) ticaret bölgesi

korunmuş, ayrıca yeni liman bölgesinde ticaret blokları teklif edilmiştir. Buna göre mevcut Ömerağa Mahallesinde 4 katlı ticaret binaları yapılabilecektir [Erdoğan vd., 2011].

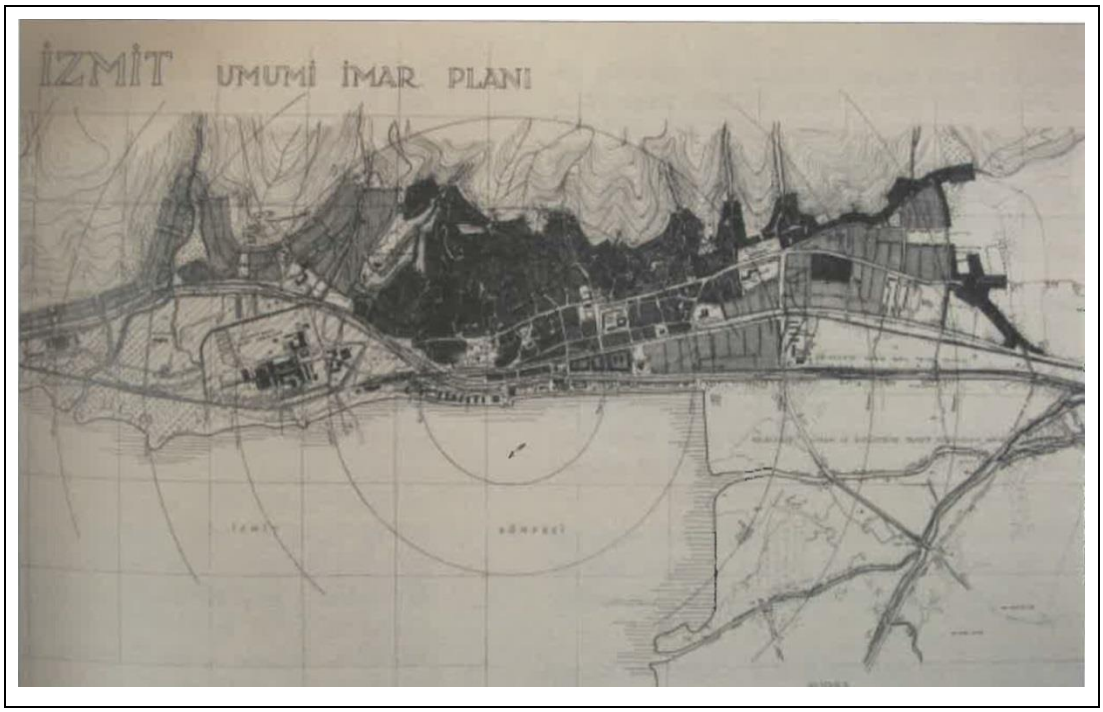

Şekil 2.10: Kemal Aru'ya ait imar planı.

1970 yılında, İzmit'in yeni Master Planının hazırlanması için İller Bankası tarafından bir yarışma düzenlenmiş ve Polat Sökmen'in önerisi kazanmıştır. Sökmen'in önerisinin temel prensibi; "Şehirleşme sürecinin formdan daha önemli olduğudur". Gelecekteki ihtiyaçlara göre, değişiklikler için kullanılabilecek potansiyel bir mekân ayırmayı düşünmüştür. 1/20000 ve 1/5000 ölçekli master planlar 1972'de onaylanmıştır. K.Ahmet Aru planının aksine, geleneksel kent dokusunun korunması için ani kararlara, bu planlarda değinilmemiştir [Avdan, 2009].

Sökmen'in İmar Planı Açıklama Raporu'na göre; genellikle yerleşim dokusu ve parselasyon düzeni büyük ölçüde oluşmuş kentin eski kesimlerinde, büyük gerilimler doğurmayacak ve o günkü planlama ortamı içinde başarı şansı sınırlı ve zor uygulamalar gerektirmeyecek bir yapılaşma önerilmiştir. Henüz belli bir karakter kazanmamış, daha geniş müdahale imkânları sunan kesimlerinde ise nispeten daha köklü bir düzenlemeye gidiş öngörülmüştür. Orhan, Akçakoca ve Veliahmet Mahallerinin önemli bir kısmını içine alan ve kentin eski kalesini barındıran eski

yerleşme kısımlarının, bir doku olarak bütünü ile geçmişten gelen karakterlerini muhafaza edebilmelerine imkân sağlayacak şekilde yapılaşmaları ve geliştirilmeleri öngörülmektedir [Avdan, 2009].

Osmanlı döneminden günümüze İzmit'te kentin tarihinin görülebileceği yerleşim yerleri 2003 yılında oluşturulan İzmit İçkale ve Çevresi Koruma Amaçlı İmar Planıyla koruma altına alınmıştır. Bu bölgeler, yamaçlarda konumlanan Orhan, Akçakoca, Hacıhasan ve Veliahmet Mahalleleridir (Şekil 2.11)[Erdoğan vd., 2011].

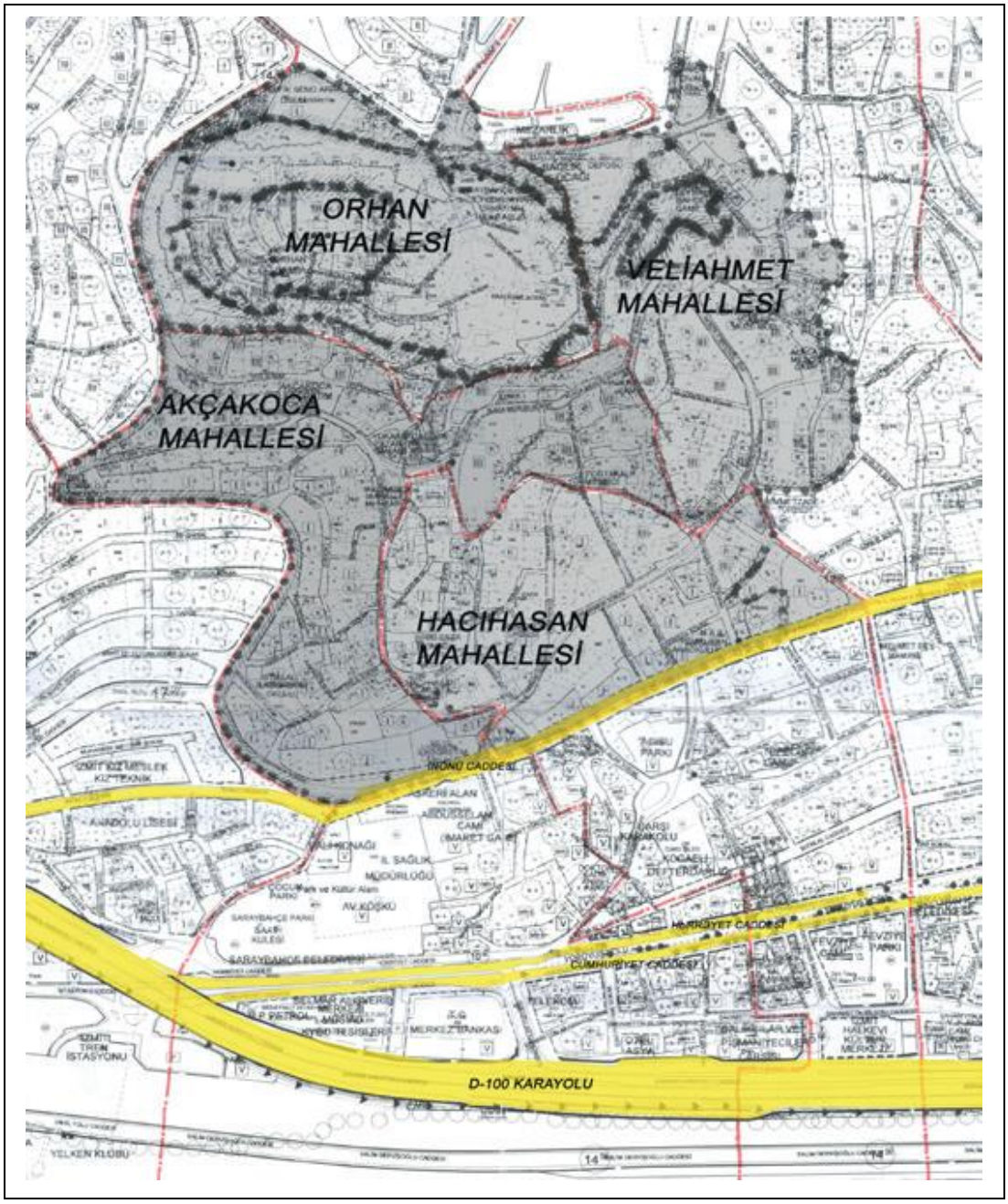

Şekil 2.11: Orhan, Akçakoca, Hacıhasan ve Veliahmet Mahalleleri'nin "İzmit İçkale ve Çevresi Koruma Amaçlı İmar Planı" içindeki yerleri.

2.4. Taşınmaz Kültür Varlıkları

2.4.1. Antik Döneme Ait Taşınmaz Kültür Varlıkları

İzmit'in arkeolojik zenginliğini, kâğıt fabrikası (SEKA) kazı çalışmaları ortaya koymuştur. Temel kazılarında heykeller, çeşitli seramikler, çömlekler, Hititlerin ünlü cam bardağı, mermer mezarlar, Lidi krallarının elmas ve altından yapılı yüzük mühürü, çeşitli minyatürler, maden paralar, Orta Asya ve Sümer kökenli pek çok gereçler bulunmuştur [Erdoğan vd., 2011].

Nikomedeia, antik Bithynia'nın başkenti, Türkiye'nin kuzey batısında bulunan endüstri kenti İzmit'in yeni oluşan yerleşim yerinin altında bulunmaktadır. Hellenistik Bithynia Krallığı'nın, Roma Bithynia-Pontus Eyaleti'nin ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olan şehirde yerleşim alanının içerisinde su kemerleri, antik liman ve dünyadaki en büyük antik tiyatro bulunmaktadır [Ross, 2005].

1960'lar ile Nikomedeia ve etrafında modern şehrin büyümesi ile bulunan tümülüs ve önemli mezarlarda yapılan çalışmalar ile antik kent kalıntıları tespiti artmıştır. Nikomedeia şehrinin doğu nekropol bölgesinde 1967 yılında, kurtarma kazısı yapılmıştır [Ross, 2005].

İzmit'te 2005 yılına kadar İzmit Arkeoloji Müzesi'nin yürüttüğü birkaç kurtarma kazısından başka arkeolojik bir çalışma yapılmamıştır. 2004 yılında Kocaeli Üniversitesi'nde Arkeoloji Bölümünün kurulması ile arkeolojik çalışmalar başlatılmıştır. Kocaeli Üniversitesi'nde Arkeoloji Bölümü'nün kurulması ile İzmit'teki Arkeoloji çalışmaları hız kazanmıştır. 2005 yılından sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteği ve izni ile Kocaeli'nde Arkeolojik Yüzey Araştırmaları yapılmış ve Nikomedeia'nın kalıntıları belgelenmeye başlanmıştır. Dini yapılar, antik yollar, suyolları ve kemerleri ve köprülerin oluşturduğu arkeolojik kalıntı belgelenmiştir [Ross, 2005].

Nikomedia'nın antik dönemin önemli başkentlerinden bir tanesi olduğu bilinse de, günümüzdeki yerleşimin antik kent üzerine inşa edilmesinden dolayı, tiyatro yapısı yeni kurulan kentin altında kaybolup gitmiştir. Nikomedeia'nın Hellenistik tiyatrosunun konumu 2005'te gerçekleştirilen "Kocaeli İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması" çalışmasında tespit edilmiştir. İzmit Kent Merkezi, Orhan Mahallesi'nde tiyatronun doğu bölgesindeki duvarlarının ve tonozlarının ayakta

kaldığı tespit edilmiştir. Tiyatronun duvarlarının kireç taşından oluşan büyük bloklardan yapıldığı ve harç kullanılmadan örüldüğü belirlenmiştir. Tiyatronun günümüze ulaşabilen kısmı tonozlar hâlinde, birisi batıda bulunan 7 adet girişi tespit edilmiştir. Oturma alanlarının ana kayaya oyularak yapıldığı ve sahne binasının ise toprak altında kaldığı öngörülmüştür. Tiyatro alanı 1995 yılında İç Kale olarak Anıtlar Kurulu tarafından 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmiştir. 2006 yılında 'Kocaeli İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması' çalışmaları ile bazı bölümleri binalar ve bitki örtüsü ile kaplanmasına rağmen tiyatronun rölövesi çıkartılmış ve yaklaşık 164x50 m ölçülerinde olduğu tespit edilen yapının şimdiye kadar karşılaşılan en büyük antik tiyatro olduğu tespit edilmiştir [Ross, 2005].

2.4.2. Antik Dönem Sonrasına Ait Taşınmaz Kültür Varlıkları

İzmit'te günümüze ulaşabilen taşınmaz kültür varlıklarının büyük çoğunluğu Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemine ait eserlerdir. Bu taşınmaz kültür varlıklarının en önemlilerini ibadet yapıları, su yapıları, sivil mimarlık örnekleri, endüstri yapıları oluşturmaktadır.

2.4.2.1. İbadet Yapıları

İbadet yapıları halkın ibadet etmek için bir araya geldikleri mekânı ifade eder. İbadet yapıları örnekleri, mimarlığın coğrafya ve insan ile önemli ölçüde bir ilişkisinin olduğunu gösterdiğinden bir dönemi anlamak için incelenmesi gereken önemli yapılardandır [Türkeri, 2016].

İzmit'te bulunan ibadet yapılarının en önemlileri; Pertev Paşa Külliyesi, Orhan Camii, Akça Koca Camii, Baç Camii, Fevziye Camii, Hüseyin Paşa Camii, Alacamescit Camii, Hacı Hasan Yumurtacı Camii, Zıbıncı Mescidi ve Portakal Hafız Mescidi 'dir. Bunlardan Pertev Paşa Camii ve Pertev Paşa Külliyesi Mimar Sinan'ın eserleridir. Bunların büyük çoğunluğu doğal afetler ve yangınlar sebebi ile orijinal özelliklerinin bir kısmını yitirmişlerdir. Özellikle Akça Koca Cami birçok defa onarım geçirdiği için, kurulduğu dönemin karakterini yitirmiştir fakat Pertev Paşa Camii, Pertev Paşa Külliyesi, Yumurtacı Cami, Portakal Mescidi orijinalliklerini kısmen ya da bütünüyle koruyarak günümüze ulaşmıştır. Orhan Camii, Baç Camii,

Fevziye Camii, Hüseyin Paşa Camii ve Alacamescit Camii ise başarılı onarım çalışmaları ile korunmuş ve mimari değer taşımaktadır [Ürkmez, 2007].

Pertev Paşa Camii, Hicri 967, Miladi 1559 yılında Pertev Mehmet Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. E5 karayolu kenarında Yeni Cuma Mahallesi'nde yer almaktadır. Camii ilk yapıldığı dönemde şadırvan, kervansaray, sıbyan mektebi, hamam, dükkânlar, çeşme, aşevi ve medrese yapılarını barındıran külliyenin içerisinde inşa edilmiştir. Kare plan yapısına sahip ve tek kubbeden oluşan caminin avlusunda onikigen plan şemasına sahip şadırvan ve güneybatısında çeşme bulunmaktadır [Ürkmez, 2007]. Zaman içerisinde uğradığı bazı değişikliklere rağmen kurulduğu dönemin özelliklerini koruyan bir yapıdır. 2017 yılında kapsamlı bir restorasyona girmiş çalışmalar günümüzde halen devam etmektedir (Şekil 2.12).

Şekil 2.12: Pertev Paşa Camii a) 2014 ve b) 2018

Orhan Camii İzmit'in en yüksek tepesinde iç kale içerisinde, Bağçeşme Mevkii, Orhan Caddesi üzerinde yer alır. İnşa malzemesi kabayonu taşı olan ahşap çatılı Orhan Gazi dönemine ait cami kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plana sahiptir. Caminin kuzeybatısında tek şerefeli minaresi yükselmektedir. Camii'nin orijinal kitabesi günümüze ulaşmamıştır. Zaman içerisinde harap duruma düşen cami XIX. yy. 'da geçirdiği onarım esnasında birkaç mimari detayın dışında, orijinal yapısını tümüyle yitirmiştir [Ürkmez, 2007]. Yapıda kabayonu taş, betonarme ve ahşap malzeme kullanıldığı görülmektedir. Son olarak İstanbul Vakıflar 2'nci Bölge Müdürlüğü kapsamlı restorasyon kararı almıştır. Restorasyon nedeni ile yaklaşık 2 yıl kapalı kalan camii, 10.05.2017 tarihinde tekrardan kullanıma açılmıştır [İzmit Belediyesi Arşivi, 2018] (Şekil.2.13).

Şekil 2.13: Orhan Camii a) 2012 ve b) Restorasyon sonrası 2018.

Akçakoca Camii Yukarı Pazar bölgesinde bulunmaktadır. Hicri 728 Miladi 1327 tarihinde İzmit'i fetheden Akçakoca tarafından yaptırılmıştır. Birçok defa onarım geçirdiği için, kurulduğu dönemin karakterini yitirmiştir. Günümüzde dikdörtgen planlı, kâgir duvarlı, ahşap çatılı olan caminin beden duvarlarında XIX. yüzyılda tarihlendirilen tuğlalar kullanıldığı görülmüştür. Minaresi kırmızı tuğla ile örülmüş, kare bir kaide üzerinde yükselmiştir [Ürkmez, 2007]. Caminin restorasyonu Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından 2012 yılında tamamlanmıştır. Yapının 2007 yıllarında ve günümüzde (2018) çekilmiş görselleri karşılaştırıldığında aslına uygun olarak yenilendiği görülmektedir (Şekil 2.14) [İzmit Belediyesi Arşivi, 2018].

Şekil 2.14: Akçakoca Camii.
a) 2007 b) Restorasyon sonrası 2018.

Baç camii şehrin doğu bölgesinde, İzmit merkezinde İnönü Caddesinde bulunmaktadır. Günümüzde kâgir malzemeli olan Cami 1933 yılında yeniden yapılıp aynı yıl ibadete açılmıştır. 1954 yılında son cemaat kısmı eklenmiş, 1971 yılında ise doğu cephesi kısmına yan taraf ekleri yapılmıştır (Şekil 2.15). Adapazarı depreminde

ve 17 Ağustos 1999 depreminde duvarlarında derin çatlaklar oluşmuş fakat cami tamir edilip ibadete açılmıştır. Toplam kullanım alanı 450 m^2'dir. Dış duvarları taş, kubbesi kâgir ve ahşaptan yapılmıştır [Ürkmez, 2007]. Cami 2017 yılında kapsamlı bir restorasyona girmiş, daha sonra Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü kararı ile yıkılarak yeniden yapılmasına karar verilmiştir [Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi, 2018].

Şekil 2.15: Baç Camii-2017.

Fevziye Camii Kemalpaşa Mahallesi, Hürriyet Caddesi üzerinde olup, 16.yüzyılın ikinci yarısında İzmit'li Mehmet Bey tarafından yaptırılmıştır. İlk yapılan eser sadece cami değil içerisinde zaviye, tabhane, muvakkıthane, kütüphane, çeşme, kenifler ve kuzeybatı köşesinde bir mezarlık olan yapılar topluluğudur. Yangın ve depremler sebebi ile birçok defa onarım geçiren ve yeniden yapılan camii son olarak 17 Ağustos 1999 depreminde büyük hasar görerek kullanılamaz hale gelmiş, 2005 yılında tekrar onarılarak kullanıma açılmıştır [Ürkmez, 2007]. Son yıllarda caminin yanında bulunan park da yeniden projelendirilerek toplam 10 bin metrekarelik alanda yapılan Fevziye Camii Parkı, içinde doğal dere görüntüsünde göl, su kemeri, oturma grupları, yürüyüş yolları ve kafeler bulunan bir dinlenme merkezi haline getirilmiştir (Şekil 2.16) [İzmit Belediyesi Arşivi, 2018].

Şekil 2.16: Fevziye Camii-2017.

Sultan Selim'in kardeşi Hüseyin Paşa tarafından yaptırılan Hüseyin Paşa Camii Çukurbağ Mahallesi, Kayabaş Sokak'ta yer almaktadır. XVIII. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen yapının orjinali, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olup

kâgirdir. II. Dünya Savaşı yıllarında bir süre askerlere tahsis edilmiş olan Hüseyin Paşa Camii, savaşın bitiminden sonra halk tarafından onarılarak ibadete açılmıştır. Üçüncü derece arkeolojik sit alanında bulunan cami günümüzde geçirdiği onarımlar nedeniyle geçmiş karakterini yitirse de fiziki koşulları iyi durumdadır [Ürkmez, 2007] (Şekil 2.17).

Şekil 2.17: Hüseyin Paşa Camii-2018.

Alacamescit Camii Hacı Hasan Mahallesi, Alacamescit sokağında bulunmaktadır. Veliahmet Mahallesi Alaca Mescit Sokak'ta bulunan cami, Bizans dönemine ait Jüstinyen Sarayı kalıntıları üzerine dönemin İzmit Kadısı tarafından 1598 tarihinde yaptırılmıştır. Cami dikdörtgen planlı olup, moloz taştan ve kâgir duvarlıdır. Ancak zamanla onarılmış iki yanı ile arka cephesine eklemeler yapılmıştır. Yapıya göre uzunluğu ile dikkat çeken minaresi de kâgirdir. En önemli karakteristik özelliği kirpi minaresi ile çini süslemeleridir [Ürkmez, 2007]. 2005 yılında aslına uygun olarak yeniden yapılmasına Vakıflar Bölge Müdürlüğünce karar verilmiş, Anıtlar Yüksek Kurulu'nun denetimi altında aslına uygun olarak 8 ay içinde yeniden inşa edilerek ibadete hazır hale getirilmiştir [Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi, 2018] (Şekil 2.18).

Şekil 2.18: Alacamescit Camii.a) 2003 b) Restorasyon sonrası 2018.

İzmit'te bulunan diğer önemli ibadet yapı grubu ise mescitlerdir. Bunlardan en önemlileri Zıbıncı Mescidi ve Portakal Mescidi'dir. Zıbıncı Mescidi, Veli Ahmet Mahallesi, Hacı Hasan Yokuşu başlangıcında 1807 yılında inşa edilmiştir. Dikdörtgen plan özelliği gösteren mescit taş temel üzerine kâgir duvarlı, ahşap tavan ve alafranga kiremit örtülü çatılı bir yapıdır. İçten ve çatıdan çıkan minaresi çinko

kaplamalıdır [Ürkmez, 2007]. Yapı 2014 yılında bir restorasyon geçirmiş cephesi ve minaresi özgün haline dönüştürülmüştür (Şekil 2.19) [Erdoğan vd., 2011].

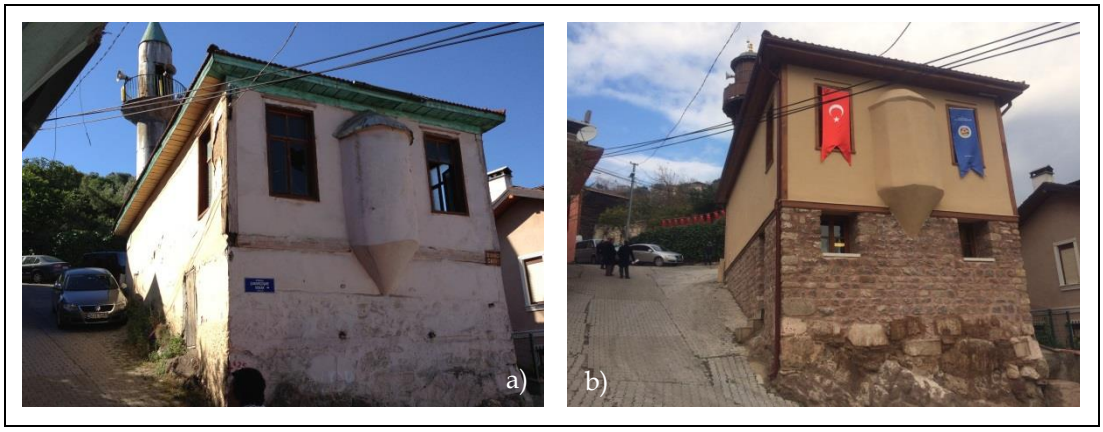

Şekil 2.19: Zıbıncı Mescidi a) 2007 b) Restorasyon sonrası 2018.

Portakal Hafız Mescidi'nin inşa tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber 19. yüzyılın ikinci veya üçüncü çeyreğinde yapıldığı düşünülmektedir. Çukurçeşme Sokak'ta bulunan yapı eğimli bir arazide kabayonu taş malzemeli subasman üzerine ahşap karkas ve tuğla duvar sistemi ile yapılmıştır [Ürkmez, 2007]. Geçen zaman içerisinde harap duruma gelerek çürüyen mescit 2009 yılında aslına uygun bir şekilde yeniden yapılarak tekrar kullanıma açılmıştır (Şekil 2.20) [İzmit Belediyesi Arşivleri, 2018].

Şekil 2.20: Portakal Hafız Mescidi a) 2005 b) Restorasyon sonrası 2009.

2.4.2.2. Su Yapıları

Başlıca işlevleri, sudan yararlanmak, sudan korunmak, suyu korumak olan yapılar su mimarisi yapıları olarak nitelendirilebilir. İzmit'te günümüze ulaşabilmiş

başlıca su yapıları; Orta Hamam, Süleyman Paşa Hamamı, Yeni Hamam, İzmit Sarnıcı ve Çeşmelerdir.

Orta Hamam, İzmit Fethiye Caddesi üzerinde 16. yüzyılda yapılmıştır. Kabayonu taş malzemeden inşa edilen hamam cephenin batı kısmında tuğla hatıllı kabayonu taş duvar örgüsü mevcuttur. Cephenin en önemli özelliği kirpi saçaklı olmasıdır. Soğukluk, ılıklık ve sıcaklık bölümlerinden meydana gelmiş, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen plan özelliği göstermektedir. Yapı 1985-1987 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından esaslı bir onarım geçirerek çalışır hale getirilmiştir [Ürkmez, 2007]. Günümüzde tüm ihtişamı ile ayakta kalmış olan hamam plansız imar faaliyetleri sebebi ile çarpık yapılaşmanın içinde kalmış özellikle güney cephesi algılanamaz duruma gelmiştir (Şekil 2.21) [İzmit Belediyesi Arşivleri, 2018].

Şekil 2.21: Orta Hamam-2017.

Süleyman Paşa Hamamı'nın kitabesi bulunmadığından kesin yapım tarihi bilinmemektedir. İzmit Merkez'e bağlı Akçakoca Mahallesi'nde bulunan yapı çifte hamam (bay-bayan) özelliğine sahip, 3 bölümden oluşmakta ve bu 3 bölümde 3 tane kubbe bulunmaktadır. Uzun yıllar farklı amaçlarla kullanılan hamam, 1999 Marmara depreminde büyük hasar görmüştür [Ürkmez, 2007]. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarihi yapının restorasyonu için 2007 yılında çalışmalara başlayarak tarihi hamamın restorasyonu 2011 yılında tamamlanmıştır [Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma

Bölge Kurulu Arşivi, 2018]. Müze olarak yeniden işlev kazandırılan Süleymanpaşa hamamına kafe olarak kullanılmak üzere camekân bir hacim ile ek yapı yapılmıştır (Şekil 2.22) [İzmit Belediyesi Arşivleri, 2018].

Şekil 2.22:Süleyman Paşa Hamamı a)2007 b) Restorasyon sonrası 2017.

İstanbul Caddesi, Kolordu Binası karşısı, Yeni Hamam Sokak'ta bulunan Yeni Hamamın yapım tarihi ile ilgili çeşitli kaynaklarda farklı tarihler bulunmakta ve kesin olarak bilinmemektedir. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen plan özeliğine sahiptir. Yapı zaman içerisinde koruma bilinci olmamasından, yeni yapılan inşaatlar sebebi ile harap duruma gelmiştir. Yapının güney ve doğu cephesi bütünüyle, 1990'lı yıllarda yapılan bir apartman tarafından kuşatılmıştır. Bir kubbe ile örtülü soğukluk bölümünün kuzey yanında kemerler ile ayrılmış, ortada kubbe ve yanlarda tonoz ile örtülü üç bölmeli bir kısım vardır. Halvet bölümü mermer sütunlarla taşınan merkezi bir kubbe ile örtülüdür ve dört köşede birer kapalı yıkanma yeri ve bunlar arasında kalan kısımda ise açık yıkanma yeri mevcuttur [Ürkmez, 2007]. İzmit Belediyesi yapıda 2016 yılında restorasyon çalışması başlatmıştır. Müze hamam olarak varlığını sürdürecek olan Yeni Hamam'da restorasyon çalışması 2018 yılında tamamlanmıştır (Şekil 2.23) [İzmit Belediyesi Arşivleri, 2018].

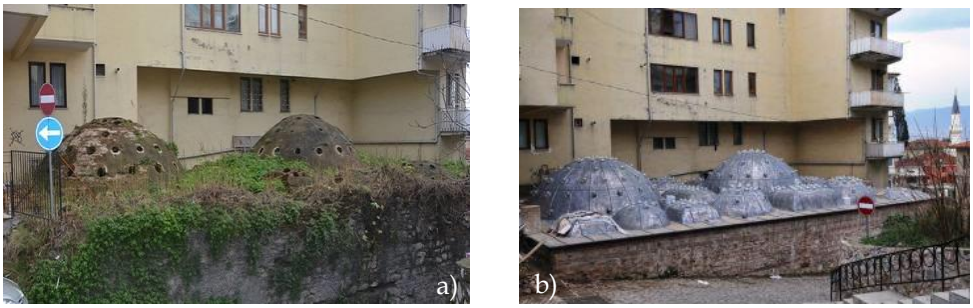

Şekil 2.23:Yeni Hamam a) 2007 b) Restorasyon sonrası 2018.

İzmit Sarnıcı İzmit'in yukarı kesimlerinde Kapanca Sokak ile Sırrı Paşa Caddesi'nin kesiştiği noktada yer almaktadır. Tuğla hatıllı kabayonu taş malzemeden yapılmış bir su yapısıdır. Yapının kuzey cephesinde beden duvarında tuğladan yapılmış kemerli bir girinti bölümü vardır. Burası suyun alındığı bölümdür. Sarnıç ile ilgili çok az kaynak olmasından dolayı yapım tarihi konusunda kesin bir bilgi yoktur. Sarnıcın çevresinin incelenmesiyle, yapının bir ev sarnıcı olduğu sonucuna varılmıştır [Ürkmez, 2007]. Uzun yıllar harap durumda ve toprak altında kalan sarnıç 2012 yılında restore edilerek ortaya çıkarılmıştır (Şekil 2.24) [İzmit Belediyesi Arşivleri, 2018].

Şekil 2.24:İzmit Sarnıcı a) 2007 b) Restorasyon sonrası 2018.

İzmit'te bulunan çeşmelerin birçoğunun kitabeleri sökülmüş ve kırılmış olup, harap durumdadır [Öztüre, 1981]. İzmit'te tarihi değeri olan başlıca çeşmeler Orhan Çeşmesi, Yeni (Ali Ağa) Çeşme (1884), Emine Hanım Çeşmesi (1749), Kertil (Kaynak) Çeşme, Pertev Paşa Çeşmesi, Zeliha Hanım Çeşmesi (1783-1784), Çakmaklı Çeşme (18. yy), Topçu Çeşme (18. yy), Mantar Çeşme (18. yy). Tahsin Efendi Çeşmesi (1682), Kabaran Çeşmesi, 50. Yıl Çeşmesi ve Yumurtacı Çeşmesidir [Ürkmez, 2007].

2.4.2.3. Endüstri Mirası Anıtlar

İzmit'te bulunan endüstri mirası yapılar İzmit Tersanesi, Çuha Fabrikası ve SEKA Kâğıt Fabrikası'dır.

Kentin güneyinde İzmit Tren Garı'nın doğusundaki alanda yer aldığı bilinen İzmit Tersanesi'nin yapım tarihi tam olarak bilinmemektedir. 16. Yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda gemi inşa edilen mühim tersaneleri arasında yer alan İzmit Tersanesi, gemi inşa tekniklerine ve doğal afetlere bağlı olarak çeşitli yıllarda yenilenmiştir. Atilla Çetin'in yayınladığı belgelerden İzmit Tersanesinin 1814 yılından önce bir yangın geçirdiği anlaşılmaktadır [Çetin,2000]. II. Mahmut döneminde eklenen 1838-1839 tarihli kitabede tersanenin çevresinin, yapımından üç yıl önce Sultan tarafından görülen lüzum üzerine duvarla çevrildiği belirtilmektedir [Öztüre, 1981]. 1905 yılından sonra gemi yapılmayan İzmit Tersanesi'nin mimari yapısı BOA' ndeki (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) belgelerden ve eski fotoğraflardan anlaşılmaya çalışılmıştır (Şekil 2.25)[Kaya, 2009]. 1862 yılında kente gelen Moustier'nin eserinde yer alan gravürde tersane sahası da görülmektedir. Söz Konusu gravürde, tersane sahasında gemi inşa tezgâhının doğusunda görülen, üzerleri beşik çatıyla örtülü bitişik binaların kereste ve malzeme depoları oldukları düşünülmektedir [Kaya, 2009].

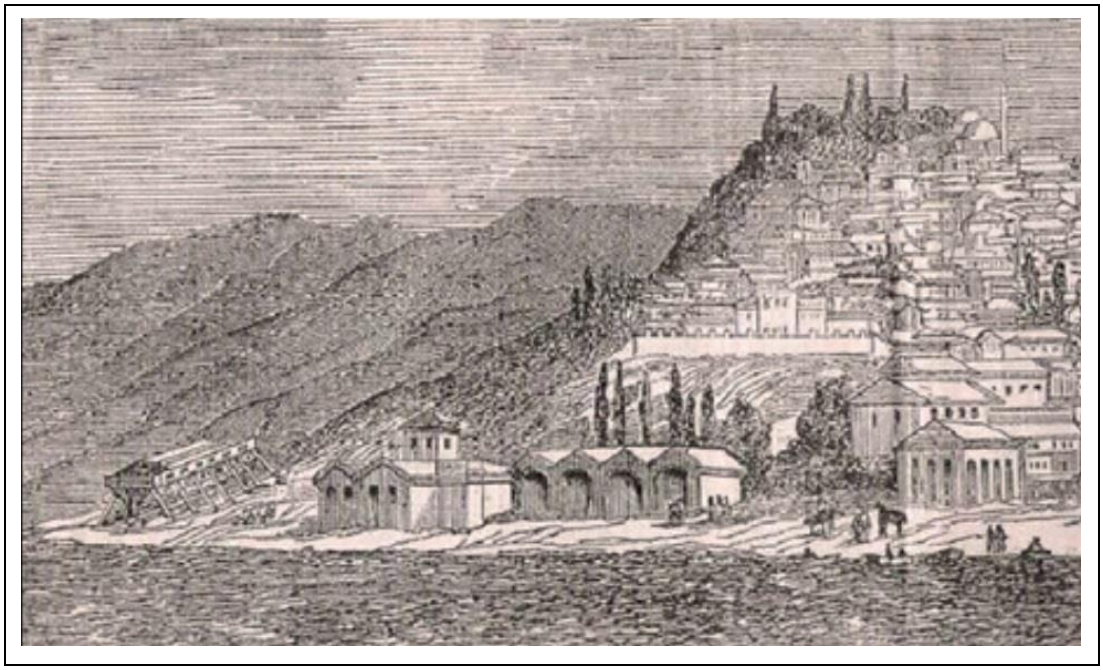

Şekil.2.25: İzmit Gravürü 1862.

Tersane alanını gösteren daha geç tarihli fotoğraf da bu gravürü doğrulamaktadır (Şekil 2.26) [Kaya, 2009]. Fotoğrafta yine gemi inşa tezgâhının doğusunda, yan yana sıralanan beşik çatılı depolar görülmektedir. Geride görülen altı dikdörtgen açıklıklı yapının, 1906 tarihinde yapılan planda işaret edilen tersane giriş

kapısının gerisindeki kışla ve haddehane olduğu düşünülmektedir. İzmit Tersanesi'nde 1892 yılından sonra gemi inşa çalışmaları giderek azalmış, 1905 yılında da faaliyetlerine son verilmiştir. Yapı Lozan Antlaşması'ndan sonra 1923 yılında kurulan İzmit Bahriye Kumandanlığı tarafından 1930 yılına kadar kullanılmaya devam etmiştir. 1960'lı yıllarda D-100 karayolu çalışmaları sırasında tersanenin bir bölümü yıkılmış, yolun güneyinde kalan kısım da tescil çalışmaları yapılamadan demiryolunun sahilden geçirilmesi sırasında ortadan kalkmıştır [Kaya, 2009].

Şekil.2.26: XIX. yüzyıl sonlarında İzmit.

1843 yılında Kocaeli İli'nin Kartepe İlçesi, Kullar Mevkisi'nde, Kilez Deresi'nin yanında kurulan İzmit Çuha Fabrikası ordunun giysi talebini karşılamak amacıyla kurulmuş endüstriyel bir tesistir. Ayrıca alanda Saraya hizmet veren 19. yıla tarihlenen av köşkü, ahır yapıları ve hamam gibi yapıların varlığından da çeşitli kaynaklarda bahsedilmektedir. Zaman içinde geliştirilen ve genişletilen tesis, 1920 yılında Kurtuluş savaşı sırasında İngiliz ordusu tarafından bombalanmıştır. Savaştan sonra 1923 yılında İzmir'de düzenlenen İktisat Kongresi'nde fabrikanın Bahriye'ye tahsis edilerek 'Torpido Fabrikası' olarak düzenlenmesine karar verilmiştir. Tesis alanı günümüzde Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı Mühimmat Deposu olarak kullanılmaktadır. Günümüze kısmen ulaşabilmiş İzmit Çuha Fabrikası, ilk yapıldığı dönemde çeşitli pavyonlardan oluşan geniş bir sanayi tesisidir. Kâgir sistemde inşa edilen fabrika yapılarının cephe tasarımlarında ise Ampir üslup tercih edilmiştir (Şekil 2.27) [Kaya, 2009].. Alanda bedesten, depo, dehliz, bacalı ambar, tavla yapısı,

hidroelektrik santrali ve baraj, su kulesi ve dokuma atölyesi yapıları 1999 depreminde büyük hasar görse de günümüze ulaşabilmiştir [Ekinci, 2013].

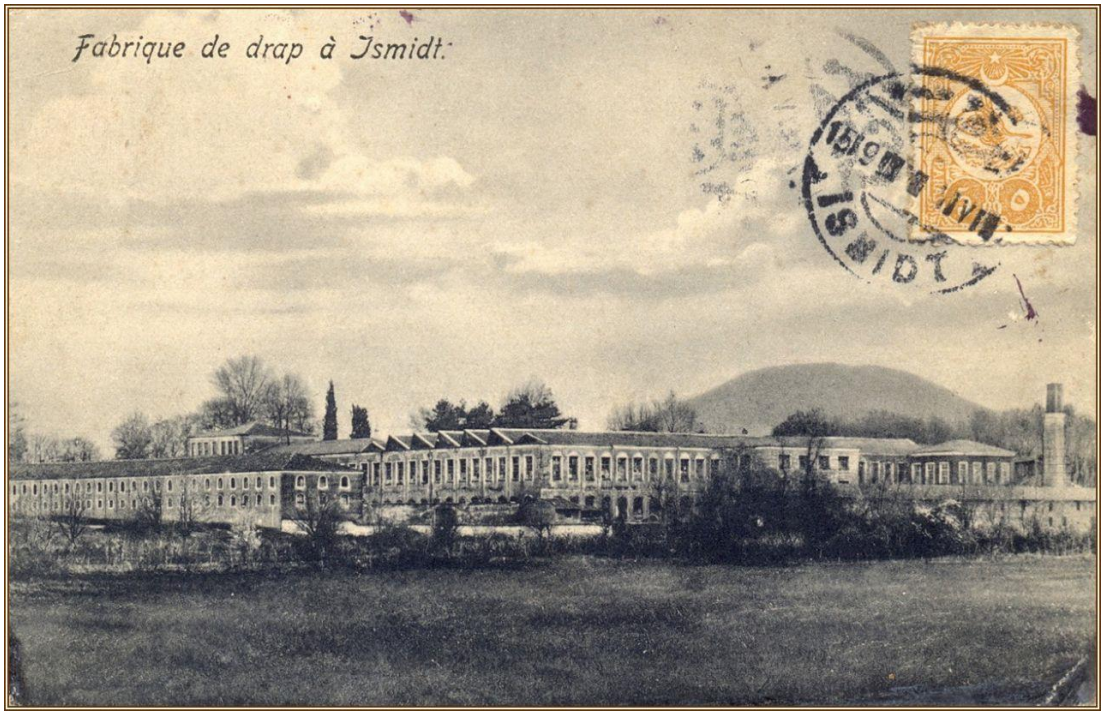

Şekil. 2.27: Çuha Fabrikası

Cumhuriyet' in ilanından sonra Kocaeli'nin gelişim sürecini hızlandıran ve kentin ekonomik potansiyelinin temelini oluşturan ilk kuruluş SEKA Fabrikası'dır. SEKA fabrikaları içinde barındırdığı konut alanları ve donatı alanları ile birlikte, Kocaeli kent merkezinin batısında, Yenidoğan ve Kozluk mahallelerinde yaklaşık 1.200.000 m2'lik alan üzerine kurulmuştur. 1934'te temeli atılan ve 1936'da işletmeye açılan SEKA Kâğıt Fabrikası kompleksi erken Cumhuriyet döneminde devlete ait diğer sanayi tesislerinde olduğu gibi, sadece üretim odaklı olmakla kalmayıp, yer aldığı Kocaeli İli' nde işçi mahallesi, memur evleri, okulu, sinema ve tiyatro olarak kullanılan kantini, elli yataklı hastanesi ve çırak okulu ile bir modernleşme modeli olmuştur. Fabrika üniteleri kâğıt üretimi izleyen iş şemasına özgü tasarlanmış ve uygulanmıştır [Kartal, 2009].

Tesisteki I. ve II. Kâğıt Fabrikaları'nın mimari projeleri ve uygulaması Alman "Gutchoffnungshütte" (G.H.H.) firması tarafından gerçekleştirilmiştir [Kocabaşoğlu, 1996]. I., II. ve III. Kâğıt Fabrikaları'nın yapım sisteminde; inşaatın hızlı tamamlanması, binaların daha hafif olması gibi nedenlerle çelik taşıyıcı sistem tercih edilmiştir. Bu üç fabrikada tasıyıcı sistem dıs cepheden algılanabilmektedir. SEKA I.

Kâğıt Fabrikası, erken Cumhuriyet döneminde Türkiye Cumhuriyeti'nin çelik taşıyıcı sistemde inşa edilen ilk endüstri yapısıdır. 2005 yılında SEKA Kâğıt Fabrikalarının faaliyetine teknolojisinin yetersizliği gerekçesiyle tamamen son verilmiştir. Bu tarihten sonra Kocaeli Büyükşehir Belediyesi mülkiyetine geçen tesis, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun 11.02.2005 tarih ve 412 sayılı kararıyla Koruma Amaçlı İmar Planı ve İmar Planı revizyonu yapılacak alan olarak belirlenmiştir [Kartal, 2009]. SEKA alanı ve yapıları, fabrikanın Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmesinden sonra 4. Fabrika yapısı, işçi konutları, bazı atölye yapıları ve sahildeki tesisler yıkılmıştır. 2007 yılında SEKA'nın demiryolu ile körfez arasındaki kısmı SEKA PARK olarak düzenlenmiş ve halkın kullanımına açılmıştır. Alanda, bugüne kalan üç adet fabrika yapısının yanısıra teknik ve depolama amaçlı yapılar, eski lojmanlar ve sosyal tesisler yer almaktadır. Bugün (2018), eski fabrikaların bulunduğu SEKA alanının büyük bir kısmı film platosu olarak kullanılmaktadır. SEKA Birinci Kağıt Fabrikası, koruma ve restorasyon uygulamalarının ardından Kocaeli Bilim Merkezi Ve SEKA Kağıt Müzesi olarak hizmete açılmış, bu fabrikanın güneyindeki alanda ise meydan düzenlemesi yapılmış ve bu alanlar Kocaeli halkı tarafından ciddi bir ziyaretçi kitlesine sahip olmuştur. [KBB Arşivi, 2018] (Şekil 2.28) [Web 3].

Şekil. 2.28: SEKA Kâğıt Müzesi ve Bilim Merkezi.

2.4.2.4. Konutlar

İzmit'te günümüzde bulunan geleneksel konut dokusu çoğunlukla 18. ve 19. yüzyıldan kalma geleneksel Türk evlerinden oluşmaktadır. Türk evi Osmanlı Devleti'nin işgal ettiği sınırlar içinde, eski tabirleri ile Rumeli ve Anadolu mıntıkalarında yerleşmiş ve 500 sene kadar tutunmuş bir ev tipidir. Türk evi, 17. ve 18. yüzyıllarda en fazla yayılım göstermiştir. Bu devirlerde İstanbul ve Edirne evleri, Yakın Şark ve Doğu Avrupa için her zaman taklit edilen bir ideal tip haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin sarsılmaya başladığı 19. yüzyılda, ilerleme ve yayılma son bulmuştur [Eldem, 1984].

Türklerin konut tasarımını din, aile yapısı, günlük hayat gibi unsurlar etkilemiştir. Geleneksel Türk mahallelerinde güçlü komşuluk ilişkilerinin bulunduğu, doğum, sünnet, bayram, düğün gibi birçok kutlamayla evlerin renkli bir gündelik hayata sahne olduğu bilinir. Evlerdeki mekânlarda tasarım ve boyutları açısından bu ihtiyaçları karşılayacak biçimde düzenlenmiştir [Eldem, 1984]. İzmit' te görülen geleneksel konut dokusunda da sofa ve bahçe kullanıma bu sosyal yaşantının bir parçası olarak önemli bir unsur oluşturmuştur.

Türk evinin esas yaşama birimi odalardır. Bu birimin oturma, dinlenme, yemek çalışma, uyuma gibi birçok işlevi vardır. Evin genel planında odaların yeri ve yönü önem taşımaktadır. Güneşin ve rüzgârın yönüne, odanın bulunduğu kata göre yaz odası, kış odası ayrımı görür. Geleneksel odası başodadır. Ev halkı çoğunlukla burada toplanır ve misafir ağırlar. Yaz odaları, üst katta yer alır [Eldem, 1984]. İzmit'te bulunan geleneksel konut dokusunda da yaz kış kullanımını konutların sahip olduğu kuzey güney yönlenişinden dahi görmek mümkündür. Her konutun kuzey ve güneyde yaz kış kullanımına yönelik odaları bulunmaktadır.

İzmit'in geleneksel konutları son altmış yıldır çarpık kentleşme ve göç nedeniyle yapısal ve kültürel bir dönüşüm sürecindedir. Kentsel sit alanlarındaki konutlar; bazılarının terk edilmiş, önemli bir bölümünün kullanıcısının kiracı olması ve konutların bakımlarının yeterince yapılamaması, ya da yapılan onarımların yapının özgün karakterini bozması gibi sebeplerle özgün niteliğini yitirmekte ve bunun sonucu olarak da geleneksel konut dokusu yavaş yavaş yok olmaktadır [Erdoğan vd. ,2011].

"Tarihi İzmit Kent Merkezi Geleneksel Konutları" adlı çalışmada İzmit sınırları içerisindeki tarihi 6 mahallede (Hacıhasan, Akçakoca, Kozluk, Ömerağa,

Çukurbağ, Veliahmet) yer alan ve Osmanlı Döneminden günümüze kalan 40 tescilli konutun mimari özellikleri tespit edilmiş ve İzmit geleneksel konutları "tipolojik analiz yöntemi" ile incelenmiştir (Şekil 2.29) [Erdoğan vd. ,2011].

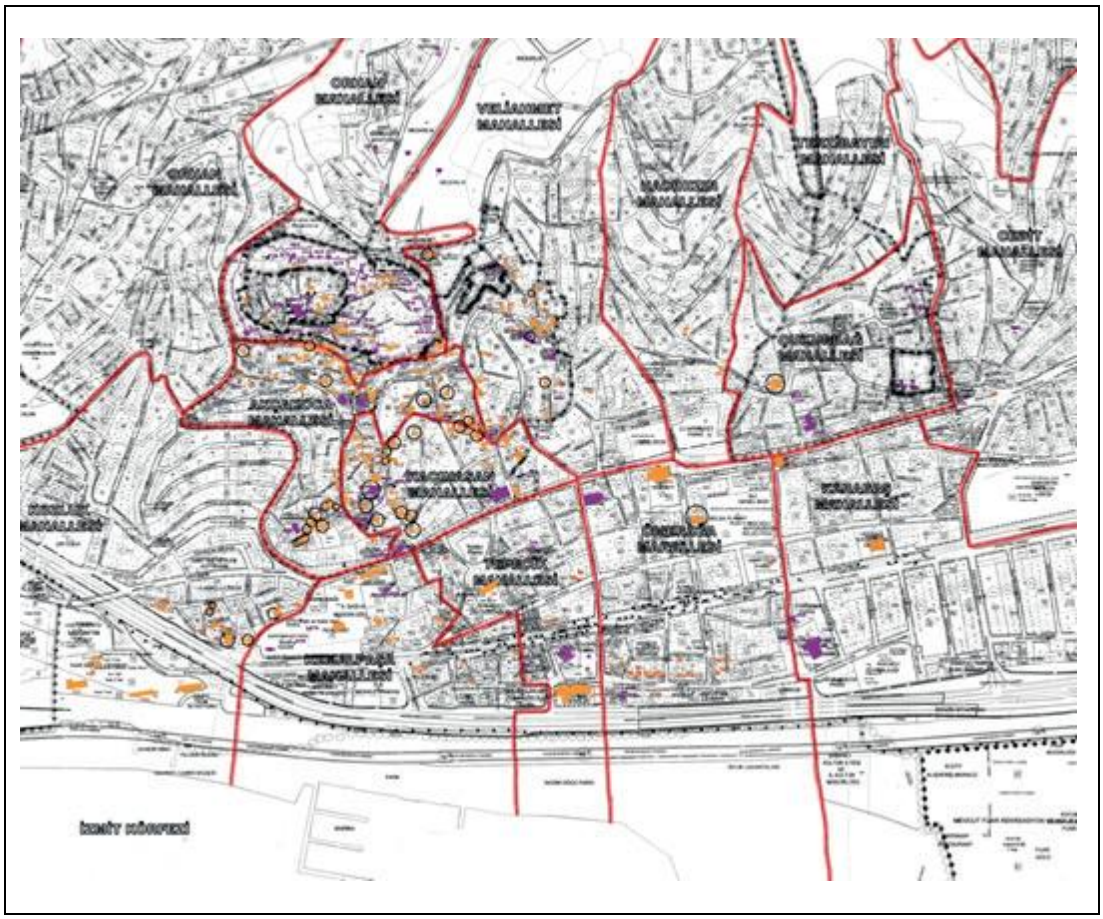

Şekil. 2.29: İncelenen konutların İzmit merkezindeki yerleri.

Çalışmadan elde edilen verilere göre geleneksel kırk adet konutun parsele göre konumunda; "hem sokak hem tek yan sınıra dayalı" konutların yoğun olarak yer aldığı görülmektedir. Konutların kesit özelliği incelendiğinde alan içinde bodrum+zemin+1 kattan oluşan geleneksel konutların yaygın olduğu görülmüştür. En fazla görülen çatı örtüsü tipi kırma çatıdır ve konutların hepsi dar saçaklıdır. Konutların cephe özelliklerine bakıldığında en çok eliböğründe, tek katlı çıkma ve balkon olduğu, cephe kaplama malzemesi türleri incelendiğinde ise ahşap+taş+sıva'nın birlikte kullanıldığı konutlar yoğunluktadır. Pencere tipleri incelendiğinde ise giyotin, tek kanatlı, çift kanatlı, kemerli tek kanatlı, kemerli çift kanatlı, kemerli giyotinli pencereler ile tepe pencerelerine rastlandığı görülmektedir. İzmit geleneksel konutlarında en yoğun olarak görülen plan tipi; sofası "I" şeklinde olan; sofanın bir ucunda merdiveni bulunan ve sofanın her iki tarafı boyunca odaların

yer aldığı iç sofalı plan tipidir. Konutların yapım sistemleri, katlara göre farklılık göstermek ile beraber incelenen konutlarda görülen yapım sistemleri yığma taş duvar, ahşap karkas duvar, ahşap kaplamalı ahşap karkas sistem, taş/tuğla dolgulu ahşap karkas, yığma taş duvar sistemleridir [Erdoğan vd., 2011].

Çalışma konusu Saatçi Ali Efendi Konağı ise sadece sokağa dayalı, bodrum+zemin+birinci kattan oluşan, kırma çatılı ve dar saçaklı, eliböğründeli ve balkonlu, üç malzemeli (ahşap+taş+sıvalı) yapı sistemine sahip, zemin katta iç sofalı plan tipi, 1. katta ise hem iç hem dış sofalı plan tipi özelliği göstermektedir. Ayrıca Saatçi Ali Efendi Konağı incelenen yapılar içinde 18. yy. konaklarının tipik özelliği olan alçı tepe penceresi bulunan tek yapıdır.

3.İZMİT'TE KORUMA ÇALIŞMALARI

Günümüzdeki İzmit geleneksel kent dokusu incelendiğinde Osmanlı Döneminde, bu yamaçlardaki yapılar seyrek yapılaşmadan dolayı kolaylıkla algılanabilirken; günümüzde ise yapılaşmış bölgelerin çoğalması geleneksel yerleşim alanlarının algılanmasını zorlaştırılmaktadır. Koruma alanında bulunan geleneksel yerleşim alanına birden çok noktadan giriş, İnönü Caddesi ile bağlantılı olan sokaklardan sağlanmaktadır. Ancak bu caddede bulunan altı-yedi katlı yapılar tarihi yerleşim alanının, çevreden algılanmasını kısıtlamaktadır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1: İnönü Caddesi'nde bulunan yüksek katlı konutlar.

İzmit'in ilk planı, yol istikamet planı şeklinde 1930 yılında Mösyö Mörlü tarafından yapılmıştır. İlk imar planı ise 1945'te Jansen, ikincisi de 1950'de Prof.Y. Mimar K.Ahmet Aru tarafından hazırlanmıştır. İkinci imar planı, daha sonra müellifi tarafından tadilen yeniden ele alınmıştır. İmar planında ufak yol hizaları düzeltmeleri yapılmış ve eski şehir mümkün olduğu kadar korunmuştur. Tepedeki mahallelere çıkan yollardan eğimi müsait yönleri bakımından devamlı olanlarda ise önemli hiza düzeltmeleri yapılmış, yamaçlara tırmanan mahallelerin kuzey sınırlarından bir çevre yolu geçirilmiştir. Eski şehirde değişmenin, zamanla ve yeni verilecek ruhsatlarla hiza düzeltmelerinin yapılmasıyla mümkün olacağı düşünülmüştür [Erdoğan vd., 2011].

İzmit'in geleneksel kent dokusu sosyal ve ekonomik etkenlere bağlı olarak, özgün kullanıcıların yeni gelişen semtlere taşınması ile el değiştiren geleneksel doku zamanla harap görünümlü bölgeler konumuna gelmiştir. Değişen yeni kullanım biçimleri ve ihtiyaçlara cevap vermek amacıyla binalara yapılan müdahaleler, evlerin plan şemalarında ve görünümlerinde değişimlere neden olmuştur. Hem yaşanan hem de terk edilmiş tescilli yapıların çoğu yıkılmak üzere ve harap bir duruma gelmiştir. Yok olan geleneksel yapılardan dolayı sokaklar özgün siluetini kaybetmiştir ve sokak sınırları belirginliğini yitirmiştir. Alanda yıkılan ve yenisi yapılmayan tescilli yapılardan dolayı niteliği olmayan boş alanlar meydana gelmiş ve sokak dokusu özgünlüğünü yitirmiştir. Geleneksel sokak dokusunun ve yapıların yok olması ile geleneksel yaşam kültürünün izleri de yok olmaktadır. Çevre sakinlerinin gelir düzeyinin düşük olması, koruma bilincinin oluşmaması ve eğitimsizlik nedeni ile tarihi bölge yeterince korunamamaktadır. Kullanıcıların yaptıkları onarım ve eklerle yapıların özgün karakterini kaybetmesi, restorasyon geçiren evlerin çoğunluğunun yapım sisteminin değiştirilmesi ve yüksek katlı yapıların geleneksel evlerin manzaralarını yok etmesi gözlemlenen problemlerdendir [Erdoğan vd., 2011].

1978 yılında İzmit'in sit alanları ve taşınmaz kültür varlıklarını tespit ve tescil çalışmalarıyla eski doku içindeki çok sayıda yapı içerisinden 138 ev ve sivil mimarlık örneği taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiş ve koruma altına alınmıştır. Ayrıca "sit" alanı olarak tanımlanan bölgelerde uygulanması gereken koruma plan kararları belirlenmiştir. Bu alanlar 2003 yılında kabul edilen İzmit İçkale ve Çevresi Koruma Amaçlı İmar Planı ile korunan bölgelerdir. Bunlar; yamaçlarda bulunan Orhan, Akçakoca, Hacıhasan ve Veliahmet mahalleleridir. Bu yamaçlar aynı zamanda Nicomedia'nın topografik haritasında da görüldüğü gibi kentin ilk kurulduğu alanlardır (Şekil 3.2) [Erdoğan vd., 2011].

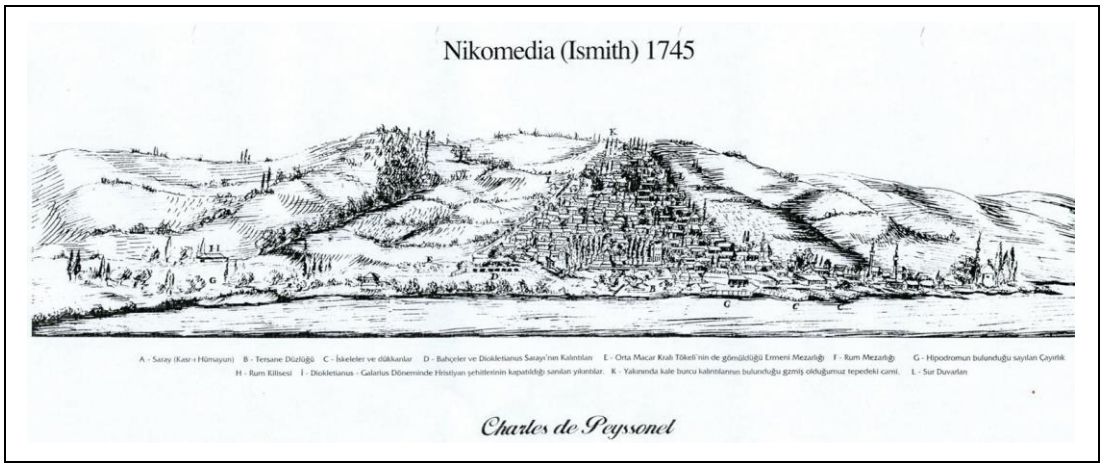

Şekil 3.2: Peyssonel'in 1745 yılında İzmit Gravürü.

Bunlardan Akçakoca ve Hacıhasan mahalleleri kentsel ve arkeolojik koruma alanı içerisinde kalmaktadır. Orhan ve Veliahmet mahallelerinin ise bir kısmı kentsel ve arkeolojik koruma alanın içinde bir kısmı ise dışında yer almaktadır (Şekil 3.3) [Erdoğan vd., 2011].

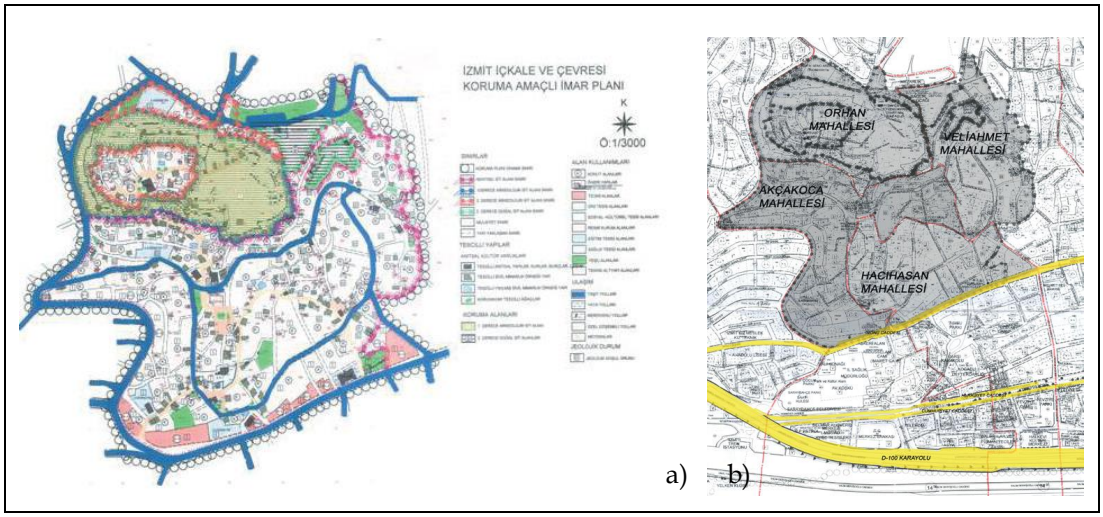

Şekil. 3.3: a) İzmit İçkale ve Çevresi Koruma Amaçlı İmar Planı ve b) İçerisinde yer alan mahalleler.

Kentsel Arkeolojik sit alan sınırı ise, güneyde Yalın sokak- Orhan Caddesi-Hasan Elbeyoğlu Sokak, batıda Rasathane Caddesi, doğuda Varlık Yokuşu ile kuzeyde de Bağçeşme mezarlığını da içine alan Sadettin Yalım caddesine kadar olan kısımdır.

Kentsel sit alanları içinde kalan en önemli koruma çalışması 1993 yılında Kapanca Sokak'ta başlayan restorasyon çalışmalarıdır. Bu çalışma daha sonra İZEYAP (İzmit evlerinin yaşatma projesi) adı altında Vali Kemal Nehrozoğlu,

Kültür Müdürlüğü, Belediyeler, Yerel Basın, Sivil Toplum Örgütleri ve Üniversitelerin desteğiyle devam etmiştir. 1993 yılı başlarında yapılan tespitlerde çatıları çökmüş, dış cephe kaplamalarının yerlerini paslı tenekelere bıraktığı, rüzgârın ve yağmurun her yerine girdiği, pencere doğramaları çürümüş bu sokakta, düşük maliyetle, insanları tahliye etmeden evlerinin onarılıp onarılamayacağının araştırmasını yapılmış, sosyal içerikli bir konut politikasının tarihi bir doku içinde nasıl gerçekleştirilebileceği araştırılmıştır. Kapanca Sokağı'ndaki restorasyon çalışmaları ile başlayan ve günümüzde (2018) tarih koridoru olarak devam eden projedeki amaç; mevcut eski binaların onarımla, çevreyle uyumsuz apartman türü yapılaşmaların yerlerine geleneksel mimarinin egemen özelliklerinin aynen uygulandığı yeni bina tasarımlarının oluşturulabilmesidir. Tarih koridoru projesi Kapanca Sokak, Sırrı Paşa Caddesi, Meteer Sokak, Tezer Sokak, Kolaylı Sokak, Çukurçeşme Sokak, Orhan Caddesi ve Medrese Sokağı kapsamaktadır (Şekil 3.4) [İzmit Belediyesi Arşivleri, 2018]. Proje Saat Kulesi, Atatürk heykeli ve yakın çevresinin düzenlenmesi ile yapay şelale inşa edilmesini kapsayan "Kültür Tepesi 1. Etap" projesi ile başlamıştır. Daha sonra Kapanca Sokak Sağlıklaştırma, Akçakoca Meydan düzenlenmesi, Sırrı Paşa Sokak Sağlıklaştırma projeleri hayata geçirilmiş ve son olarak da Abdülaziz Av Köşkü ve yakın çevresinin düzenlenmesini içeren Kültür Tepesi 2. Etap projesi 2017 yılında tamamlanmıştır. Proje kapsamında 30 konak, 10 çeşme, 5 sarnıç restore edilmiştir. Proje Tarih Koridoru güzergâhı üzerinde bulunan sivil mimarlık örneklerinin restorasyonu ile günümüzde halen devam etmektedir [İzmit Belediyesi Arşivleri, 2018].

Şekil. 3.4: Tarih koridoru proje alanı

Antik dönemde Tarih Öncesi Dönem (Prehistoria), Arkaik ve Klasik Dönemler, Helenistik Dönem, Roma Dönemi ve Bizans Dönemi olmak üzere beş tarihi döneme ev sahipliği yapmış olan İzmit kentinde bulunan arkeolojik kalıntılar bu alanda ciddi potansiyel oluşturmaktadır. Her dönemin katmanlar halinde kültürel birikim kazandırdığı kent önemli arkeolojik izler barındırmaktadır. Fakat İzmit'te 2004 yılına kadar antik dünyanın dört önemli kentinden biri olarak kabul edilen ve yapılarıyla görkemli bir başkent olan antik Nikomedeia Kenti'nin arkeolojik potansiyelini gün yüzüne çıkartacak hiçbir çalışma yapılmamıştır. Kocaeli Üniversitesi bünyesinde 2004 yıllarında kurulan Arkeoloji Bölümü ile İzmit'teki Arkeoloji çalışmaları hız kazanmıştır. 2005 yılından sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı izni ile Kocaeli ili ve ilçelerinde Arkeolojik Yüzey Araştırmaları çalışmalarına başlanmış Nikomedia'nın kalıntıları belgelenmeye başlanmıştır. Dini

yapılar, suyolları ve kemerleri, köprüler ve antik yollar gibi birçok arkeolojik kalıntı belgelenmiştir. Yapılan çalışmada daha çok Roma dönemine ait birçok kültür varlığı kayıtlara geçmiş, bunlardan da en çok mezarlar, antik yollar, çeşme binası, su dağıtım sistemine ait kanallar, tapınak, kemerler ve henüz fonksiyonu tam olarak bilinmeyen mimari yapılar, sayısız miktarda seramik, mimari parçalar ve sikkeler yer almıştır [Ross, 2005].

4. SAATÇİ ALİ EFENDİ KONAĞI

4.1. Konumu

İzmit' in, coğrafik yapısı iki ayrı yerleşim bölgesinden meydana gelmektedir. Denize cephesi olan eğimli yamaçlarda eski kent dokusu, kıyı kesimlerinde ise yeni kent uzanmaktadır. Yamaçlardaki düzlüklerde inşa edilmiş iki-üç katlı konutlar, arnavut kaldırımlı dar ve dik yokuşlu sokaklar boyunca dizilmiştir. Saatçi Ali Efendi Konağı da İzmit'in eski kent dokusu içinde denize hâkim dik yamaçlarında kurulmuş Veli Ahmet Mahallesi, Alaca Mescit yokuşunda bulunmaktadır (Şekil 4.1) [Web 4].

Şekil. 4.1: Saatçi Ali Efendi Konağı konumu.

Saatçi Ali Efendi Konağı'nın bulunduğu Veli Ahmet Mahallesi batıda Orhan Akçakoca ve Hacı Hasan mahalleleri; kuzeyde Orhan ve Hacıhızır mahalleleri; doğuda Hacıhızır Mahallesi; güneyde ise Ömerağa Mahallesi ile sınırlıdır (Şekil 4.2) [Erdoğan vd.,2011]. Konağın bulunduğu Alacamescit Sokak ise; doğuda Veliahmet Mahallesi'nden merdiven ile başlar ve batıya gidildikçe topografyaya uygun bir

şekilde Akçakoca Mahallesi'ne kadar uzanmaktadır. Sokak dokusu özelliklerini büyük ölçüde yitiren Alacamescit Sokak'ta ikisi günümüzde yok olmuş 3 çeşme, Alacamescit Cami ve 12 tescilli sivil mimari eser mevcuttur.

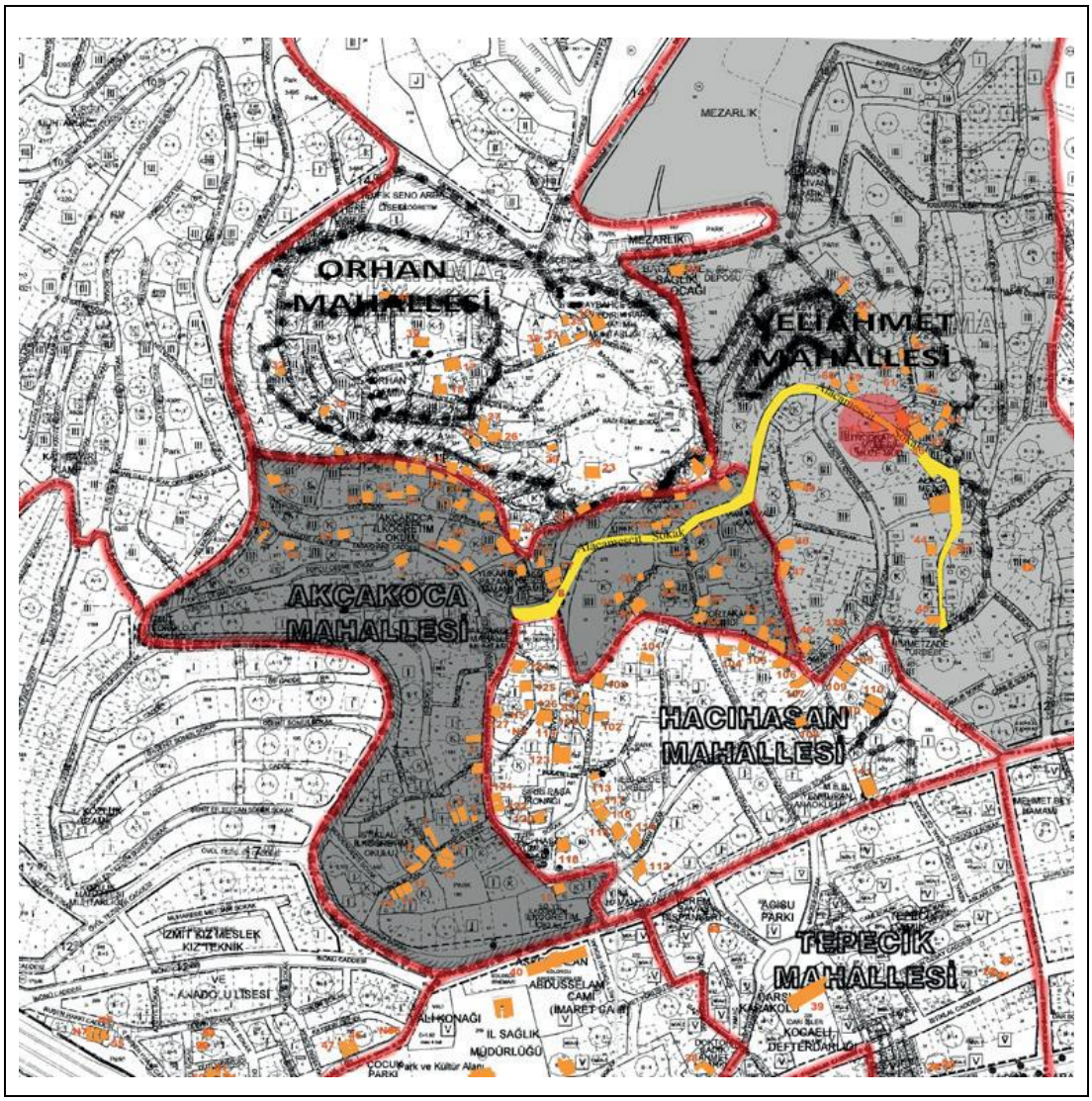

Şekil. 4.2: Alaca Mescit Sokak konumu.

4.2. Tarihi Özellikleri

1776 yılında I. Abdülhamit zamanında inşa edilen Konak Gümüşlü oğlu ailesi tarafından yaptırılmış, zaman içinde el değiştirmiş ve saat onarımı ile uğraşan Saatçi Ali Efendi tarafından satın alınmıştır. Geçen yıllar konağın tahribine yol açmış, yıkılacak duruma gelince Kültür Bakanlığı tarafından 1976 yılında kamulaştırılmıştır. 1978'de onarımına başlanan konağın restorasyonu 1987 yılında tamamlanıp Etnografya Müzesi olarak hizmete açılmış fakat gereken ilgiyi hiçbir

zaman görmemiş ve unutulmaya yüz tutmuştur. Fakat 1987 yılında geçirmiş olduğu restorasyon harap bir şekilde olan konağın günümüze iyi bir durumda gelmesini sağlamıştır (Şekil. 4.3) [Dilbaz ve Ballık, 2001]. Her ne kadar Konak 1987 yılında tamamlanan bir restorasyon geçirmiş olsa da basit krokisi dışında konağa ait herhangi bir belgeleme çalışması yoktur. Günümüzde İzmit'te ayakta kalabilmiş en erken tarihli Türk evi olma özelliğine sahip konak, XVIII. Yüzyıla ait korunabilmiş tek sivil mimarlık örneği olmasından dolayı belgelenmesi ve gelecek nesillere aktarılması önem taşımaktadır [Dilbaz ve Ballık, 2001].

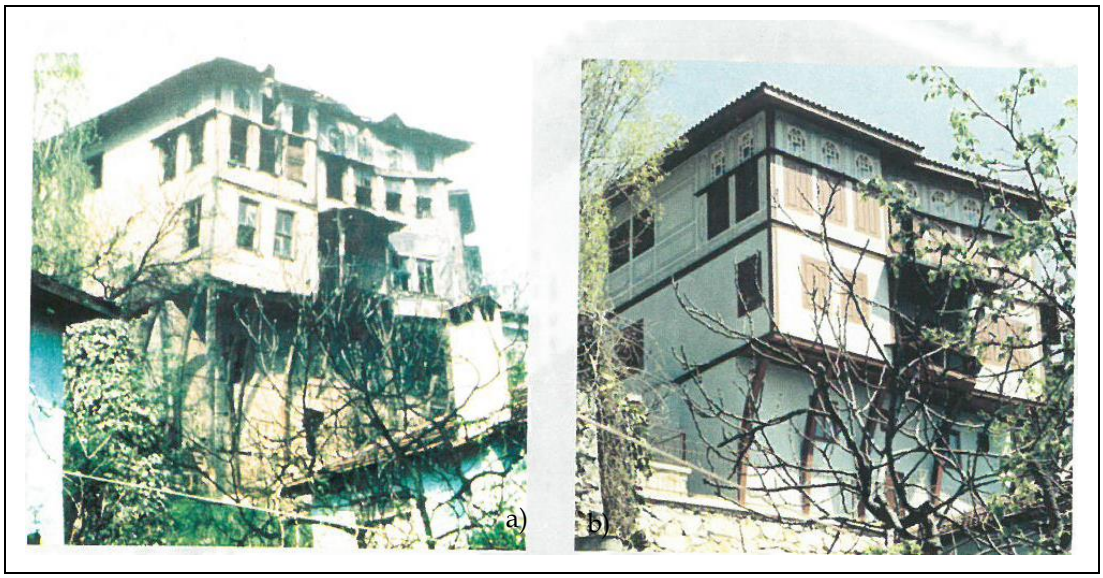

Şekil. 4.3: 1987 yılında geçirmiş olduğu restorasyondan a) önce ve b) sonra Saatçi Ali Efendi Konağı.

4.3. Mimari Özellikleri

Saatçi Ali Efendi Konağı Veliahmet Mahallesi, Alacamescit Sokak'ta İzmit ve Körfez manzarasına hâkim konumda, kentsel ve arkeolojik koruma alanı içine giren bölgede inşa edilmiştir. Yapının kuzeyinde Alaca Mescit Sokak, doğuda üzerinde tarihi tescilli hazirenin bulunduğu 358 ada 10 parsel, güneyde üzerinde tescil kaydı olmayan bir yapı barındıran 358 ada 77 parsel ve doğuda üzerinde tescil kaydı bulunmayan bir yapı bulunan 358 ada 12 parsel bulunmaktadır (Şekil 4.4). Parselin kuzey ve güney cephelerinin birbirlerine göre olan yaklaşık 6 metre kot farkından dolayı kuzey cephe kısmında yapı iki katlı güney cephe kısmında ise üç katlı bir cephe düzenine sahiptir. Yapının güney cephe (arka bahçe) girişinde geçmişte depo olarak kullanıldığı düşünülen mahaller bulunduğundan bu kat rölövede bodrum kat

olarak ifade edilmiştir. Yapının ana girişi ise Alaca Mescit Sokak üzerinden kuzey cephe tarafından sağlanmaktadır.

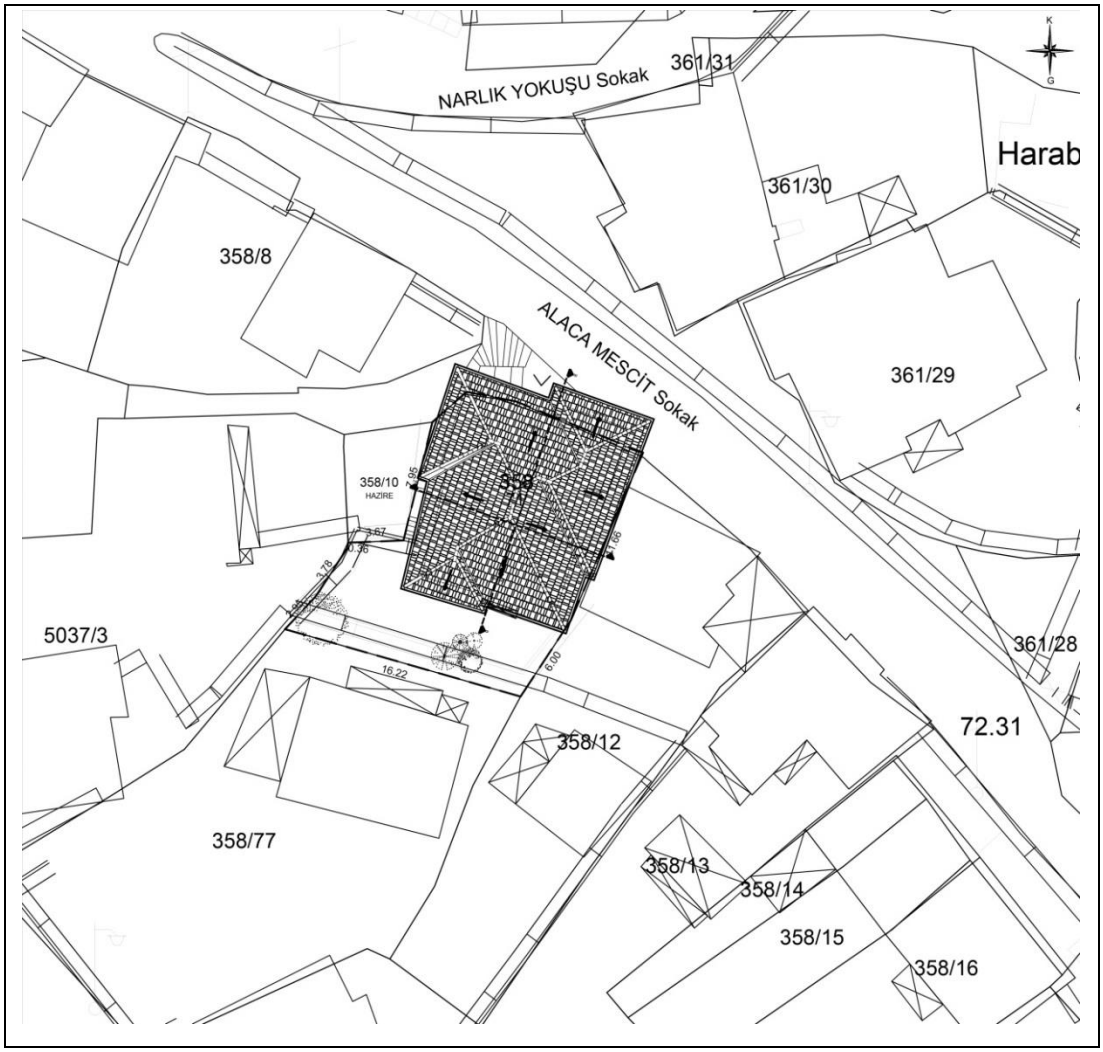

Şekil. 4.4: Vaziyet planı.

Yapının ana taşıyıcı sistemi bodrum katta kâgir, zemin ve birinci katlarında ise kâgir üzerine ahşap karkas sistemden oluşmaktadır. Bu ahşap taşıyıcılar üzerinde bağdadi çıta ve sıva yer almaktadır. Giriş kapısı Alaca Mescit Sokak üzerinde bulunan konağın Körfez manzarasına hâkim arka bahçesine batı tarafında bulunan merdiven ile inilmektedir (Şekil 4.5). Bodrum, zemin ve 1.kat olmak üzere toplam 3 kattan oluşan konakta zemin ve üst katta taban ahşap kaplama ile döşenmiş, tavanlar pasalı ahşap kaplama olarak yapılmıştır. Oda ve sofaların duvarlarını süsleyen bitkisel ve geometrik desenli kalemişi tezyinat, alçı tepe pencerelerinin alt hizasından başlamakta, tavana kadar devam etmekte, pencere aralarındaki boşlukları da pencere görünümü vermektedir. Renkli camların ince bir işçilikle kullanıldığı bu tepe

pencereleri iç mekânlarda işçilikli ve canlı bir görünüm yaratmaktadır. Başoda, gelin odası, yemek odası gibi düzenlemelerin yer aldığı müzede bölgenin kültürünü yansıtan eserlerin yanında ülkemizin çeşitli yörelerinden eserler de sergilenmektedir.

Şekil. 4.5: Arka bahçeye inen merdiven ve giriş kapısı.

4.3.1. Planlama Anlayışı

"Türk Evi" olarak adlandırılan konut biçimi geçmişten günümüze gelişerek, inşa edildiği bölgenin iklim ve yöresel özellikleri ile şekillenmiş ve farklılaşmıştır. Bu farklar yerel malzeme ve iklim koşullarının sonucunda bazı tasarım kriterleri ile inşa edilen bölgedeki toplumun kültür ve yerel geleneklerinin bir yansımasıdır. Ancak, bütün bu farklara rağmen, Türk Evi'nin karakteristik özelliğini oluşturan belirli plan şemaları bu yapıların bir bütün olarak ele alınmasının başlıca nedenidir [Eldem, 1984]. Saatçi Ali Efendi Konağı da Türk Evi'nin belirli plan şemalarına uyum gösterse de yine de plan üzerinde kendine özel bazı karakteristik özelleri olduğu görülmektedir.

18. Yüzyıl'da inşa edilen Saatçi Ali Efendi Konağı bodrum, zemin ve birinci kattan oluşmakta ve düzgün simetrik plan özelliği göstermemektedir. Daha çok batı Anadolu evlerinde görülen sofaya açılan evlerin hem 'iç sofalı' hem 'köşe sofalı ev'

grubuna girer. Yapının zemin ve birinci katta bulunan sofası, önünde uzanan İzmit Körfezine hâkimdir. Hem sofaların hem de güneye bakan odaların pencereleri denizi görecek şekilde düzenlenmiştir. Karma iklim tipinin hâkim olduğu İzmit'te inşa edilen konağın iç sofalı plan tipinde inşa edilmesi kışların sert geçtiği bölgede daha korunaklı ve içe dönük bir yaşantı sürülmesini sağlamaktadır.

Plan üstünde kapladığı alan ve odaların birbiriyle ilişki kurmasını sağlaması nedeniyle sofa (hayat) plan öğeleri içinde en önemli yeri tutmaktadır. Sofanın biçimlenmesi evin plan düzenini de ortaya koymaktadır. Saatçi Ali Efendi Konağı'nda da bodrum kat dışındaki katlarda sofa plan oluşumunda önemli bir yer almaktadır.

Konağın bodrum, giriş ve üst katı kuzey-güney doğrultusunda yaklaşık dikdörtgen planlıdır. Bodrum katında hamam ve merdiven altından başka bir bölüntü olmaması bu alanın kiler olarak kullanıldığını düşündürmektedir (Şekil 4.6).

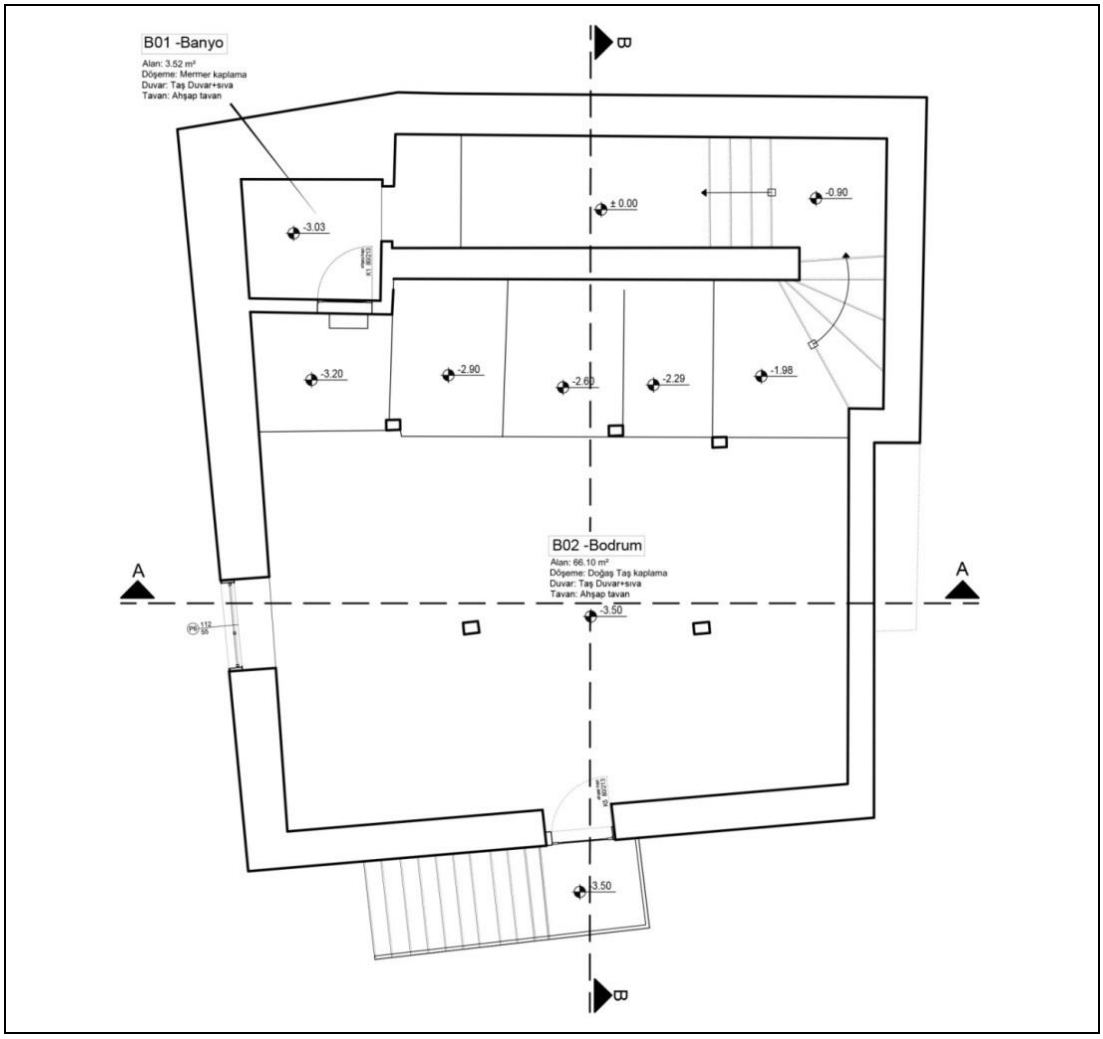

Şekil. 4.6: Bodrum kat planı.

Güney cephedeki girişten bodrum katına on bir basamaklı merdivenle çıkılır. Bodrum katının kuzey batısında yer alan dikdörtgen planlı yaklaşık 1.93x1.74m boyutlarında ve 3.52 m² olan hamam (banyo) yapısı dışında başka bir bölüntünün bulunmaması, bu alanın orijinalde kiler-depo işleviyle kullanıldığını düşündürmektedir (Şekil 4.6). Yaklaşık 8.25x7.80m boyutlarında ve 66,10 m² alanı, 4.05m yüksekliği olan bodruma giriş arka bahçeden 0.78x1.80m boyutlarında ahşap bir kapı ile sağlanmaktadır. Ayrıca zemin katın kuzey yönündeki merdiven ile de bu kata inilmektedir. Hamam kısmının yer döşemesi mermer, tavanı beton, duvarları ise 1.80 kotuna kadar mermer kalanı kireç esaslı sıva ile sıvanmış taş duvardır. Bodrum mahallinde ise yer döşemesi kayrak taşı ile döşenmiş, tavanlar ahşap pasalı tavan kaplama, taş beden duvarları ise kireç esaslı sıva ile sıvanmıştır. Bu mekânın güney cephesinde yaklaşık 0.72x1.02m ebatlarında iki adet ve 0.22x0.42m boyutlarında iki adet olmak üzere toplamda dört adet ahşap doğramalı ve ahşap pervazlı pencere bulunmaktadır. Batı cephesinde ise yaklaşık 0.94x0.37m yüksekliğinde ahşap doğramalı ve ahşap pervazlı pencere bulunmaktadır. Ayrıca bodrum katta 2 adet yaklaşık 0.23x0.16m boyutlarında ve 3 adet yaklaşık 0.21x0.15m ebatlarında toplam 5 adet ahşap taşıyıcı dikme bulunmaktadır (Şekil 4.7).

Şekil 4.7: Bodrum Doğu'dan bakış.

Yapının Alaca Mescit Sokak girişi yapılan asfalt zemin düzenlemesi nedeni ile 0.95 m aşağıda kalmaktadır. Ana giriş katında kuzeyde yer alan çift kanatlı yaklaşık 1.40x2.10m boyutlarında ahşap giriş kapısı sahanlığa açılmaktadır. Bu sahanlık 4 basamak ile zemin kata çıkarken 13 basamak ile bodrum katına inmektedir. Döşemesi kayrak taşı ile kaplı olan sahanlığın tavanı pasalı ahşap kaplama, kuzey duvarı kireç esaslı sıva ile sıvanmış taş duvar, diğer duvarları ise ahşap karkas üzeri bağdadi sıvalıdır.

Konağın zemin katı diğer katları gibi kuzey-güney doğrultusunda yaklaşık dikdörtgen planlıdır (Şekil 4.8). Kuzey cepheden girişi bulunan sahanlıktan zemin kata dört basamaklı merdivenle çıkılır. Zemin katta kuzey-güney doğrultusunda uzanan sofa odalara ve körfez manzarasına hâkim balkona açılmaktadır.

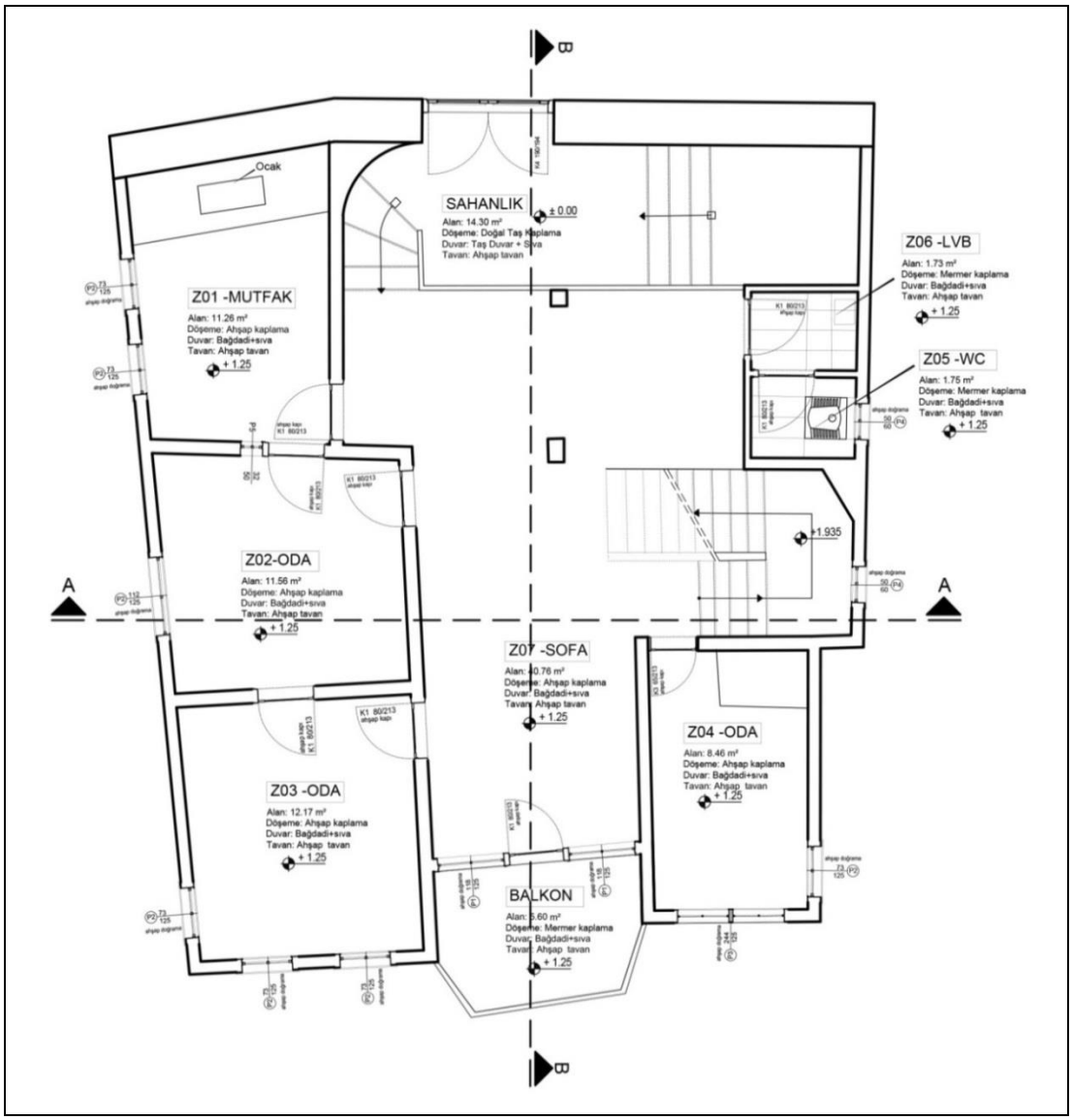

Şekil. 4.8: Zemin kat planı.

Zemin kat rölöve planında görüldüğü gibi kuzey batıda Z-01 numara ile gösterilen mutfağın güneyindeki odaya ve sofaya açılan yaklaşık 0.80x2.13m boyutlarında birer adet kapı bulunmaktadır. Mekân yaklaşık 2.58x3.49m ebatlarında, 11.26 m² alanlı ve tavan yüksekliği yaklaşık 2.73m'dir. Zemini ahşap döşeme ile kaplı olan mutfağın duvarları ahşap bağdadi sıvalı, tavan ise ahşap pasalı tavandır. Mekânın kuzey duvarında orijinal olabileceği düşünülen cephesi kemerli ahşap yüklük ve ocak bulunmaktadır. Mekânın batı yönünde 2 adet 0.73x1.25m boyutlarında tek kanatlı, lokma demir parmaklıklı, ahşap söveli ve kepenkli, ahşap doğramalı 2 adet pencere bulunmaktadır (Şekil 4.9).

Şekil. 4.9: Z-01 mekânı a) Kuzey yönüne bakış b) Kuzeybatı yönüne bakış.

Z-01 nolu odanın güneyinde yer alan Z-02 numaralı oda sofaya ve Z-03 numaralı odaya birer adet yaklaşık 0.80x2.13 m ebatlarında ahşap kapı ile açılmaktadır. Mekân 3.39x3.49 m boyutlarında, 11.56 m² ve tavan yüksekliği 2.70 m'dir. Zemini ahşap döşeme ile kaplı olan odanın duvarları ahşap bağdadi sıvalı, tavan ise pasalı ahşap kaplama ile kaplıdır. Mekânda batı cephesine açılan bir adet yaklaşık 1.12x1.25m yüksekliğinde çift kanatlı, lokma demir parmaklıklı, ahşap söveli ve kepenkli, ahşap doğrama pencere bulunmaktadır (Şekil 4.10). Odanın dört duvarında ahşap koltuk altı silmesi bulunmaktadır. Duvar kenarlarında ahşap süpürgelik devam etmektedir.

Şekil.4.10: Z-02 mekânı Güney-Batı duvarlarına bakış.

Z-02 numaralı odanın güneyinde bulunan Z03 numaralı oda, sofaya ve Z-02 ye birer adet yaklaşık 0.80x2.13 m boyutlarında ahşap kapı ile açılmaktadır. Yaklaşık 3.39x3.70m boyutlarında olan mekân 12.17 m² ve tavan yüksekliği 2.70 m'dir. Zemini ahşap kaplama tahtası ile kaplı olan odanın duvarları ahşap bağdadi sıvalı, tavan ise pasalı ahşap kaplama ile kaplıdır. Mekânda batı cephesine açılan bir adet ve güney cepheye açılan iki adet yaklaşık 0.73x1.25 m yüksekliğinde tek kanatlı ahşap söveli ve kepenkli, lokma demir parmaklıklı, ahşap doğrama pencere bulunmaktadır (Şekil 4.11). Pencerelerde bulunan kepenklerde sehim, yıpranma ve bağlantı yerlerinde kopukluklar görülmektedir. Duvar kenarlarında ahşap süpürgelik devam etmektedir.

Şekil.4.11: Z-03 mekânı Güney-Batı duvarlarına bakış.

Z03 numaralı odanın doğu tarafında simetriğinde bulunan Z04 numaralı odanın sofaya açılan 0.65x2.13m ebatlarında bir ahşap kapı yer almaktadır. Mekânın kapısının hemen önünden birinci kata çıkan doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş, çift kollu ahşap merdiven bulunmaktadır. Mekân 2.22x3.75m boyutlarında, 8.46 m² ve tavan yüksekliği 2.71 m'dir. Zemini ahşap kaplama tahtası ile kaplı olan odanın duvarları ahşap bağdadi sıvalı, tavan ise pasalı ahşap kaplama ile kaplıdır. Mekânda doğu cephesine açılan 1 adet yaklaşık 0.73x1.25 m, güney cephesine açılan bir adet yaklaşık 0.71x1.25 m ve bunun bitişiğinde bir adet yaklaşık 0.77x1.25 m boyutlarında tek kanatlı ahşap söveli ve kepenkli, lokma demir parmaklıklı, ahşap doğrama pencere bulunmaktadır (Şekil 4.12). Duvar kenarlarında ahşap süpürgelik devam etmektedir. Pencerelerde bulunan kepenklerde sehim, yıpranma ve bağlantı yerlerinde kopukluklar görülmektedir.

Şekil.4.12: Z-04 mekânı Güney duvarına bakış.

Z05 numaralı mekânda tuvalet bulunmaktadır (Şekil 4.13a). Mekân 1.50x1.17m boyutlarında, 1.71 m² ve tavan yüksekliği 2.70 m'dir. Z05 numaralı tuvalette Z06 numaralı lavaboya açılan bir adet 0.80x2.13m boyutlarında ahşap kapı bulunmaktadır. Zemini mermer kaplama olan mekânda, duvarlar 1.40 m kotuna kadar mermer ile kaplı kalanı ise ahşap bağdadi sıvalıdır. Zeminde 1 adet alaturka

tuvalet taşı bulunmaktadır. Mekânın tavanı pasalı ahşap kaplama ile kaplıdır. Bu mahaldeki ahşap kaplamalar su kullanımından dolayı neme maruz kaldığından yer yer kabarmalar görülmüştür. Z05 mekânında doğu cephesine açılan bir adet 0.50x0.40 m boyutlarında ahşap söveli ve kepenkli, ahşap doğramalı pencere bulunmaktadır. Pencerede bulunan kepenkte bağlantı yerlerinde kopukluklar görülmektedir. Z05 nolu tuvalete ve sofaya birer adet 0.80x2.13m ebatlarında ahşap kapısı bulunan Z06 numaralı mekânda lavabo bulunmaktadır (Şekil 4.13b). Mekân 1.14x1.54 m boyutlarında 1.73 m² ve tavan yüksekliği 2.71 m'dir. Zemini mermer kaplama olan mekânda duvarlar 1.80 m mermer ile kaplı kalanı ise ahşap bağdadi sıvalıdır. Mekânın tavanı pasalı ahşap kaplama ile kaplıdır.

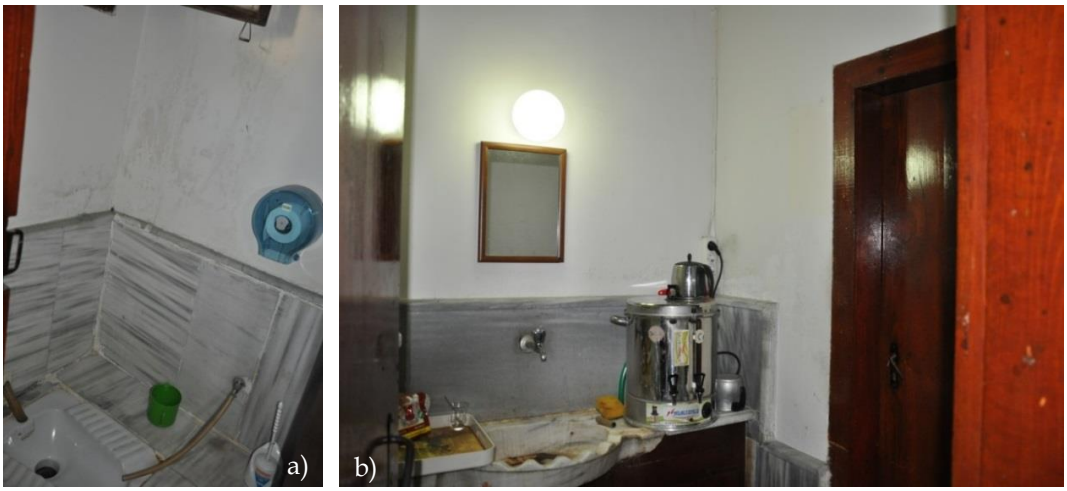

Şekil.4.13: a) Z-05 mekânı kapıdan bakış b) Z-06 mekânı kapıdan bakış.

Bütün odaların giriş kapılarının, balkon kapısının ve merdivenlerin açıldığı sofa Z-07 olarak adlandırılmıştır. Mekân 40.76 m² alanlı tavan yüksekliği 2.71 m dir. Balkona açılan ahşap kapı 0.80m genişliğinde 2.13 m yüksekliğindedir. Zemini ahşap kaplama tahtası ile kaplı olan odanın duvarları ahşap bağdadi sıvalı, tavan ise pasalı ahşap kaplama ile kaplıdır. Sofanın balkona açılan güney kısmında ve merdiven altında kalan kısımda birer tane olmak üzere 2 adet özgün sedir bulunmaktadır (Şekil 4.14). Duvar kenarlarında ahşap süpürgelik devam etmektedir. Sofanın balkona açılan güney cephesinde iki adet yaklaşık 1.18m genişliğinde 1.25 m yüksekliğinde tek kanatlı ahşap söveli ve kepenkli, lokma demir parmaklıklı, ahşap doğrama pencere bulunmaktadır.

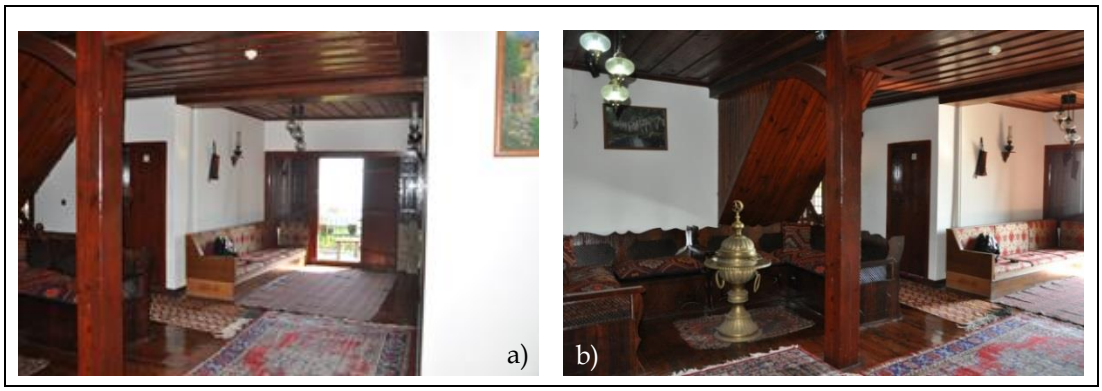

Şekil.4.14: Z-07 mekânı a)Güney duvarına bakış b) Doğu duvarına bakış

Güneyde dışa çıkmalı balkonun yaklaşık 0.80x2.13 m boyutlarındaki ahşap kapısı, giriş kapısıyla simetrik olarak orta sofaya açılır. Yaklaşık 2.85x2.10 m boyutlarındaki balkon 5.6 m²'dir. Yer döşemesi mermer kaplama içte kalan kısımların tavanı ise ahşap kaplamadır. Deniz manzarası bulunan balkonun korkulukların malzemesi demir ferforjedir (Şekil.4.15).

Şekil.4.15: Balkondan güneye bakış.

Z-04 mekânının kuzeyindeki kapısının hemen önünden başlayan ahşap merdiven birinci katın 1-01 numaralı sofaya çıkmaktadır. Birinci kata çıkmak için önce beş basamaklı merdiven ile sahanlık kısmına varılır, daha sonra on iki basamaklı merdiven kullanılır. Giriş kattaki tuvalet ve lavabonun bu katta da devamı

mevcuttur. Birinci kat planında da görüldüğü üzere dikdörtgen planlı üç köşe odadan kuzey-güney doğrultusunda uzanan sofaya geçilmektedir (Şekil 4.16).

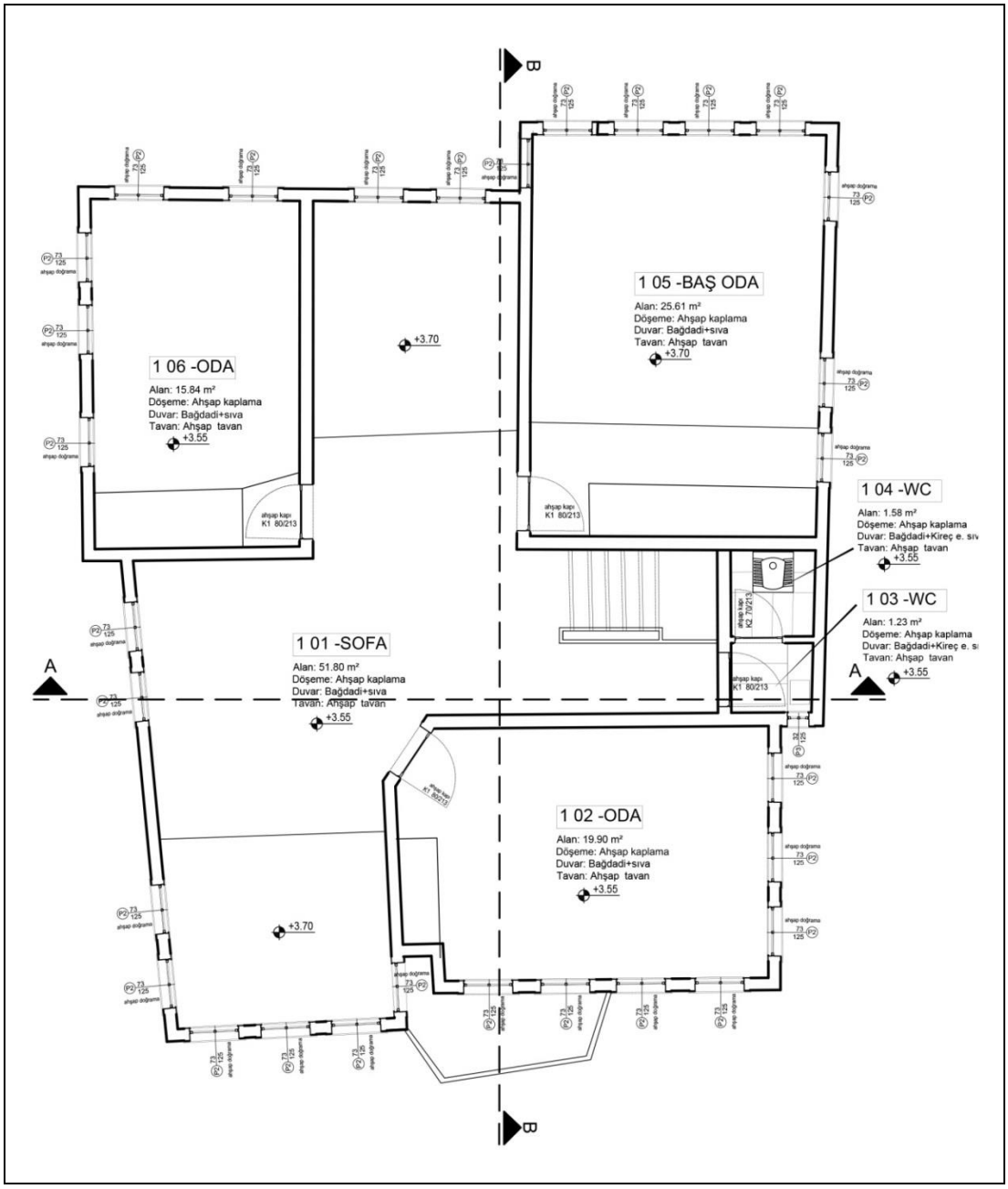

Şekil.4.16: 1. kat rölöve planı.

Sofa, kuzey yönde iki köşede bulunan 1-05 ve 1-06 numaralı odaların arasından güneybatıya kadar uzanmakta, burada adeta bir oda konumu kazanmaktadır (Şekil.4.17). Sofanın güneyi ve kuzeyinde yer alan bölümleri 0.15 m'lik sekilerle yükseltilmiş eyvan görevi üstlenmektedir. Yaklaşık 3.22x12.27 m boyutlarında olan sofa toplam 51.80 m² dir. Zemini ahşap kaplama, duvarları ahşap bağdadi üzeri kireç esaslı sıva, tavanı ise pasalı ahşaptan oluşmaktadır. Güney

sofanın güneyinde 3, doğusunda 1, batısında 4, kuzeyinde 2 adet yaklaşık 0.73x1.25m ebatlarında ahşap söveli ve kepenkli, lokma demir parmaklıklı, ahşap doğramalı pencere bulunmaktadır. Sofanın güneyinde 3 adet, batısında 2 adet ve kuzeyinde 2 adet olmak üzere pencerelerin üzerinde +4.19 m kotunda, yaklaşık 0.57x0.81 m ölçülerinde toplam 7 adet kemerli-vitraylı alçı tepe pencereleri vardır. Tepe pencerelerinin alt hizasından başlayıp tavana kadar uzanan ve bütün duvarları dönen geometrik desenli kalemişi tezyinatlar bulunmaktadır. Duvar kenarlarında ahşap süpürgelik devam etmektedir.

Şekil.4.17: 1-01 mekânı Kuzey duvarına bakış.

Sofanın güneyindeki 1 02 mekânına bir adet 0.80x2.30m ölçülerinde ahşap kapı ile girilmektedir. Yaklaşık 4.96x3.76m ölçülerindeki 1-02 numaralı oda 19.90 m² ve tavan yüksekliği yaklaşık 2.89 m dir. Zemini ahşap kaplama tahtası ile kaplı olan odanın duvarları ahşap bağdadi üzerine kireç esaslı sıvalı, tavan ise kare ve ızgara ahşap çıtalarla oluşturulmuş ahşap kaplamadır. Mekânda güney cephesine açılan 4 adet, doğu cephesine açılan 3 adet yaklaşık 0.73x1.25m ölçülerinde ve bunların üzerlerinde yaklaşık +4.19m kotunda yaklaşık 0.57x0.81 m ölçülerinde kemerli-vitraylı tepe pencereleri vardır. Tepe pencerelerinin alt hizasından başlayıp tavana kadar uzanan geometrik desenli kalemişi tezyinatlar bulunmaktadır (Şekil 4.18a). Pencerelerde bulunan kepenklerde sehim, yıpranma ve bağlantı yerlerinde

kopukluklar görülmektedir. Mekânın batı tarafında bütün duvarı kaplayan yaklaşık 1.57x0.58m ölçülerinde özgün ahşap dolap bulunmaktadır (Şekil 4.18b) Odanın dolap olmayan duvarlarında 1.68 m yüksekliğinde ahşap koltuk altı silmesi dönmektedir. Duvar kenarlarında ahşap süpürgelik devam etmektedir.

Şekil.4.18: 1-02 mekânı a) Batı duvarına bakış b) Doğu duvarına bakış.

1-05 numaralı başoda 5.96x4.36m ölçülerinde, 25.61 m² ve tavan yüksekliği 2.88m dir. Zemini ahşap kaplama tahtası ile kaplı olan odanın duvarları ahşap bağdadi üzerine kireç esaslı sıvalıdır. Tavanın kuzey yönde yaklaşık 3.93x4.28m ölçülerindeki bölümü pasalı ahşap kaplamadır. Güney tarafında ise yaklaşık 1.64x4.28m boyutlarındaki bölümü ahşap kaplama üzerinde ahşap çıtalarla oluşturulmuş kare desenlidir. Mekânda doğu cephesine açılan 3 adet, kuzey cephesine açılan 4 adet, batı cephesine açılan bir adet yaklaşık 0.73x1.25m ölçülerinde tek kanatlı ahşap söveli ve kepenkli, lokma demir parmaklıklı, ahşap doğramalı pencere bulunmaktadır. Bunların üzerlerinde yaklaşık +4.19m kotunda ve 0.57x0.81m ölçülerinde kemerli-vitraylı tepe pencereleri bulunmaktadır. Tepe pencerelerinin alt hizasından başlayıp tavana kadar uzanan bitkisel ve geometrik desenli kalemişi tezyinatlar bulunmaktadır (Şekil 4.19a). Mekânın güney tarafında bütün duvarı kaplayan yaklaşık 0.78x3.39m ölçülerinde özgün ahşap dolap bulunmaktadır (Şekil 4.19b). Odanın dolap olmayan duvarlarında 1.68 m yüksekliğinde ahşap koltuk altı silmesi bulunmaktadır. Mekânın kuzey tarafında döşeme 0.15 m yükseltilerek burada bir seki oluşturulmuştur. Duvar kenarlarında ahşap süpürgelik devam etmektedir.

Şekil.4.19: 1-05 mekânı a)Kuzey-Doğu duvarına bakış b)Güney duvarına bakış.

1-06 numaralı oda 5.12x3.11m ölçülerinde, 15.84 m² ve tavan yüksekliği 2.88 m dir. Zemini ahşap kaplama tahtası ile kaplı olan odanın duvarları ahşap bağdadi üzerine kireç esaslı sıvalı, tavan ise pasalı ahşap kaplama ile kaplıdır. Mekânda batı cephesine açılan 3 adet, kuzey cephesine açılan 2 adet yaklaşık 0.73x1.25 m ölçülerinde ahşap söveli ve kepenkli, ahşap doğramalı pencere ve bunların üzerlerinde 1.68m yüksekliğinde kemerli-vitraylı tepe pencereleri bulunmaktadır (Şekil 4.20). Tepe pencerelerinin alt hizasından başlayıp tavana kadar uzanan geometrik desenli kalemişi tezyinatlar bulunmaktadır. Pencerelerde bulunan kepenklerde sehim, yıpranma ve bağlantı yerlerinde kopukluklar görülmektedir. Mekânın güney tarafında bütün duvarı kaplayan 2.20x0.87m ölçülerinde özgün ahşap dolap bulunmaktadır (Şekil 4.20). Odanın dolap olmayan duvarlarında 1.68m yüksekliğinde ahşap koltuk altı silmesi bulunmaktadır. Duvar kenarlarında ahşap süpürgelik devam etmektedir.

Şekil.4.20: 1-06 mekânı a) Kuzey- Batı duvarına bakış b)Güney duvarına bakış.

4.3.2. Cephe Özellikleri

Kuzey cephesi yapının Alaca Mescit Sokak'tan zemin kata girişi sağlayan cephesidir. Yapının bu cephesi iki katlıdır. Bu cephe tümüyle ahşap bağdadi üzerine sıva ve boyalıdır. Ayrıca cephede pencere aralarında çeşitli geometrik kalem işi süslemeler mevcuttur. Zemin katta bu cepheye açılan pencere mevcut değildir. Asfalt çalışmaları nedeniyle yol kotunun yükselmesi ile yapının bu cephesi gömülmüştür. Yapıya girişi sağlayan ana giriş kapısının proporsiyonu bu yükselmeden dolayı cepheden algılanmamaktadır (Şekil.4.21).

Şekil.4.21: Yapıya Kuzeyden bakış.

Birinci katta 1-04 nolu başodada 4 adet, 1-06 nolu odada 2 adet ve sofanın kuzey uzantısında 2 adet olmak üzere toplam 8 adet pencere ve bunların üzerinde alçı işli tepe pencereleri bulunmaktadır. Pencereler ahşap söveli ve kepenkli, ahşap doğrama, lokma demir parmaklıklı ve çift kanatlıdır. Cephenin sağ ve sol köşelerinden plastik yağmur iniş boruları inmektedir. 1. katın doğu tarafında ve batı tarafının ucunda dışa doğru çıkmalar mevcuttur ve bunların olduğu kısımlarda 6 adet

ahşap eliböğründe mevcuttur. Ayrıca doğu ve batı köşelerinde ve çıkma köşelerinde ahşap köşe söveleri mevcuttur. Kuzey cephesinde zemin kat-birinci kat döşeme hizalarında ve tepe pencereler ile normal pencerelerin birleşim hizalarından boydan boya ahşap kat silmeleri bulunmaktadır (Şekil.4.22).

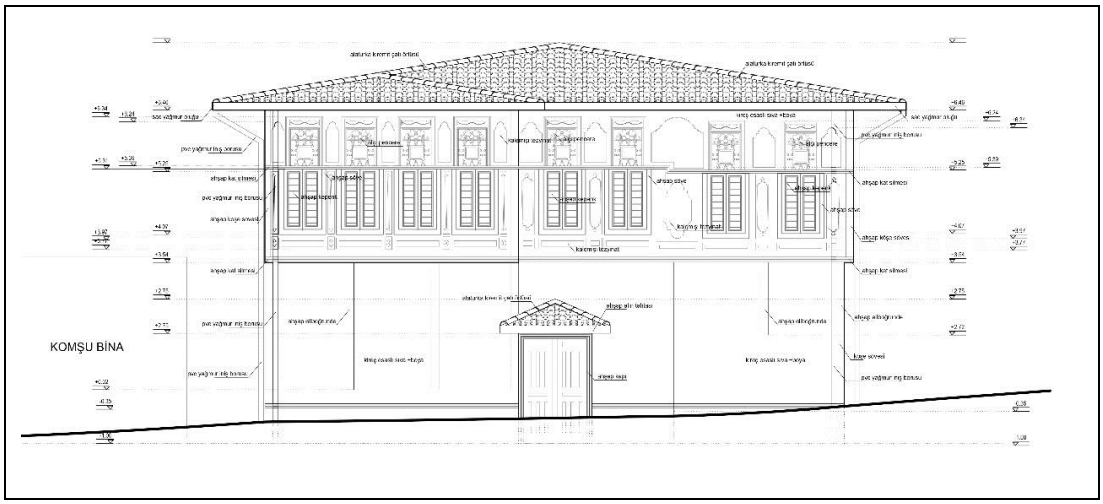

Şekil.4.22: Kuzey görünüşü rölöve çizimi.

Doğu cephesi, üzerinde tarihi tescilli olmayan bir yapı barındıran, 12 numaralı parsel ile komşu ve yapıya herhangi bir yerden giriş bulunmayan cephesidir. Yapının bu cephesinde yüksek kota oturan kısımlar iki katlı olup güneye doğru gidildikçe 3 kata çıkmaktadır. Bu cephe bodrum katta yığma taş üzerine sıvalı ve boyalıdır. Zemin ve 1. Katta ise ahşap bağdadi üzerine sıva ve boyalıdır. Ayrıca cephede pencere aralarında çeşitli geometrik kalem işi süslemeler mevcuttur. Doğu cephenin kuzeydoğu köşesinde saçak altına bir vitraylı pencere boyutunda, kalemişi duvar boyasıyla “Maşallah” yazısı ve yapının yapım yılı olan Hicri 1190 (Miladi 1776) tarihi ağaç motifleri arasında resmedilmiştir. Cephenin bazı kısımlarında nemlenme ve kirlilikten dolayı kararmalar görülmektedir (Şekil.4.23).

Şekil.4.23: a) Yapıya Doğudan bakış b) Doğu cephesinde bulunan yapının yapım tarihi.

Zemin katta Z-04 numaralı odada bir adet, Z-05 numaralı odada bir adet ve merdiven sahanlığında bir adet bu cepheye açılan pencere mevcuttur. 1. Katta ise 1-02 numaralı odada 3 adet yaklaşık 0.73x1.25m ölçülerinde, 1-05 numaralı başodada da 3 adet yaklaşık 0.73x1.25m ölçülerinde ahşap pencere bulunmaktadır. Bunların üzerinde alçı işli tepe pencereleri bulunmaktadır. Pencereler ahşap söveli ve kepenkli, lokma demir parmaklıklı ahşap doğrama ve tek kanatlıdır. Cephenin sağ ve sol köşelerinden plastik yağmur iniş boruları inmektedir. Doğu cephesinde zemin kat-birinci kat döşeme hizalarında ve tepe pencereler ile normal pencerelerin birleşim hizalarından boydan boya ahşap kat silmeleri bulunmaktadır. Ayrıca güney ve kuzey köşelerinde ahşap köşe söveleri mevcuttur. Köşe sövelerinde ve ahşap kepenklerde nemlenme ve bozulmalar mevcuttur (Şekil.4.24).

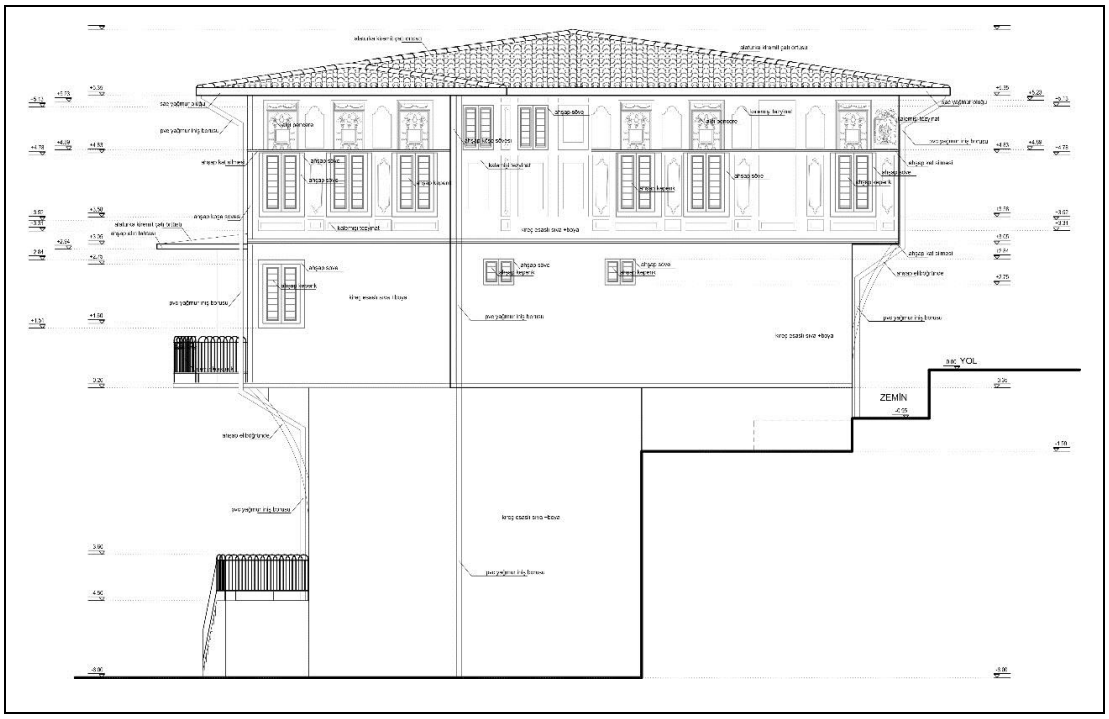

Şekil.4.24: Doğu görünüşü rölöve çizimi.

Güney cephesi, yapının üzerinde tarihi tescilli olmayan bir yapı barındıran 77 numaralı parsel ile komşu olan ve arka bahçeden bodrum kata girişi sağlayan cephesidir. Üç katlı olan cephede bodrum kat yığma taş, zemin ve birinci katlar ise ahşap bağdadi üzeri sıva ve boyalıdır. Arka bahçeden bodrum kata 10 basamaklı merdiven ile çıkılmakta ve sahanlığa açılan bir adet yaklaşık 0.80x2.13m ölçülerinde ahşap kapı ile içeriye girilmektedir. Bodrum katta 2 adet 0.90x1.20m ve 2 adet 0.40x0.60m ölçülerinde toplam 4 adet ahşap doğramalı pencere bulunmaktadır. Zemin katta Z-04 nolu odada 1 adet yaklaşık 2.44x1.25 m, Z-07 nolu sofada 2 adet yaklaşık 1.25x1.18m ve Z-03 numaralı odada 2 adet yaklaşık 0.73x1.25 m ölçülerinde pencere mevcuttur. Ayrıca 1 adet sofadan balkona açılan 0.80x2.13 m ölçülerinde ahşap kapı bulunmaktadır. Pencereler ahşap söveli ve kepenkli, lokma demir parmaklıklı, ahşap doğramalı ve tek kanatlıdır. 1. Katta ise 1-02 numaralı odada 4 adet, 1-01 numaralı sofanın güney uzantısında 3 adet ahşap doğrama pencere bulunmaktadır ve bunların üzerinde alçı işli tepe pencereleri vardır (Şekil.4.25).

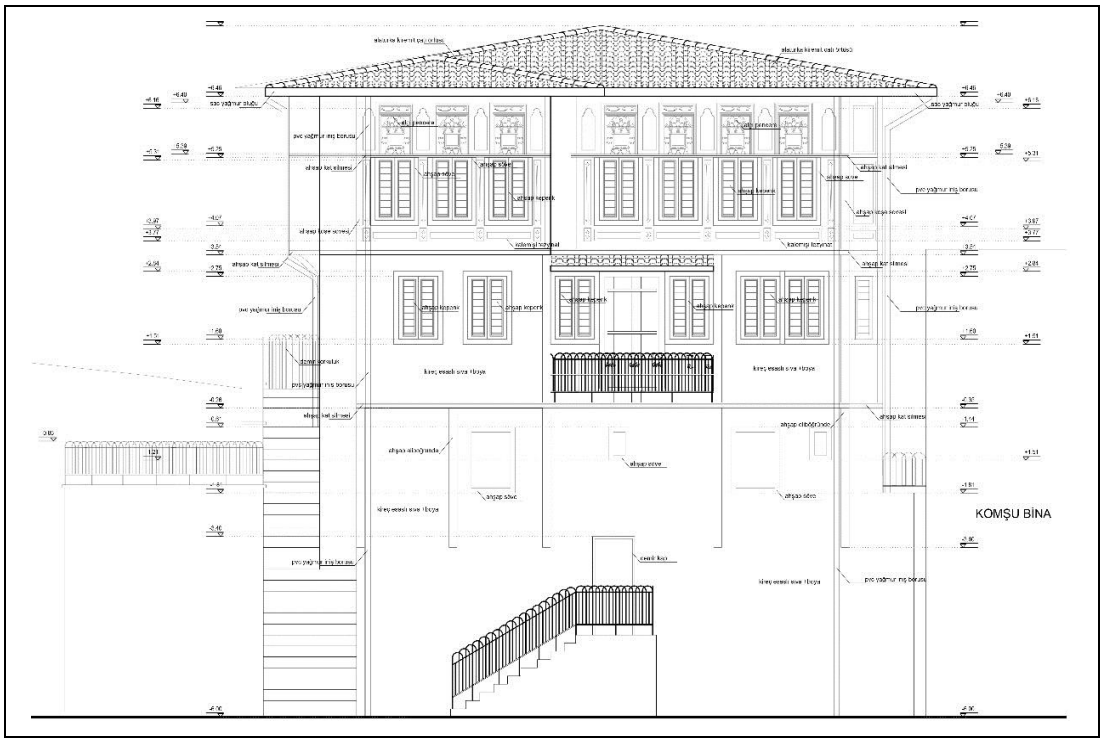

Şekil.4.25: Güney görünüşü rölöve çizimi.

Pencereler ahşap söveli ve kepenkli, lokma demir parmaklıklı, ahşap doğramalı ve çift kanatlıdır. Pencere aralarında ve sağır kısımlarda çeşitli geometrik kalem işi süslemeler mevcuttur. Cephenin sağ ve sol köşelerinden plastik yağmur iniş boruları inmektedir. Bu cephede zemin katın üstü bodrum katta çıkma oluşturmakta ve çıkmanın altında 4 adet ahşap eliböğründe vardır. Köşe sövelerinde, ahşap kepenklerde ve eliböğründelerde nemlenme ve bozulmalar mevcuttur. Güney cephede zemin kat ve birinci kat döşeme hizalarında, tepe pencereler ile normal pencerelerin birleşim hizalarından boydan boya ahşap kat silmeleri bulunmaktadır (Şekil.4.26).

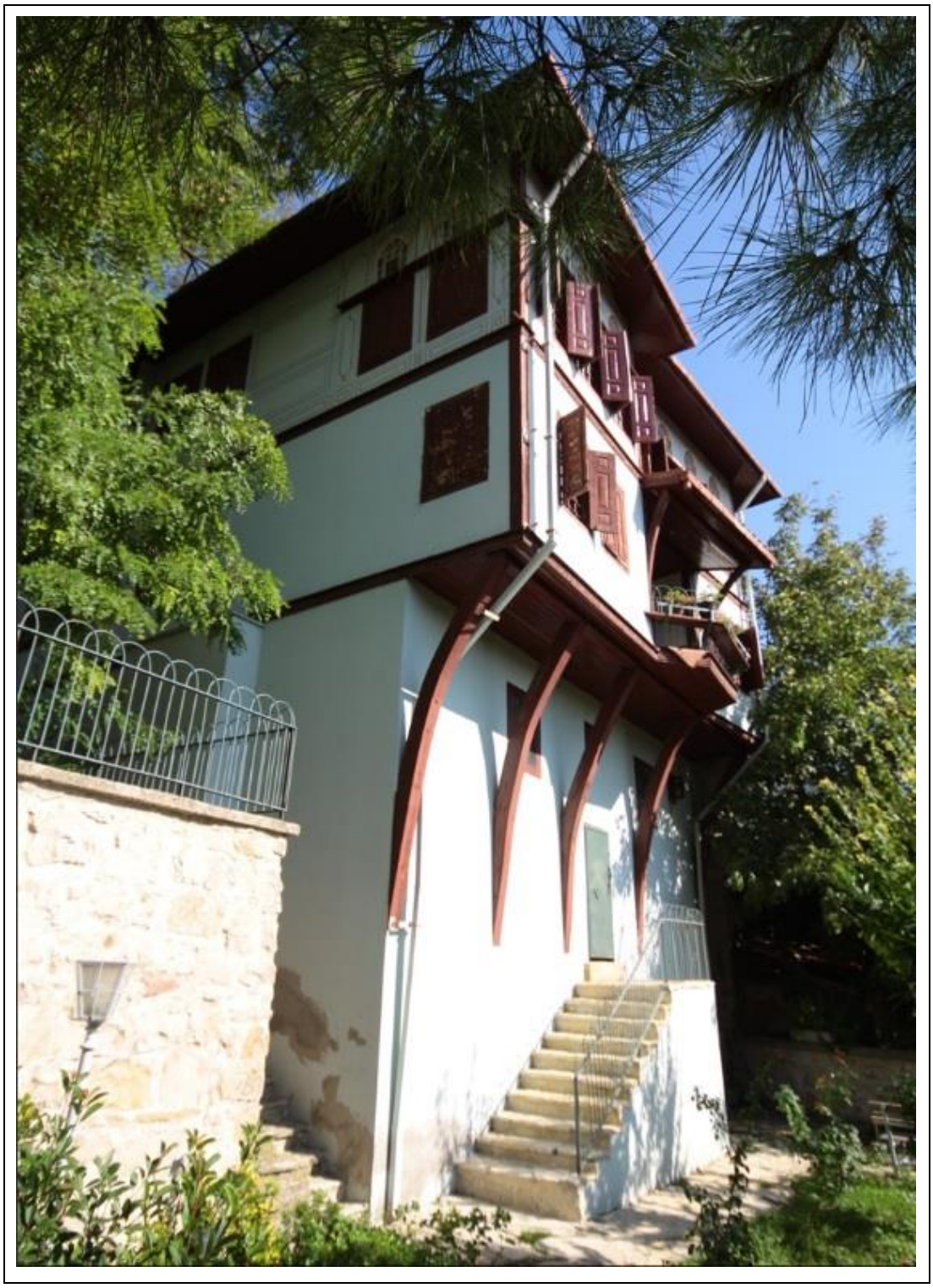

Şekil.4.26: Yapıya güneyden bakış.

Batı cephesi, üzerinde tarihi tescilli bir hazire barındıran 358 ada 10 numaralı parsel ile komşu olan, yapıya herhangi bir yerden girişi bulunmayan ve merdivenler ile arka bahçeye açılan cephesidir. Yapının bu cephesinde yüksek kota oturan kısım iki katlı olup düşük kota oturan güneye doğru gidildikçe 3 kata çıkmaktadır. Bu

cephe bodrum katta kâgir, zemin ve birinci katlarda ise ahşap bağdadi üzeri sıva ve boyalıdır. Cephenin bazı kısımlarında nemlenme ve kirlilikten dolayı kararmalar görülmektedir (Şekil.4.27).

Şekil.4.27: Yapıya batıdan bakış.

Bodrum katta 1 adet 0.73x1.25 m, zemin katta Z-01 numaralı odada 2 adet yaklaşık 0.73x1.25 m, Z-02 numaralı odada bir adet yaklaşık 1.12x1.25m ve Z-03 numaralı odada bir adet yaklaşık 0.73x1.25m ölçülerinde bu cepheye açılan pencere mevcuttur. 1. Katta ise 1-01 numaralı sofanın güney uzantısında 4 adet 0.73x1.25m ölçülerinde, 1-06 numaralı odada ise 3 adet 0.73x1.25m ölçülerinde ahşap pencere bulunmaktadır ve bunların üzerinde alçı işli tepe pencereleri vardır. Pencereler ahşap söveli ve kepenkli, lokma demir parmaklıklı, ahşap doğramalı ve tek kanatlıdır. Pencere aralarında ve sağır kısımlarda çeşitli geometrik kalem işi süslemeler mevcuttur (Şekil.4.28). Cephenin sağ ve sol köşelerinden plastik yağmur iniş boruları inmektedir. Batı cephesinde zemin kat-birinci kat döşeme hizalarında ve tepe pencereler ile normal pencerelerin birleşim hizalarından boydan boya ahşap kat

silmeleri bulunmakta ve güney-kuzey köşelerinde ahşap köşe söveleri vardır. Köşe sövelerinde ve ahşap kepenklerde nemlenme ve bozulmalar mevcuttur.

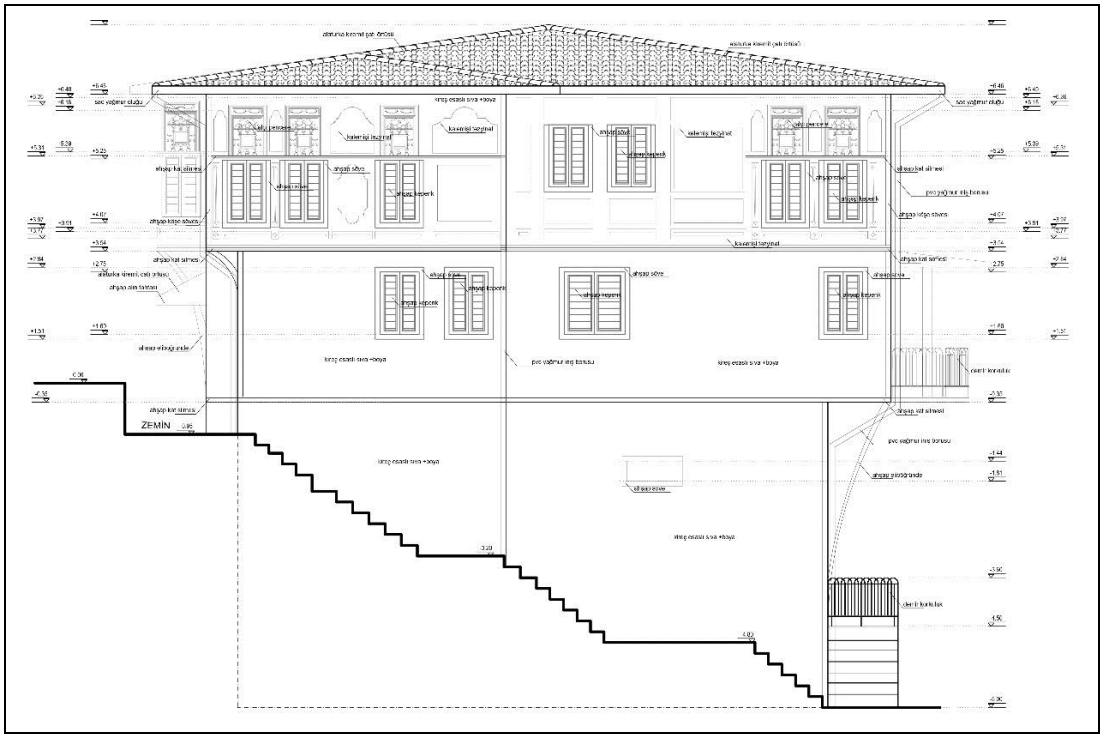

Şekil.4.28: Batı görünüşü rölöve çizimi.

4.3.3.Yapım Tekniği ve Malzeme Özellikleri

Bodrum, zemin ve 1. Kattan oluşan yapının ana taşıyıcı sistemi bodrum katta kâgir, zemin ve birinci katlarında ise ahşap karkas sistemden oluşmaktadır. Döşeme kirişleri, döşeme ve tavan kaplamaları ahşaptır. Cephelerde ve mekân duvarlarında kireç bazlı sıva ve badana, bezemelerde alçı sıva, çatı kaplamasında alaturka kiremit malzeme vardır.

Kazı ve sondaj olanağı bulunmaması nedeniyle Saatçi Ali Efendi Konağı'nın temeline ait net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Evin temelinin yapım sisteminin moloz taştan örülmüş olan sürekli temel üzerine inşa edildiği tahmin edilmektedir.

Yapının kâgir olan kısmında moloz taş kullanılmıştır. Taş duvar kalınlığı 0.50-1.23 m arasında değişmektedir. Moloz taş sıralarının arasına dönemin yapılarında sık rastlanan ahşap hatılların olup olmadığı duvar yüzeyleri sıvalı olduğundan belirlenememiştir. Moloz taş dış ve iç beden duvarları üzeri sıvalı ve boyalıdır. Yapının zemin katında güney cephe beden duvarı kâgir diğer cephe ve iç duvarları ahşap karkas sistemden oluşmuştur. Yapının birinci kat duvarları tamamen ahşap

karkas sistemden oluşmaktadır. Zemin ve birinci katta bulunan ahşap karkas duvarlar üzerine bağdadi çıta kullanılmıştır. Bağdadi çıtaların çivileme yöntemi ile ahşap karkasa çakıldığı düşünülmektedir. Ahşap karkas duvar kalınlığı yaklaşık 0.18-0.21 m arasındadır. Ahşap duvarlar dış cephede sıvalı iç mekânlarda ise sıva üzeri boyalı ve alçı sıvalıdır. Birinci katta 101, 102, 105, 106 numaralı odalarda kemerli-vitraylı tepe pencerelerinin alt hizasından başlayıp tavana kadar uzanan geometrik ve bitkisel desenli kalemişi tezyinatlar bulunmaktadır. Tezyinatlar pencere aralarındaki boşluklara sağır pencere görünümü vermektedir. Pencere altı ve üstü seviyelerinde yaklaşık 11 cm kalınlığında ahşap silme kullanılmıştır. Duvarların zemin birleşiminde 10 cm kalınlığında ahşap süpürgelik uygulanmıştır.

Yapıda kâgir taşıyıcı sistemin bulunduğu bodrum katta ve ahşap karkasın uzun açıklık geçtiği zemin kat sofada üst kat yükleri ahşap dikmeler aracılığı ile zemine ve temellere aktarılmıştır. Bodrum katta yaklaşık 0.21x0.15 m boyutlarında üç adet, 0.23x0.17 m boyutlarında bir adet ve 0.23x0.16 m boyutlarında bir adet ahşap dikme bulunmaktadır (Şekil 4.29). Zemin kat sofada ise bir adet yaklaşık 0.22x0.34 m, bir adet yaklaşık 0.23x0.23 m boyutlarında ahşap dikmeler bulunmaktadır.

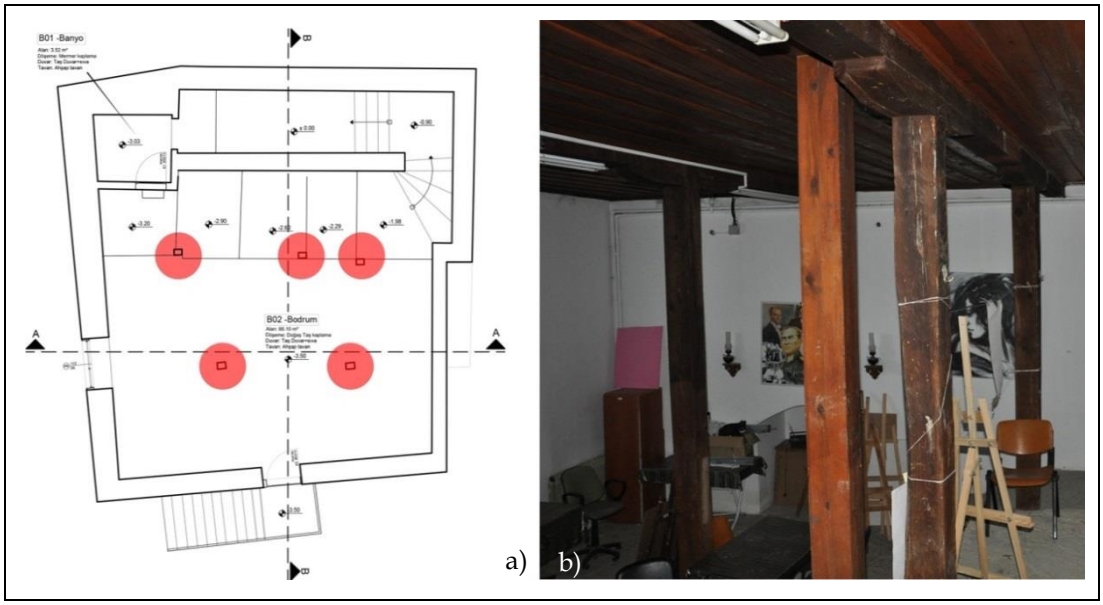

Şekil.4.29: Bodrum katta bulunan ahşap dikmeler a) Plan yerleşimi b) Doğudan bakış.

Konağın bodrum kat ve bu kattan birinci kata çıkan merdiven ve sahanlığı taş kaplama, ıslak hacimler mermer kaplama, geri kalan odalar ve mahallerde ahşap kaplama tahtası kullanılmıştır. Zemin katta bulunan Z01, Z02, Z03, Z04, Z07 mekânlarının döşemeleri ahşap kaplamadır. Ahşap kaplama tahtalarının genişlikleri

yaklaşık 0.20 m boyutlarındadır. Zemin katta döşeme kaplamaları tüm mahallerde doğu-batı yönünde sıralanmıştır. Zemin katta bulunan Z05 ve Z06 lavabo ve WC mekânları ile balkon zeminleri mermer kaplamadır (Şekil 4.30).

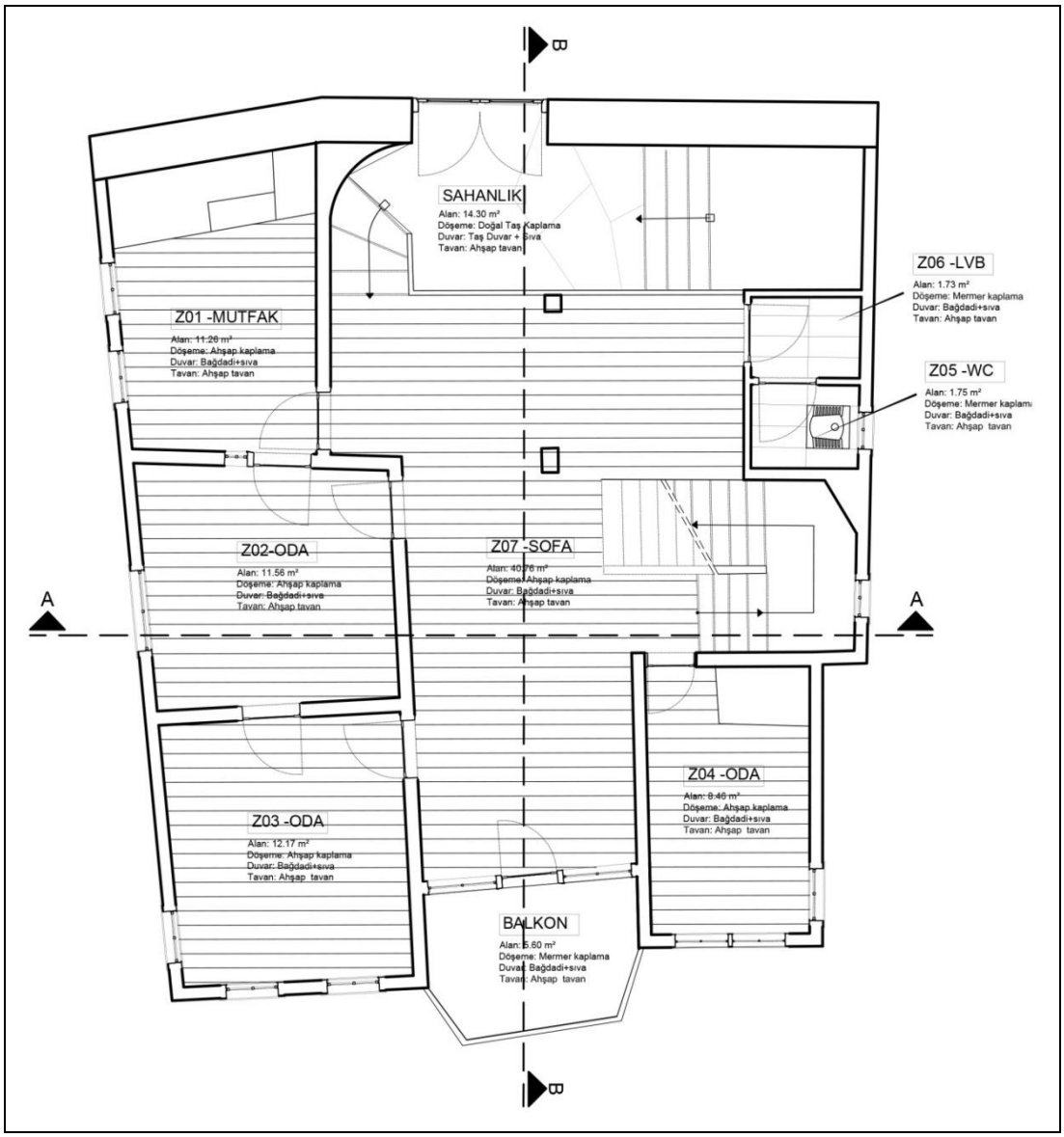

Şekil.4.30: Zemin kat döşeme planı.

Birinci katta ise 101, 102, 103, 104 mekânları döşemeleri de ahşap kaplama tahtası ile kaplıdır. 101 numaralı mekânın döşeme kaplaması güney-kuzey yönünde iken 102, 103, 104 numaralı mekânların döşeme kaplamaları doğu-batı yönünde ve yaklaşık 20 cm kalınlığındadır. Birinci katta bulunan 105, 106 WC ve lavabo mekânları döşemeleri mermer kaplamadır (Şekil 4.31). Döşemeler kaplama malzemesi ile kaplı olduğundan döşeme kalınlığı ancak zemin kattan birinci kata

çıkan merdiven sahanlığından ölçülerek yaklaşık 0.17-0.20 m arası kalınlığında olduğu düşünülmektedir.

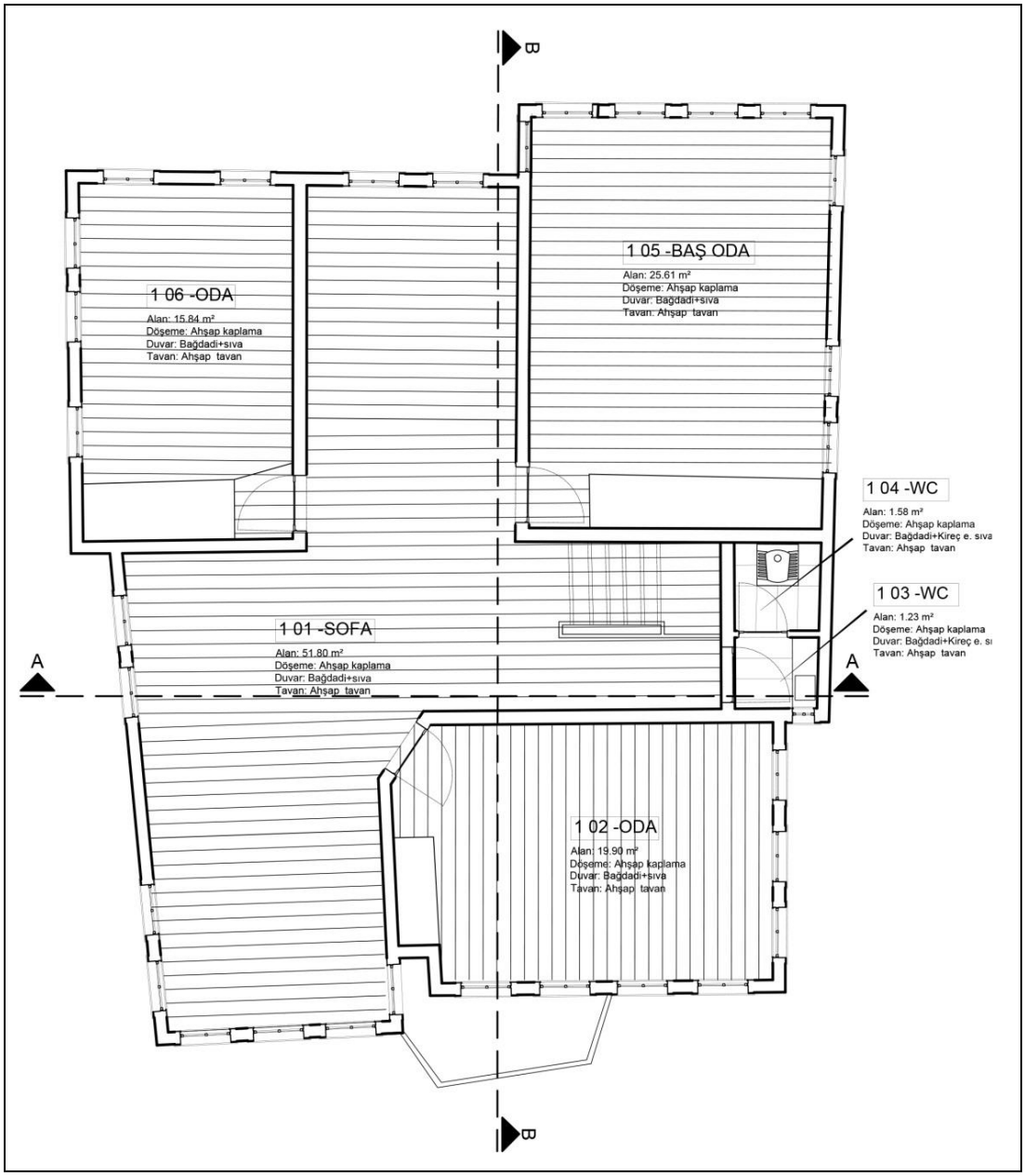

Şekil.4.31: Birinci kat döşeme planı.

Bodrum ile zemin kat arasında düşey dolaşımı sağlayan tek kollu merdiven bulunurken, zemin kat ile birinci kat arasında çift kollu merdiven bulunmaktadır. Merdiven -3.50 m kotundan +1.25 m kotuna kadar taş, +1.25 m kotundan +3.55 m kotuna kadar ahşaptır. Taş merdiven altı yığma taş dolgu olduğu düşünülmekte ve basamaklar -3.50 m kotundan ±0.00 m kotuna kadar taş kaplama, ±0.00 m kotundan 1.25 m kotuna kadar ahşap kaplamadır. Taş merdivenin -3.50 m kotundan -1.98 m

kotuna kadar kuzeyde kalan tarafı yığma taş duvar ile bitişik olup güneyinde korkuluk vs. bulunmamaktadır. Taş merdivenin -1.98 m kotundan ±0.00 m kotuna kadar olan kısımda güney ve kuzeyi yığma taş duvar ile bitişiktir. ±0.00 m kotundan +1.25 m kotuna kalan olan kısımda ise batısı duvar ile bitişik doğu tarafında ise ahşap korkuluk bulunmaktadır. Basamak boyutları yaklaşık 0.33-0.46 m x 1.10-1.16 m arasında olup rıht yüksekliği 0.28-0.31 m arasında değişmektedir. Taş merdivende -3.50m kotundan +1.25 m kotuna kadar on dört basamak ile çıkılır ve -0.90 m kotunda ara sahanlık, ±0.00 kotunda ise giriş sahanlığı bulunmaktadır. ±0.00 giriş sahanlığından itibaren tek kollu dört basamaklı ahşap kaplı merdiven başlamaktadır. Z07 sofa mahallinde +1.25 m kotundan, on beş basamaklı ahşap merdiven başlamaktadır. Ahşap merdivenin +1.935 m kotunda sahanlığı bulunmaktadır (Şekil.4.32). Z07 (sofa) mekânından sahanlığa beş basamak, sahanlıktan 101(sofa) mekânına on basamak ile çıkılmaktadır. Ahşap merdiven altı ahşap lambri ile kaplanmış olduğundan taşıyıcı ölçüleri bilinmemektedir. Basamak boyutları yaklaşık 0.22-0.28 m x 1.10-1.20 m, rıht yüksekliği 0.18-0.21 m arasında değişmektedir. Çift kollu ahşap merdivenin ortasında ahşap korkuluk bulunmakta güney ve kuzey tarafları ise ahşap duvarlar ile bitişiktir.

Şekil.4.32: Zemin kat merdiven ve sahanlık.

Yapının çatısı birleşik düzgün olmayan dörtgen kırma çatıdır. Çatı kaplaması alaturka kiremit kaplama ve çatı eğimi yaklaşık %20'dir. Çatı saçakları yaklaşık 0.40-0.60m arasında değişmektedir.

4.4. Bozulmalar ve Nedenleri

18. yy başlarında 1776 yılında inşa edilen konak 1950 yıllarından sonra büyük ölçüde zarar görmüş ve yıpranmıştır. Eski adıyla Gayrimenkuller Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 25.06.1966 tarih ve 3196 sayılı kararıyla Saatçi Ali Efendi Konağının satın alınması ve onarılması uygun görülmüştür. Binanın kamulaştırılması yıllar sürmüş ve 02.04.1976 tarihinde tahliye edilerek Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğünün malı olmuştur. 1978 yılında başlayan restorasyon çalışmaları 1987 yılında tamamlanmıştır [Dilbaz ve Ballık, 2001].

Yapıdaki değişim ve bozulmalar kötü kullanım, niteliksiz müdahaleler ve bakımsızlığın neden olduğu "insandan kaynaklı değişim ve bozulmalar" ile yapının dış hava koşullarına maruz kalmasıyla oluşan "doğal etkenlerden kaynaklı değişim ve bozulmalar" olmak üzere iki ana nedenden kaynaklandığı gözlemlenmiştir. Yapının ahşap döşeme kaplamaları rutubet ve nemden kaynaklı bölgesel yıpranma ve deformasyonlar dışında iyi durumdadır. Tavan kaplamasında da döşemeler gibi rutubet ve nemden kaynaklı bölgesel yıpranmalar dışında gözle görülür bir sıkıntı görülmemiştir. 1. Kata çıkışı sağlayan ahşap merdivenler sağlam durumdadır yalnızca ahşap korkuluklarda yer yer kırılmalar ve eksikler görülmüştür.

Yapının sıvaları özellikle dış cephede yığma taş duvarın suya maruz kalan belli bölgelerinde kısmi olarak dökülmüş fakat bunlar duvar sistemini açıkta bırakacak boyutta değildir. Bölgesel olan sıva kabarmaları ve boya dökülmeleri cephede görüntü kirliliği yaratmaktadır (Şekil 4.33).

Şekil.4.33: Cephelerde görülen sıva dökülmeleri ve boyada deformasyonlar a)Doğu cephesi merdiven duvar birleşimi b)Doğu cephesi c)Kuzey Cephe

Yapının odalarına açılan kapı kasaları ve kapı kanatlarında menteşe profillerinde kopukluklar yer yer ahşaplarda nem ve rutubetten kaynaklı kabarmalar görülmüştür. Mekân tanımlarında ayrıntılı bir şekilde ifade edildiği gibi ahşap doğramaların ve kanatların hepsi yerinde bulunmaktadır. Fakat dış iklim koşullarıyla sürekli temas halinde bulunan ahşap kepenklerde deformasyon ve kırılmalar mevcuttur. Ahşap kepenklerin bazılarının pervazlarında kopmalarda gözlemlenmiştir ve bu durum binaya gelen ziyaretçilerin sağlıklarını tehdit edecek boyuttadır. Kepenklerin dış ortam ile temas eden yüzeylerinde boya dökülmeleri ve kabarmalar vardır (Şekil.4.34).

Şekil.4.34: Batı cephesi ahşap kepenklerde yıpranma.

Mevcutta yer alan tavanlar pasalı ahşap tavandır. İkinci kata çıkan ahşap merdivenin altı da ahşap çıtalı tavandır. Yapının kuzey cephesi yol kotunun da yapıya giriş kotundan yüksek olduğu için içeriye yağmur suyu girmekte, kapının eşik kotu aşağıda kalmaktadır. Bu nedenle cephede yer alan kapı, dış asfalt kotunu sınırlandıran bir yapı elemanı olmakta ve bu nedenle sürekli suya teması nedeni ile yıpranmaktadır. Yapının cephelerinde bulunan ahşap kat silmelerinde yoğun derecede neme bağlı kararma ve ultraviyole ışınlarına bağlı kararmalar görülmektedir (Şekil.4.35). Güney cephesinde süslemelerde, pervaz ve denizliklerde parça kopmaları, cephe kenarlarındaki ahşap köşe sövelerinde kayıplar görülmektedir. Pencerelerin bir kısmında kepenk kanatlarında eksikler mevcuttur. Dış cephelerde zemin ve bodrum katlarında boyalarda kabarma ve dökülmeler mevcuttur.

Şekil.4.35: Doğu cephesi ahşap silmelerde yıpranma.

Birinci kat 1 01 sofada cepheden alınan nem ve duvarlara bilinçsiz bir şekilde yapılmış çıkartmalar ve çizimler kalem işi tezyinatların orijinalliğine zarar vermekte ve görüntü kirliliği oluşturmaktadır (Şekil.4.36).

Şekil.4.36: 1 01 sofada kalem işlerine yapılan bilinçsiz müdahaleler ve nemden kaynaklı tahribatlar.

5. RESTİTÜSYON

Kocaeli İli, İzmit ilçesi, 358 ada 71 parselde yer alan tarihi tescilli Saatçi Ali Efendi Konağı'nın restitüsyon önerisinin hazırlanması için en önemli veri olarak yapının kendisinin taşıdığı mimari unsurlar dikkate alınmıştır. Yapıya ait eski fotoğraflar yapının kuzey, güney cephesini kısmen de doğu, batı cephesini gösteren 1935 yıllarına ait 1 adet fotoğraf ve 1978 yılına ait 1 adet posta puludur (Şekil 5.1) [Erdoğan vd., 2011][Web 5]. Yapıdan gelen izler, yazılı ve sözlü kaynak araştırmasının yanında, yapılan tipolojik araştırmalar da restitüsyon kararlarının alınmasında yardımcı olmuştur. Saatçi Ali. Efendi Konağı 18. yüzyıldan kalma korunabilmiş tek yapı olduğundan İzmit'te sivil mimari tipolojisi incelendiğinde benzer yapı örnekleri görülmemiştir. Bu yüzden restitüsyon kararları alındığında İzmit sivil mimari tipolojisinin yanı sıra 18. yüzyıl Türk evleri de incelenmiştir.

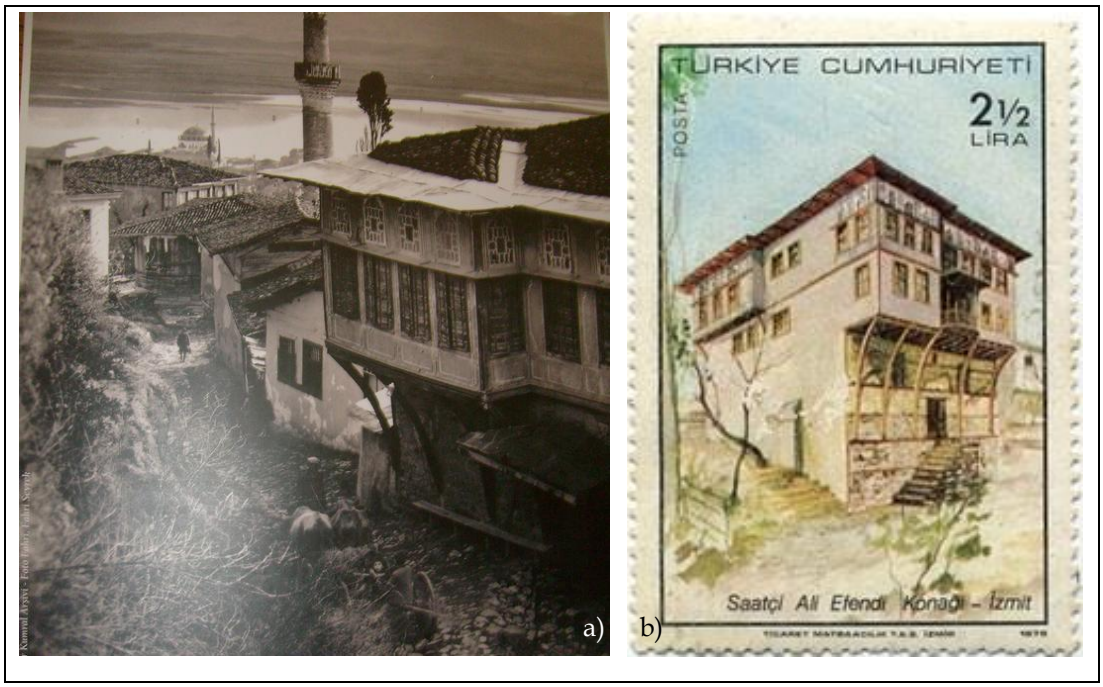

Şekil.5.1: Saatçi Ali Efendi Konağı
a) 1935 kuzey cepheden bakış ve b) 1978 yılına ait posta pulu.

Kültür Bakanlığı tarafından 1976 yılında kamulaştırılan Saatçi Ali Efendi Konağı'nın 1978'de onarımına başlanmış ve restorasyon çalışmaları 1987 yılında tamamlanıp Etnografya Müzesi olarak hizmete açılmıştır. 1987 yılından sonra konak artık konut işlevinin dışında kullanılmaya başlanmıştır [Dilbaz ve Ballık, 2001]. Saatçi Ali Efendi Konağı'nın restitüsyon çalışmasında amaç, yapının günümüze

kadar uğradığı değişiklikleri belirleyip, özgün halini tespit ederek restorasyon çalışması için zemin oluşturmaktır. Yapının yapıldığı ilk döneme ait yazılı ve çizili bir kaynak bulunamamışsa da en erken 1935 yılına ait görselden, yapının o dönemdeki durumu hakkında fikir vermiştir. Toplanan bilgiler ışığında; tarihsel süreç içinde yapılmış olan ufak çaplı müdahaleler dışında yapının özgünlüğünün bozulmadığı söylenebilir.

Yapıya ait en erken tarihli görsel incelendiğinde vaziyet planına ait en önemli değişikliğin yol kotunun yükselmesinden dolayı oluşan ihtiyaç sebebi ile yapılmış, zemin kat ile yol arasındaki bağlantıyı ve ana girişin batısından arka bahçeye inen merdivene ulaşılmasını sağlayan, basamaklar olduğu görülmektedir. Sonradan yapıldığı düşünülen bu merdivenler vaziyet planında kaldırılmış ve yol kotu daha aşağıda gösterilmiştir (Şekil 5.2). Yapının arka bahçesi ile ilgili net bir veriye ulaşılamadığından rölöve planı ve eski fotoğraflara göre restütisyona aktarılmıştır.

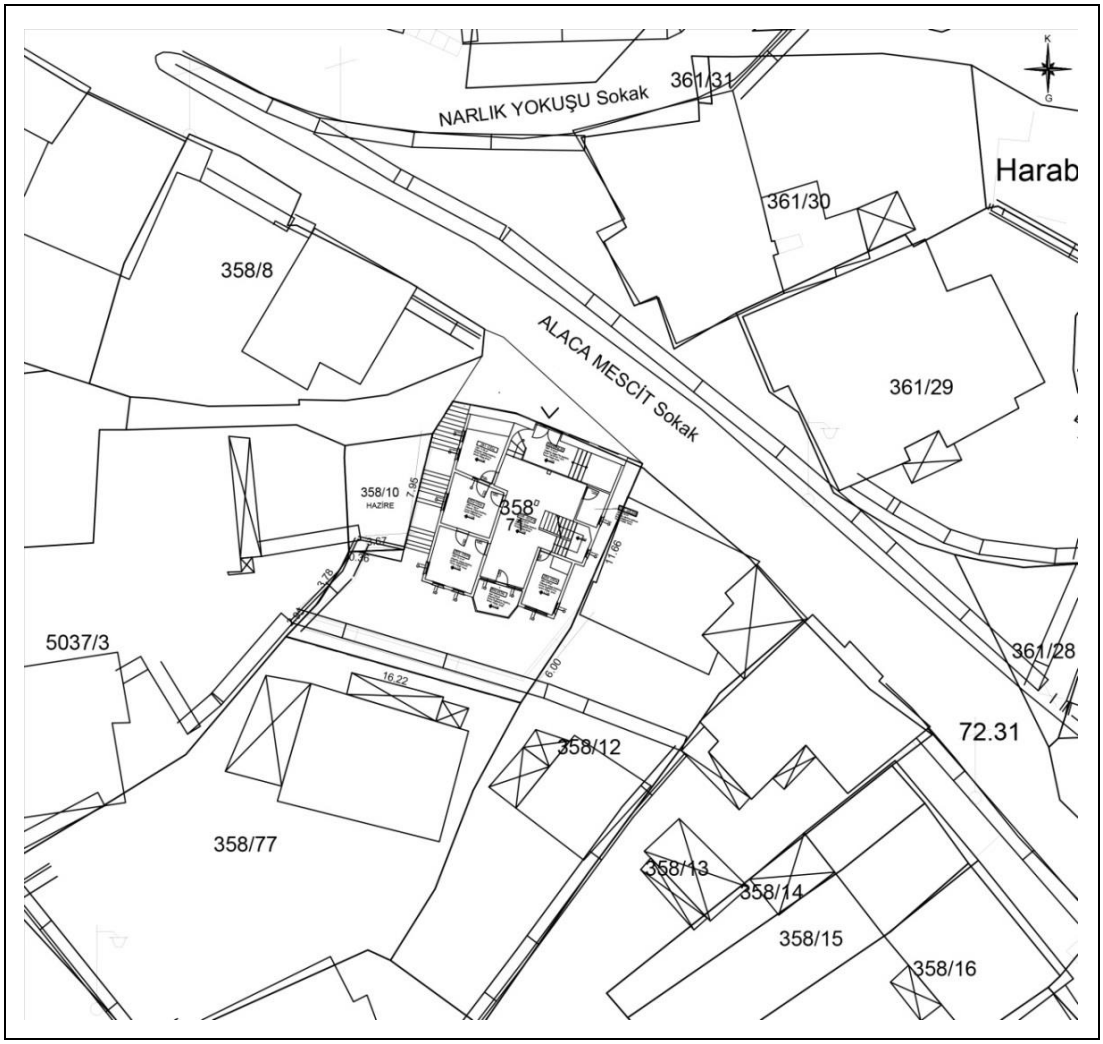

Şekil.5.2: Vaziyet planı restitüsyonu.

Yapının planları ile ilgili restitüsyon kararları yeterli veri bulunamadığından yapının kendisinden elde edilen izler dikkate alınarak planlanmıştır. Yapı ile ilgili yapılan araştırmalar sonucunda plan bazında önemli bir değişikliğe uğramadığı tahmin edilmektedir. Fakat Sedat Hakkı Eldem'in "Türk Evi Plan Tipleri" araştırmasında 18. Yüzyıl konutları incelendiğinde bu dönemin yapılarında WC ve lavaboların bulunmadığı, bu birimlerin genellikle konut dışında çözüldüğü gözlemlenmiştir. Bu nedenle bu bilgiler dikkate alınarak günümüzde WC olarak kullanılan Z-05 ve 1-03 mahalleri kiler olarak restüte edilmiştir (Şekil 5.3).

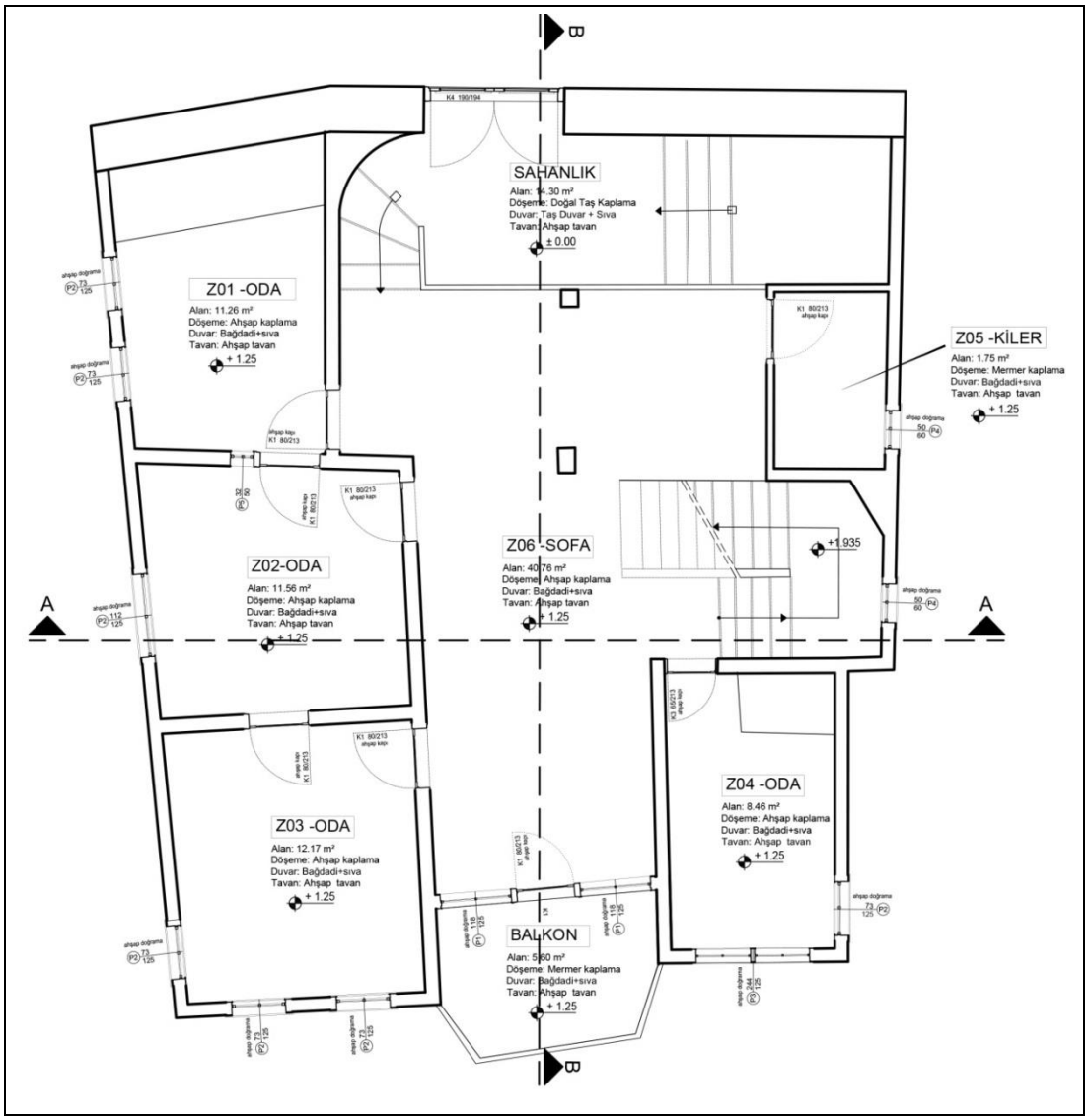

Şekil.5.3: Zemin kat planı restitüsyonu.

Türk Evi Plan Tipleri Araştırması incelendiğinde 18. Yüzyıl yapıların bütün odalarda, her katta bir odada veya birkaç odada mutlaka ocak bulunduğu gözlemlenmiştir. Fakat saatçi Ali Efendi Konağı' nın ise günümüz durumu

incelendiğinde yapıda ocak bulunmadığı görülmüştür. 1935 yılına ait görselde ise fotoğraf açısından dolayı baca olup olmadığı anlaşılamamıştır. Ocakların bazı evlerde sadece zemin katlarda bazılarında ise bütün katlarda bulunduğu Sedat Hakkı Eldem'in Türk Evi Araştırmaları incelendiğinde görülmektedir. Bu nedenle yapının 1. Kat planlarında 1-04 ve 1-02 mahalleri ocak eklenerek restitüsyon planları hazırlanmıştır (Şekil 5.4).

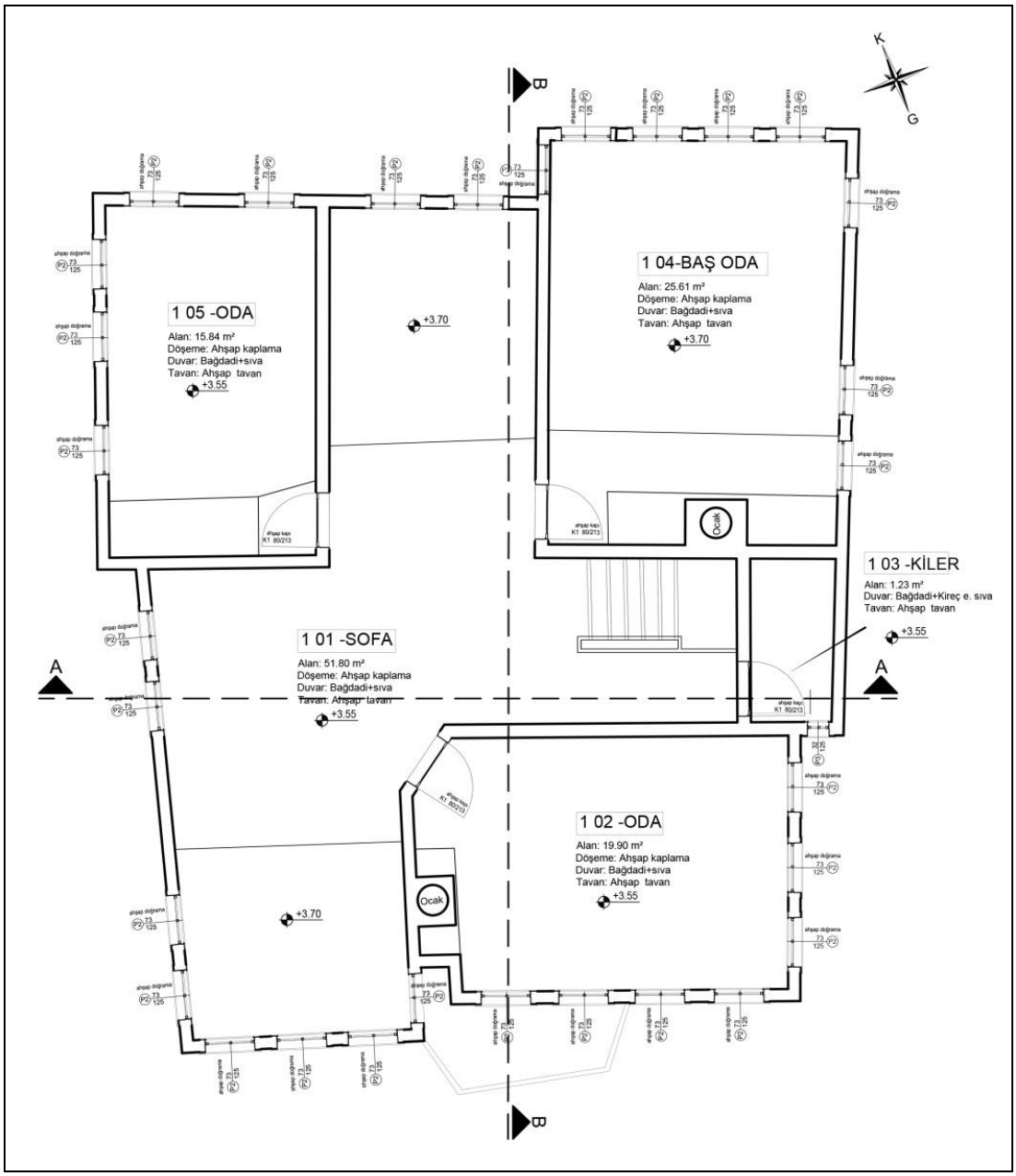

Şekil.5.4: Birinci kat planı restitüsyonu.

Konağın cephesine ait en önemli veri Fatih Seyrek 'in fotoğraf albümünden alınan 1935 yılına ait görsel ve 1978 yılına ait posta puludur. Bu görseller

incelendiğinde konağın kuzey ve güney cephesinin yığma taş olan duvarlarının yüzeylerinin sıvanmamış olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle cephe çizimlerinde güney ve kuzey cephe bodrum kat duvarları sıvasız taş duvar olarak restüte edilmiştir. Yapının eski görselleri incelediğinde günümüzde bulunan ahşap kepenklerin güney cephede bulunmadığı, bunların 1987 yılında yapılan restorasyon sonrası yapıldığı tahmin edilmektedir. Bu nedenle cephede bulunan ahşap kepenkler kaldırılarak lokma parmaklıklı ahşap doğrama olarak restitüsyon önerisi geliştirilmiştir (Şekil 5.5).

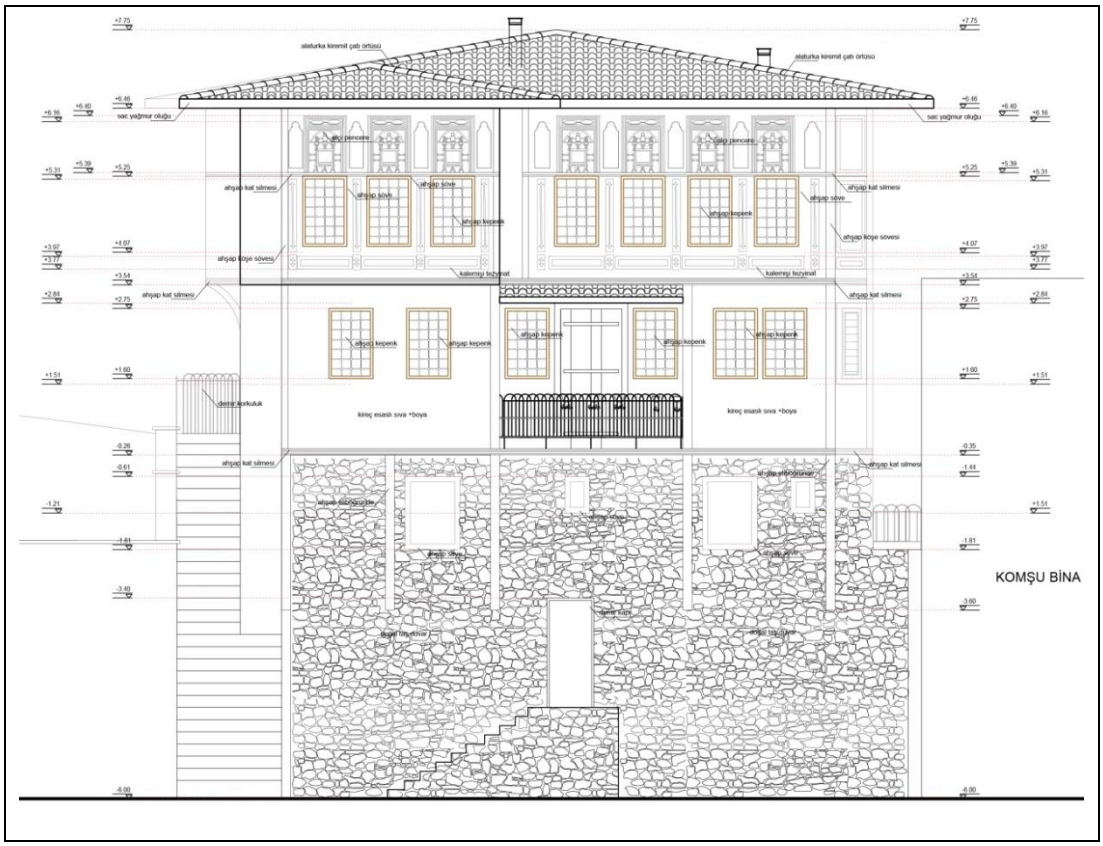

Şekil.5.5: Güney cephe restitüsyonu.

Konağın cephe restitüsyonu yapılırken cephede taşıdığı belirgin özellikleri olan alçı tepe pencereleri ve ahşap kepenkler ile ilgili araştırma yapılmıştır. Bununla ilgili 18. yy. konutları incelendiğinde o dönemlerde büyük boyutlu camın üretilememesi sonucu konutların büyük pencerelerinde cam kullanılamadığından dolayı pencere boşluklarının ahşap kapaklar ile kapatıldığı görülmüştür. Kapaklar kapatıldığında odaya ışık alınabilmesi için de sabit, alçı iskelet içerisinde küçük camların kullanıldığı tepe pencerelerinin yapıldığı, böylece alt ve üst olmak üzere iki sıra pencere uygulandığı gözlemlenmiştir [Şişman, 1990]. Farklı renk ve desenlerde

yapılmış olan ve hem işlevsel hem de estetik bir değer taşıyan tepe pencereleri konumuz olan Saatçi Ali Efendi Konağının olduğu gibi dönemin yapılarının da en belirgin cephesel özelliklerinden olduğu görülmüştür. Örneğin; Bursa'da bulunan bir 18. yüzyıl konut örneği olan Tahir Paşa Konağı ve Saatçi Ali Efendi Konağı başodalarından alınan görseller incelendiğinde alçı tepe pencereleri ve kalem işi süslemelerindeki benzerlikler bu durumu kanıtlar niteliktedir [Aksoy,2011] (Şekil 5.6) [Web 6]. Pencerelerde hangi tarihten itibaren camlı kanatların kullanılmaya başlandığı tam olarak bilinememektedir fakat Sedad Hakkı Eldem, 16. yy da açılan camlı kanatların nadir olduğunu belirtmektedir. Hüsrev Tayla ise 18.yy. başlarından itibaren ülkemizde pencere camlarının kullanıldığını söylemektedir [Tayla, 2007]. Bu bilgiler ışığında incelenen 18 yüzyıl yapılarının incelenmesiyle alçı tepe pencereleri ve ahşap kepenklerde bir değişiklik yapılmamış olduğu düşünülmekte olduğundan bu mimari unsurlar restitüsyonda aynen korunmuştur.

Şekil.5.6: 18. yüzyıl örneği
a) Tahir Paşa Konağı (Bursa) b) Saatçi Ali Efendi Konağı.

Konağın iç mekân özellikleri ile ilgili herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Fakat 18. yüzyıl evleri incelendiğinde çıtalarla işlenmiş olan tavanlar, boya ve kalem işi bezemelerle detaylandırılan duvarların tipik özelliklerinden olduğu gözlemlenmiştir [Kuban,2007]. Bu nedenle Saatçi Ali Efendi konağında da bulunan çıtalarla işlenmiş tavanlar, boya ve kalem işi bezemeleri ile detaylandırılmış duvarlar aynen korunmuştur.

6. RESTORASYON ÖNERİSİ

Anıtların korunmasındaki temel tutum, korumanın kalıcı olması, sürekliliğin sağlanmasıdır. Bundan dolayı restorasyondaki ana hedef; geleneksel 18. yy. Türk evlerinin özgün özelliklerine sahip olan yapının yok olmasının önlemesi, yeni bir işlev önerisi ile kullanımın sağlanması ve mimari özelliklerinin korunarak yeni nesillere aktarılmasıdır. Restorasyon projesi hazırlanırken, restitüsyon çalışmasında tespit edilen özgün özelliklerinin korunması, niteliksiz eklerin kaldırılması, konfor koşullarının sağlanması için gerekli müdahalelerin minimum düzeyde tutulması, yapılacak eklerin veya tamamlamaların özgün halden farklı detay, renk ve tonda malzeme kullanılarak yapılması ve tarihlendirilmesi, taşıyıcı sistemde sağlamlaştırma, yenileme veya bütünleme yapılması amaçlanmıştır.

Etnografya Müzesi olarak kullanılan Saatçi Ali Efendi Konağının restorasyon projesi yapının şu andaki (2018) işlevi ile sürdürülebilirliğinin ve gelecek nesillere aktarılmasının sağlanamayacağı düşünüldüğünden yeni bir işlev önerisi getirilerek hazırlanmıştır. Projede yapının özgün mimari özelliklerini koruyan ve ortaya çıkaracak öneriler geliştirilmiştir. Bu öneriler çerçevesinde yapıya uygulanacak müdahaleler belirlenmiştir (Bkz. EK Restorasyon Projesi Paftaları). Restorasyon çalışması kapsamında; yapıda tespit edilmiş bozulmaların onarılması, restitüsyon çalışmasında belirlenmiş olan niteliksiz müdahalelerin kaldırılması ve yapının özgün özelliklerinin ortaya çıkarılarak, yeni bir işlev ile yaşatılması amaçlanmıştır.

6.1. Yeni İşlev Önerisi

Tez konusu yapı, İzmit Belediyesi mülkiyetinde bulunmaktadır. Etnografya Müzesi olarak kullanılan yapının korunabilmesinin Venedik Tüzüğü'nde belirtildiği herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla sağlanabileceği düşünülmüştür. Bu kapsamda değerlendirilen; konut olarak inşa edilmiş ve günümüzde Etnografya Müzesi olarak kullanılan Saatçi Ali Efendi Konağı'nın bugünkü işlevinin de bu maddeye aykırı olduğu düşünülmemektedir. Fakat konağın bulunduğu bölgenin eğimli topoğrafik yapısı, otopark problemi ve toplu taşımanın dik ve dar sokaklardan dolayı tehlikeli olması kent merkezine çok yakın mesafede olmasına rağmen kentten bölgeye gelişi oldukça zorlaştırmaktadır. Bu sebeple etnografya müzesi olarak

kullanılan konağın yaşayan bir yapı olması imkânsız hale gelmiştir. Öte yandan bölge halkının da kent merkezine ulaşmak için aynı zorlukları yaşadığı düşünüldüğünde yapının özgünlüğünü koruyarak çevre halkının kullanımına açık ve yarar sağlayacağı bir kamusal bir tesis olarak yeni bir işlev getirilmesi önerilmiştir. Bu amaçla yapının İzmit ve Kocaeli üzerine yazılmış olan kitapların bulunacağı bir "halk kütüphanesi ve atölyesi" ne dönüşmesi uygun görülmüştür. Çevrede kütüphane olmayışından dolayı bu ihtiyacı karşılaması, çevrenin kapsamlı tarihine aydınlatıcı bir altyapı meydana getirmesi ve eski İzmit'in tarihi katmanları ile modern kentin birleştiği bir alanda kültürel geçmişimizi irdeleyebileceğimiz çevre sakinlerine yönelik kamusal bir mekân oluşturulması amaçlanmıştır. Restorasyon projesi; yapının restitüsyonuna uygun bir şekilde onarımı yapılarak düzenlenmesi ve yeni işlevi için gerekli olan yeni donanımlarla desteklenmesi düşünülmüştür.

Konağın arka bahçesinin gerekli düzenlemeler yapılarak kullanıma dahil edilmesi önerilmiştir. Mevcut bulunan bahçenin peyzaj düzenlenmesinin yapılması ve girişlerinin düzenlenmesi planlanmıştır.

Bodrum katın drama derslerinin verildiği bir atölyeye ve hem bahçeye hem tüm binaya hizmet veren bir kafeteryaya dönüştürülmesi planlanmıştır. Bodrum katta kuzey cephe tarafına dayalı B01 mahali ile merdiven altında bulunan rölöve çalışması sırasında girilemeyen hacmin kafeterya ve drama atölyesine hizmet eden depo olarak kullanılması planlanmıştır (Şekil 6.1).

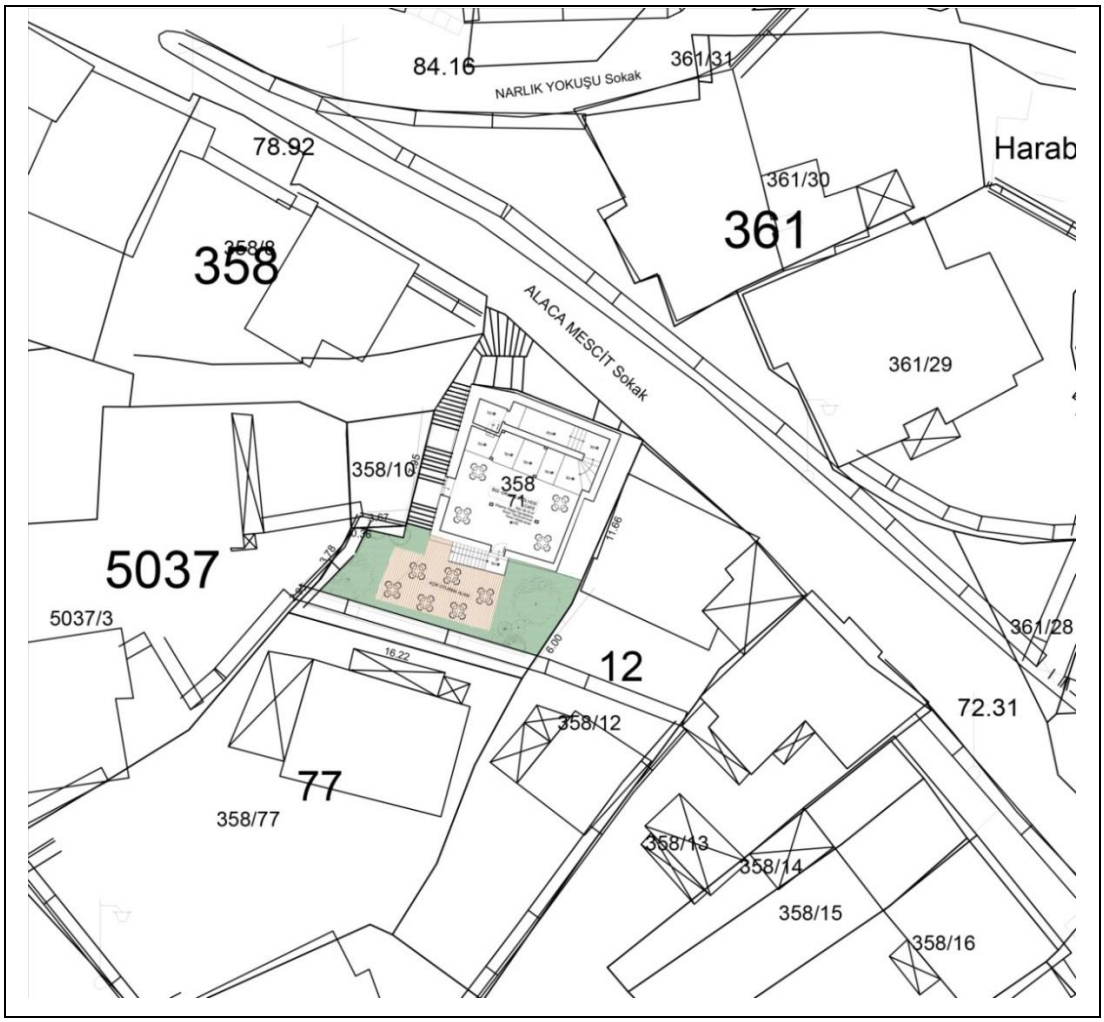

Şekil 6.1: Öneri vaziyet planı.

Zemin kat sofanın serbest oturma alanı olarak düzenlenmesi, güneydoğudaki Z04 numaralı odanın günümüzde kullanıldığı gibi teknik hizmetleri de barındıran bir sekretarya olarak planlanması düşünülmüştür. Z03 ve Z02 numaralı mekânların etüt odasına dönüştürülmesi, Z01 günümüzde mutfak olarak kullanılan mekânın zemin kat ve birinci kata hizmet veren aynı işlevini sürdürmesi planlanmıştır (Şekil 6.2).

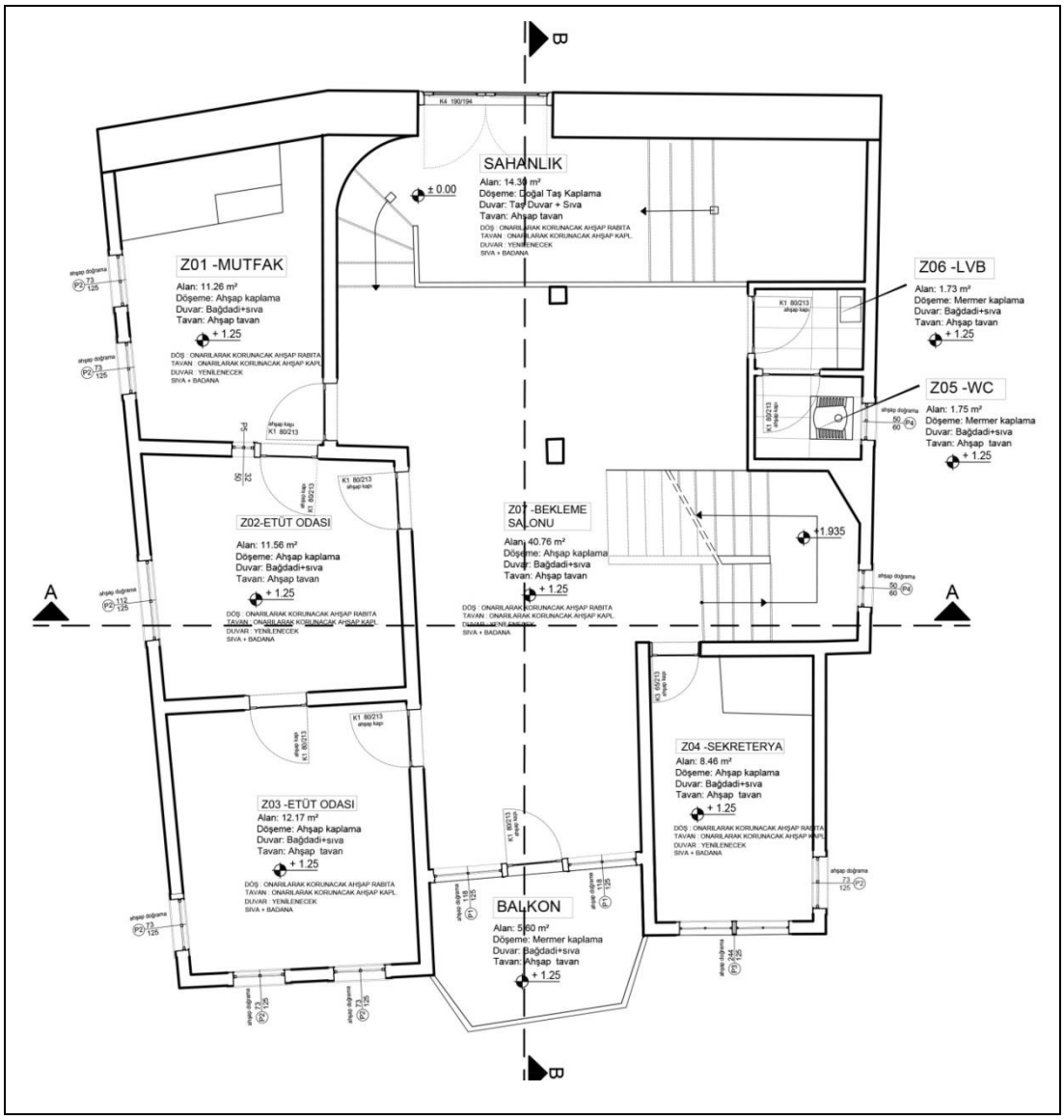

Şekil.6.2: Zemin kat öneri planı.

Birinci katta bulunan odaların daha izole bir ortam olmasından dolayı kitapların bulunduğu kütüphane birimlerine dönüştürülmesi sofanın ise resim atölyesi olarak kullanılması planlanmıştır. Kütüphane olarak düzenlenen mahallerde kitaplıkların; ahşap kirişlere yük bindirmemesi amacı ile, dış cepheye bakmayan iç duvar kenarlarına yerleştirilmeleri önerilmiştir (Şekil 6.3).

Bütün yapıda gerektiğinde zarar vermeden sökülmesi mümkün ahşap dolaplar ve masalar yerleştirilmesi düşünülmüştür. Konakta zemin kat ve birinci katta yer alan lavabo ve WC'lerin yenilenerek, yeniden kullanılması önerilmektedir.

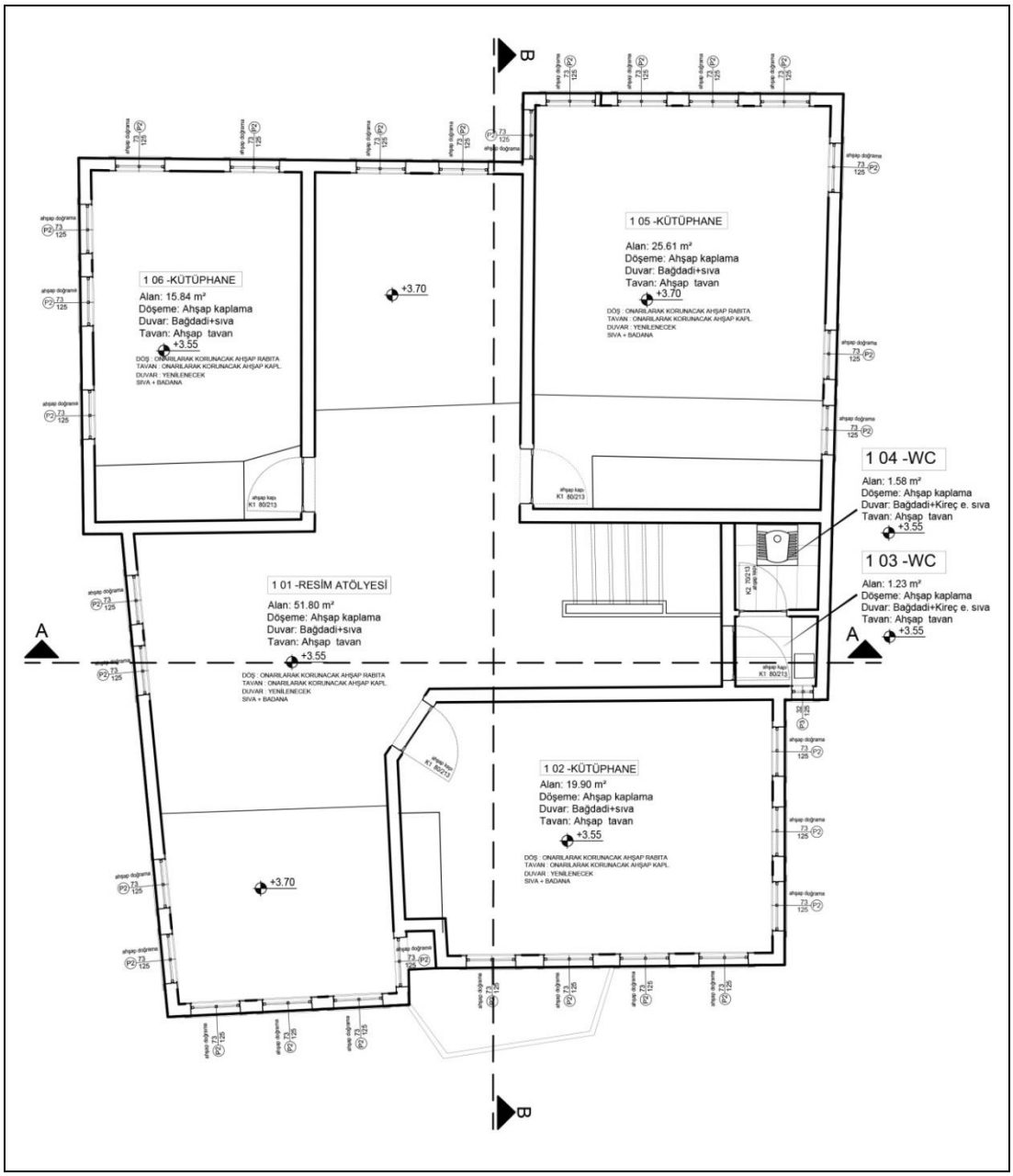

Şekil 6.3: Birinci kat öneri planı.

6.2. Onarıma İlişkin Müdahaleler

Saatçi Ali Efendi Konağı'nın restorasyon önerisinde rölöve ve restitüsyon verilerinin değerlendirmesi sonucunda çeşitli müdahalelerin gerekliliği tespit edilmiştir.

Bunlar:

- Temizleme
- Sağlamlaştırma

- Bütünleme
- Yenileme

Yapının restorasyonu sırasında uygulanması önerilen müdahaleler, “Restorasyon Projesi Paftası”na işlenmiştir (Bkz. EK Restorasyon Projesi Paftaları).

6.2.1.Temizleme

Cephelerde ve iç mekân duvarlarında karşılaşılan kirlenmiş yüzeyler, sıva ve boyalarda meydana gelmiş bozulmalar, döşemelerdeki aşınma ve metal yapı elemanlarındaki korozyonlar nedeni ile yüzeylerin temizlenmesi önerilmektedir. Dış beden duvarlarında zaman içinde nemden kaynaklı bozulan sıvaların sıva raspası yapılarak kireç esaslı sıva ile yeniden sıvanması önerilmektedir.

Yapının birinci katında bulunan kireç esaslı sıva üzeri yağlı boya kalem işi süslemelerinin, yüzeylerinde biriken tozun yumuşak bir fırça kullanılarak temizliğinin yapılması ve nemli bir sünger yardımı ile silinmesi tavsiye edilmektedir.

Yapının birinci katı ve çatı arasında bulunan boşluklardan giren kuşların oluşturduğu dışkılar sebebiyle yer yer nitrik asitin neden olduğu kirlenmeler görülmektedir. Bunların mekanik temizlik ile temizlenmesi önerilmektedir. Ayrıca, tüm mahallerde duvarlar köşelerinde ve duvarlarda bulunan örümcek ağları duvarlarda bulunan malzemeleri ve bezemeleri tahrip etmeden dikkatli bir temizlik ile temizlenmelidir.

Tüm yapıda ahşap ve taş zeminlerde yıpranma ve kirlilik tespit dilmiştir. Ahşap kaplamaların sistiresinin yapılması, taş ve mermer zeminler için ise mekanik temizlik önerilmektedir. Ahşapların el sistresi uygulaması yapıldıktan sonra cila yapılması, taş kaplamaların ise temizlik yapıldıktan sonra şeffaf koruyucu yalıtım malzeme sürülmesi önerilmektedir.

Balkonda bulunan demir parmaklıklar ve pencere üzerindeki lokma demir parmaklıklarda paslanma tespit edilmiştir. Paslanma görülen elemanların zımpara yapılarak temizlenmesi, korozyona karşı anti-pas ile astarlanmasından sonra boyanmasının yeterli olacağı düşünülmektedir.

Kapı ve pencere doğramaları, tavan kaplamaları, merdiven küpeştesi gibi ahşap yapı elemanları üzerine yapılan çok katmanlı yağlı boyaların ahşaba zarar vermeden boya sökücü ile temizliği yapılmalıdır. Pencere kasa ve doğramaların mevcut boyalarının temizliği iki yöntemle yapılabilir. Bunlardan birincisi kimyasal

yöntemdir. Kimyasal temizleme için, boyalı yüzey üzerine boya sökücü fırça ile sürülür, yaklaşık 15 dakika beklenir ve spatula ile boya sökücü sürülen yüzey sıyrılır. Boyanın altındaki özgün tabaka meydana çıkıncaya kadar bu işleme devam edilir. Ahşap yüzey ortaya çıktığında, bol su ile yıkanarak temizlenir. İkincisi ise mekanik temizleme yöntemidir. Mikro kumlama ile ahşap yüzeyin ortaya çıkması sağlanır. Bu yöntemler malzemenin cinsine ve niteliğine uygun olarak restorasyon sırasında uygulanacak belli denemelerden sonra tercih edilebilir.

6.2.2.Sağlamlaştırma

Saatçi Ali Efendi Konağı'nın karkas sisteminin çok fazla yıpranmadığı öngörülse de, uzun süre bakımdan mahrum bırakılmış yapının yer yer sıva raspası yapılarak taşıyıcısının kontrol edilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. İlk önce sondaj çalışması ile, rölöve çalışmalarında durumu ile ilgili bir veriye elde edilememiş olan temelde gerekli incelenmeler yapılması, daha sonra sondaj sonrasında ortaya çıkacak sonuca göre gerekli güçlendirme müdahaleleri yapılmalıdır. Zemin kat ve birinci katta iç mekân duvarlarında yapılacak raspa ve cephelerdeki kaplamaların kaldırılmasıyla taşıyıcı sistemin incelenmesi, gerekli bulunduğu takdirde ahşap taşıyıcının ve bağdadi çıtaların sağlamlaştırılması tavsiye edilmektedir.

Ahşap malzemelerin böcek ve mantarlara karşı korunabilmesi için yapıdaki mevcut ahşap elemanlara ve kullanılacak yeni ahşap malzemelere insanlar için zehirleyici olmayan koruyucu kimyasallar ile ön koruma (emprenye) yapılması önerilmektedir. Yapıdaki mevcut ahşap elemanlara ahşap yüzeye sızdırarak, yeni ahşap malzemeye ise daldırma (küvet şeklindeki bölümlere belirlenen sürede daldırıp çıkarılarak) yöntemi ile ön koruma uygulaması yapılacaktır. Emprenye işlemi yapıldıktan sonra, güneşin zararlı etkilerine karşı önlem alınmalıdır. Ahşabın içinde yer alan kimyasal tuzlar güneş ışınlarının UV etkisiyle ortaya çıkarak, kimyasal reaksiyona neden olur. Bunun sonucunda, ahşap yüzeyde renk değişimi ve kararma görülür. Ahşap malzemeyi güneşin bu zararlı etkilerinden korumak amacıyla, koruyucu bir tabaka olarak davranan, ahşap içindeki su dengesini bozmayan ve ahşabın reçine kusmasını engelleyen şeffaf renkli UV dayanımlı boyalar kullanılacaktır.

Sıcaklık farkları, mantarlar, çözünebilir tuzlar vb. nedenlerden dolayı, yapının açık alanlarında bulunan taş kaplama malzemelerde kırılıp ufalanma meydana geldiği gözlemlenmiştir. Taş malzemenin korunabilmesi için öncelikle, nem geçirmeyen tabaka ile zeminden gelen suyun engellenmesi gerekmektedir. Daha sonra taş malzeme yüzeyindeki tuzlar temizlenmeli ve yüzey fırçalanarak toz, tuzlar ve gevşemiş parçalar kaldırılmalı sonra taş yüzey temiz su ile ıslatılmalıdır. Taş yüzeyi kururken içeri nüfuz eden su, taş bünyesindeki tuzları dış yüzeye taşır ve malzeme yüzeyine çıkan tuzlar, ıslak bir sünger yardımıyla tekrar tekrar alınarak, taş yüzey bir ölçüde temizlenmiş olur. Ayrıca püskürtme veya fırça ile sürülerek ya da vakum ile uygulanan sağlamlaştırıcılar kullanılarak taş malzemenin sağlamlaştırılması yapılmalıdır.

Cephelerde yer alan pencere korkulukları, mevcut kapı tokmakları ve tüm menteşelerin yüzeyinde oluşan pas ve korozyonun temizlenerek önlenmesi için pas sökücü astar daha sonra koruyucu boya uygulanacaktır.

6.2.3. Bütünleme

Saatçi Ali Efendi Konağı'nda yapısal düzeyde bütünleme yapılmasının gerekli olmadığı yalnızca bezemelerde ve kapı-pencere detaylarında bulunan küçük çaplı kayıplarda bütünleme yapılması önerilmektedir. Bütünlenecek kısımlarda; eksik bölümler hakkında gerekli bilgilere yapının günümüzdeki detaylarından ulaşılabilmektedir.

Eksik olan ahşap kepenk, ahşap kafes, giyotin pencere gibi yapı elemanlarının, yapıdaki özgün örneklere göre tamamlanması, hasarlı elemanların da aslına uygun olarak onarımının yapılması önerilmektedir.

Yapının cephelerinden sıva örneği alınarak, aynı içerikli sıva hazırlanması ve cephelerde sıva dökülmesi görülen yerlerin bu sıva ile tamamlanması önerilmektedir.

6.2.4. Yenileme

Yapıda tekrar kullanılması mümkün olamayan çürümüş ahşaplar yenileriyle değiştirilecektir. Ahşap karkaslı Z05 mahallinin güneybatısında, ahşap kaplamalarda kısmı çürümeler görülmektedir. Aynı şekilde çatı saçaklarının altında bulunan ahşap kaplamalarda da çürümeler olduğu tespit edilmiştir. Çürüme tespit edilen tüm bu

elemanların, yapının orijinal ahşap malzemesi olan çam kereste ile yenilenmesi tavsiye edilmektedir.

Zemin kat ve birinci katın doğu cephesinde bulunan Z05, Z06, 103, 104 no'lu ıslak hacimlerinde vitrifiye malzemeleri ile döşeme ve duvar kaplamalarının aynı cins mermerle yenilenmesi önerilmektedir.

Yapının çatısında bulunan pvc yağmur olukları, dereler ve düşey yağmur borularının yıprandığı gözlemlenmiştir. Tüm bu yağmur boruları ve derelerin montajlandıkları ahşap ve kâgir duvarlara zarar vermeden dikkatli bir şekilde sökülmesi ve çinko yağmur olukları yapılması önerilmektedir.

Hem konfor koşullarının oluşturulması, hem yeni işlevin gereksinimlerine yanıt verebilmesi için donanımlarının iyileştirilmesi veya tekrar düzenlenmesi önerilmektedir. Yapının elektrik tesisatı incelenemediğinden durumu hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Fakat kütüphane işlevi ile varlığını sürdürecek olan yapıda yeni ihtiyaçlar oluşacağından konaktaki elektrik tesisatının mevcut durumunun tespit edilerek yenilenmesi önerilmektedir. Kabloların ahşap döşemede bulunan boşluklardan, birinci kat çatı arasından, yangına tedbirleri alınarak yenilenmesi önerilmektedir. Kalemişi bezemelerin bulunduğu mahallerde bunlara zarar vermemek adına taşınabilir aydınlatma elemanlarının kullanılması önerilmektedir.

Günümüz konfor koşulları göz önünde bulundurulduğunda yapının soğutma ihtiyacı üzerine düşünülmüş fakat klima, wrf gibi uygulamaların dış ünite ve borulama durumları göz önünde bulundurulduğunda tarihi yapılara büyük zarar verdiği düşünüldüğünden soğutma konusunda bu tip bir uygulama uygun görülmemiştir. Fakat ısıtma ihtiyacı günümüzde tehlikeli sınıfta bulunan elektrikli ısıtıcılarla sağlanmakta olduğundan ve Kocaeli iklim şartları değerlendirildiğinde bu konuya kalıcı bir çözüm getirilmesi bir zorunluluk oluşturmuştur. Kocaeli ilinde ısıtma kullanımı konusunda en yaygın olan yöntem doğalgaz kullanımıdır. Fakat doğalgaz borularının yapıya döşenmesi sırasında tahribatlara yol açacağı ve yüzeyden yürütülmesi zorunlu olan doğalgaz borularının estetik anlamda kirli bir görüntü oluşturacağı düşünüldüğünden ısıtmanın elektrikli dekoratif kolektörler ile sağlanması önerilmiştir.

Yeni işlev için gerekli görülen ıslak hacimler yapıda tahribat oluşturmamak adına, günümüzdeki yerlerinde çözümlenmiştir. Fakat uzun zamandır herhangi bir onarım geçirmeyen yapıda bulunan temiz ve pis su tesisatının tahrip olmuş olabileceği öngörüldüğünden yenilenmesi önerilmektedir.

Çatı arasına girilemediğinden bu alanla ilgili bir veriye ulaşılamamıştır. Ancak restorasyon çalışması sırasında ilk önce çatı karkasının sağlamlaştırılması gerekmektedir. Bu nedenle kullanılamayacak durumda olan ahşap elemanların değiştirilerek, kullanılacak durumda olan ahşapların ise sağlamlaştırılması önerilmektedir. Çatı örtüsünde kırıldığı ve bozulduğu tespit edilmiş kiremitler özgün alaturka kiremit ile yenilenecektir.

Duvarlarda nem nedeniyle bozulmaların olduğu malzemeler yenisiyle değiştirilecek, toprakla temasta bulunan duvar diplerinden kazı yapılarak sürme su yalıtımı yapılacak, bina çevresinde drenaj sistemi oluşturularak binaya gelen suların bu sistem yoluyla uzaklaştırılması sağlanacaktır.

7. SONUÇ

Etkin ve devamlılığı olan bir korumanın, korunması gerekli yapıların günümüz koşullarında gereksinimleri karşılayan işlev değişiklikleri ile yaşatılmasıyla mümkün olacağı düşünülmektedir. Fakat korunacak yapının geçmişin kültür değerlerini yansıtan bir belge niteliği taşıdığı göz ardı edilmemelidir. Bu yapılar taşıdığı sanatsal değerinin dışında ilk yapıldığı zamanın sosyo-ekonomik durumu, yapım teknikleri ve estetik kaygı anlayışı hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Bu özellikleri dikkate alınarak geleneksel işlevlerini, yaşayan bir yapı haline gelerek sürdürülmesi korumanın temel kaygısı olmalıdır. Ancak geleneksel işlevin yok olduğu ya da yapının içinde bulunduğu çevrede etkinliğini kaybettiği durumlarda özgün niteliklerine zarar vermeyecek yeni işlevler önerilebilir.

Saatçi Ali Efendi Konağı, 18. yüzyıldan günümüze kadar ayakta kalabilmiş tek eser olmasından dolayı iç kale ve çevresindeki koruma çalışmalarının önemli bir parçasıdır.

Saatçi Ali Efendi Konağının restorasyon sürecinde bütüncül bir yaklaşım ile yeniden canlandırılması için, çevre sakinleri ile bütünleşen bir cazibe merkezi olmasına ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Konağın yeniden islevlendirilip, çevre sakinlerinin kamu yararına sunulması, koruma bilinci oluşmasında tamamlayıcı bir unsur olacaktır. Saatçi Ali Efendi Konağı'nın yeni işlev önerisi ile canlandırılarak kullanım potansiyelinin arttırılması, İzmit'te 18. yüzyıldan günümüze kalan tek yapının çağdaş hayata kazandırılması konusunda önemli bir gelişme olacaktır.

Tez kapsamında incelenen İzmit'teki tarihi değer taşıyan yapıların koruma altına alınması, Kocaeli'nin kültür mirasının korunarak yaşatılması için büyük önem taşımaktadır. Kültür Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulları tarafından bu yapılara ilgili belgeleme ve tescil işlemlerinin yapıldığı fakat hala tez konusu olan Saatçi Ali Efendi Konağı gibi onaylı restorasyon projesi bulunmayan yapılar olduğu tespit edilmiştir.

Restorasyonu yapılmış bir yapının yalnızca yapılan müdahaleler ile varlığını sürdürmesinin mümkün olmadığı düşünülmektedir. Asıl önemli konu yapılan restorasyon çalışmasının düzenli bakım ile sürdürülebilirliğinin sağlamasıdır. Bu nedenle yapılması gereken en önemli konu, bu çalışmaları anlatıp, tarihi yapı

kullanıcılarının koruma ve restorasyon konularında bilincini artırarak, onların da korumaya katkılarını ve bu yapıları benimsemelerini sağlamaktır.

KAYNAKLAR

Aksoy, F, (2011), “17. Ve 18. Yüzyıl Bursa Evleri Yapı Çözümlemesi”, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Aru, K.A, (1953), “İzmit Şehri İmar Planı”, Arkitekt Dergisi, 9-12. Cilt, 208-216.

Avdan, F, (2009), “Cumhuriyet Dönemi Kentleşme Sürecinde Planlama Deneyimi: 1930-1980 İzmit Planları”, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi.

Bakan, M., (1998), “Plinius Nikomedia Mektupları”, 1. Baskı, Etken Dershanesi Kültür Yayınları.

Bayar, M., (2002), “Bir Zamanlar İzmit”, 1. Baskı, Kastaş Yayınları.

Çetin, A., (2000), “Kocaeli Tarihinden Sayfalar”, 1. Baskı, İzmit Rotary Kulübü Yayınları.

Demir, Z., (1994), “Kınalı Sakarya Otoyolu 88. Km İzmit Kesimi Gültepe Park Alanı Nekropol 1992 Yılı Kurtarma Kazısı”, IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, 357-375, Ankara, 26-29 Nisan 1993.

Devrim, H., Çağlıyor Z., (1999), “Axis 2000”, 1. Baskı, Doğan Kitap Yayınevi.

Dilbaz, A., Ballık, E., (2001), “Etnografya Müzesi Saatçi Ali Efendi Konağı”, 1. Baskı, Rotary Kulübü Yayınları.

Dölen, E., (1995), “Kartpostallarla Geçmişte İzmit”, Tarih ve Toplum Dergisi, 134. Cilt, 32-37.

Ekinci, M., (2013), “İzmit Çuha Fabrikası Dokuma Atölyesi'nin (1 No'lu) Restorasyon Projesi”, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü.

Eldem S. H., (1984), “Türk Evi Osmanlı Dönemi I”, 2. Baskı, İstanbul Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayınları.

Erdoğan, N., Ayyıldız, S., Özbayraktar, M., (2011) , “Tarihi İzmit Kent Merkezi Geleneksel Konutları”, 1. Baskı, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Erdoğan, N., Ayyıldız, S., Özbayraktar, M., (2011) , “Tarihi İzmit Kent Merkezi Mahalleler, Sokaklar, Mimari Eserler”, 1. Baskı, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Fıratlı, N., (1971), “İzmit Şehri Ve Eski Eserler Rehberi”, 1. Baskı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Foss, C., (2002), “Anadolu’daki Ortaçağ Kalelerinin İncelenmesi II-Nicomedia, Çev: F. Yavuz Ulugün, 1.Baskı, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları.

Gülgeç, İ., (1970), “İzmit Analitik Etüdleri”, 1. Baskı, İller Bankası Yayınları.

İzmit Belediyesi Arşivi, (2018).

Kartal, R., (2009), “SEKA I. Kağıt Fabrikası’nın Mimari Analizi Ve Çağdaş Hayata Adaptasyonu İçin Öneriler”, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Teknik Üniversitesi.

Kaya, Ş.,(2009), “Tanzimat’tan Cumhuriyete İzmit Kenti”, 1. Baskı, KBB Kültür Yayınları.

Kocabaşoğlu, U., (1996), “SEKA Tarihi”, 1. Baskı, Ajans Türk Matbaacılık Yayınları.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Arşivi, (2018).

Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi, (2018).

Kuban, D., (2007), “Osmanlı Mimarisi”, 1.Baskı, Yem Yayınları.

Öztüre, A., (1981), “Nicomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi”,1. Baskı, Çeltüt Matbaacılık Yayınları.

Peyssonel, C., (2005), “1745 Yılında İzmit ve İznik’e Yapılmış Bir Gezinin Öyküsü”, 1. Baskı, Kocaeli Yükseköğretim Derneği Tarih Yayınları.

Ross, A., (2005), ”Antik İzmit Nicomedia”, 1. Baskı, Delta Yayıncılık.

Şişman, Ö., (1990), “Osmanlı Mimarisinde Alçı Pencereler”, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Tayla, H., (2007), “Geleneksel Türk Mimarisinde Yapı Sistem ve Elemanları”, 1. Baskı, Taç Vakfı Yayınları.

Texier, C., (2002), “Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi”, 1. Baskı, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları.

Türkeri, İ., (2016), “Türkiye'deki İslam Tapınma Mekânı Tasarımları Ve Mimari Tasarım Paradigmalarının Mimari Proje Yarışmaları Üzerinden Değerlendirilmesi”, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.

Ulugün, Y., (2004), “Bir Osmanlı Aydınına Göre İzmit”, Şehirci Dergisi, 22. Cilt, 58-59.

Ulugün, F., Y., (2002), “Kocaeli ve Çevresi Tarihi III: Bizans, Selçuklu ve Haçlılar Dönemi”, 1. Baskı, Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği Yayınları.

Ürkmez, E., (2007), “İzmit’te Türk Eserleri”, 1. Baskı, KBB Kültür Yayınları.

Web 1, (2018), http://www.mmsrn.com, (Erişim Tarihi: 17/04/2018).

Web 2, (2018), https://www.nufusu.com, (Erişim Tarihi: 21/05/2018).

Web 3, (2017), http://www.arkiv.com.tr/, (Erişim Tarihi: 21/03/2017).

Web 4, (2018), https://earth.google.com, (Erişim Tarihi: 17/08/2018).

Web 5, (2018), http://www.pulhane.com, (Erişim Tarihi: 13/06/2018).

Web 6, (2018), http://bursadazamandergisi.com, (Erişim Tarihi: 15/05/2018).

Yüce, R., (1945), "Kocaeli Tarih Ve Rehberi", 1. Baskı, Türk Yolu Matbaası Yayınları.

Zeyrek,T., (2005), "Nikomedeia Arkeolojik Acıdan Genel Bir Değerlendirme", 1. Baskı, Ege Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Gönül Karademir Türkeri 22 Mayıs 1987'de İskenderun'da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini çeşitli şehirlerde tamamladıktan sonra liseyi Kocaeli Tüpraş 50. Yıl Lisesi'nde bitirmiştir. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Fakültesi'nden 2012 yılında mezun olduktan sonra ofis ve şantiye deneyimi olmuştur. Sonrasında İzmit Belediyesi Etüt Proje Biriminde Mimar olarak çalışmaya başlamış ve Gebze Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda yüksek lisansını tamamlamıştır.

EKLER

Ek A: Tez Çalışması Kapsamında Yapılan Yayınlar

Karademir G., Oral E., (2018) "İzmit Veli Ahmet Mahallesi Mevkiinde Yer Alan Saatçi Ali Efendi Konağı'nın Mimari Analizi Ve Koruma Önerileri/ Architectural Analysis and Protection Suggestions of Saatçi Ali Efendi Mansion Which Placed in İzmit Veliahmet Location", Lisans Üstü Araştırmalar Sempozyumu ve Tanıtım Günleri / Graduate Research Symposium, 14-16 Mayıs , GTÜ, Kocaeli.

Ek B: Diğer Ekler: Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon Projeleri ve Analiz Paftaları CD'si.